

MEĐUNARODNA POLITIKA

BEOGRAD
GOD. LXX, BR. 1173
JANUAR–MART 2019.

Zoran Kovačević

HOLOKAUST I KREIRANJE
DRŽAVE IZRAEL

Mirela Lončar

PITANJE HRIŠĆANSKE TRADICIJE
U IDENTITETU EVROPSKE UNIJE

Rajko Č. Petrović

POLITIČKI I EKONOMSKI ODNOSI
REPUBLIKE SRBIJE I KRALJEVINE ŠPANIJE
U XXI VEKU

Jovana Blešić

KONZULARNA ZAŠTITA U PRAKSI
MEĐUNARODNOG SUDA PRAVDE

Institut za međunarodnu
politiku i privredu

MEĐUNARODNA POLITIKA

Makedonska 25, 11000 Beograd, poštanski fah 413, tel. +381 11 3373 824 (glavni i odgovorni urednik)
Tel./fax 3373 825 (pretplata), e-mail: interaff@diplomacy.bg.ac.rs
Internet: www.diplomacy.bg.ac.rs/medjunarodna.htm, izlazi tromesečno

UDK 327

ISSN 0543-3657

Godina LXX, br. 1173, januar–mart 2019.

Izdavač

Institut za međunarodnu politiku i privredu,
11000 Beograd, Makedonska 25

Direktor Instituta

Prof. dr Branislav ĐORĐEVIĆ

Glavni i odgovorni urednik

Dr Vladimir TRAPARA

Zamenik glavnog i odgovornog urednika

Dr Ana JOVIĆ LAZIĆ

Sekretar redakcije

Msr Dragana DABIĆ

Izdavački savet

Prof. dr Tanja MIŠČEVIĆ (predsedavajuća), šef Pregovaračkog tima
za vođenje pregovora o pristupanju Srbije EU

Dr Tian DEVEN, Institut za evropske studije Kineske akademije društvenih nauka

Prof. dr Liu ZUOKUI, Institut za evropske studije
Kineske akademije društvenih nauka, Peking

Dr Hue LI, Institut za svetsku ekonomiju i politiku
Kineske akademije društvenih nauka, Peking

Prof. dr Obrad RAČIĆ, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu

Prof. dr Ivo VISKOVIĆ, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu

Prof. dr Luka BRKIĆ, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu

Dr Žoltan HAJDU, Mađarska akademija nauka, Pečuj

Dr Hrvoje BUTKOVIĆ, Institut za razvoj i međunarodne odnose, Zagreb

Dr Biser BANČEV, Institut za balkanske studije Bugarske akademije nauka, Sofija

Dr Marina JOVIĆEVIĆ, Ministarstvo spoljnih poslova Republike Srbije

Dr Miroslav GLIŠIĆ, Univerzitet odbrane Republike Srbije

Dr Dejan STOJKOVIĆ, Univerzitet odbrane Republike Srbije

Dr Violeta RAŠKOVIĆ-TALOVIĆ, Fakultet za međunarodnu politiku i bezbednost
Univerziteta Union „Nikola Tesla”, Beograd

Uređivački odbor

Prof. dr Aleksis TRUD, Univerzitet u Versaju, Versaj
Dr Gordon BARDOŠ, Istraživački centar za jugoistočnu Evropu, Njujork
Prof. dr Miroslav MLADENović, Fakultet bezbednosti, Univerziteta u Beogradu
Dr Edita STOJIC-KARANOVIĆ, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd
Dr Aleksandar JAZIĆ, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd
Dr Ivan DUJIĆ, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd
Dr Žaklina NOVIĆIĆ, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd
Prof. dr Petar STANOJEVIĆ, Fakultet bezbednosti Univerziteta u Beogradu
Dr Stevan GAJIĆ, Institut za evropske studije, Beograd
Dr Dušan DOSTANIĆ, Institut za političke studije, Beograd
Dr Dragan PETROVIĆ, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd
Dr Jelica GORDANIĆ, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd

Lektura

Maja JOVANOVIĆ

Prelom

Sanja BALOVIĆ

Štampa

Donat graf doo, Mike Alasa 52, Beograd

Godišnja pretplata

Zahtev za pretplatu slati na adresu: *Međunarodna politika*, Makedonska 25,
11000 Beograd, poštanski fah 413, uplata na račun 205-142866-36,
Komercijalna banka a.d. Beograd, Makedonska 32

Za inostranstvo

BiFS doo, Books and periodicals, Supilova 10, 11000 Beograd, Srbija
Tel./fax +381 11 20 84 229, e-mail: bfsbooks@sezampro.rs

Oglasi

Informacije o ceni i raspoloživom oglasnom prostoru mogu se dobiti na telefon
(011) 337 38 25 ili na e-mail: interaff@diplomacy.bg.ac.rs

Pogledi izneti u člancima odražavaju lični stav autora,
a ne nužno i stav Izdavačkog saveta i Uredništva

Izlaženje časopisa *Međunarodna politika* finansira
Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije

MEĐUNARODNA POLITIKA

UDK 327

Godina LXX, br. 1173, januar–mart 2019.

ISSN 0543-3657

Sadržaj

<i>Zoran Kovačević</i> Holokaust i kreiranje države Izrael	5
<i>Mirela Lončar</i> Pitanje hrišćanske tradicije u identitetu Evropske unije	22
<i>Rajko Č. Petrović</i> Politički i ekonomski odnosi Republike Srbije i Kraljevine Španije u XXI veku	35
<i>Jovana Blešić</i> Konzularna zaštita u praksi međunarodnog suda pravde	52
PRIKAZI	
<i>Gordana Bekčić Pješčić,</i> Đorđe Lopičić i Jelena Lopičić Jančić: Međunarodno javno pravo i međunarodni odnosi: bibliografija 1834–2016	75
<i>Isidora Pop-Lazić,</i> „Creating territorial cooperation: the impact of intercultural dialogue and migration flows in South-East Europe“	78

UDK 94:341.485(=411.16)(569.4)
Bibliid 0543-3657, 70 (2019)
God. LXX, br. 1173, str. 5–21
izvorni naučni rad
Primljen: 12.7.2018.

Zoran KOVAČEVIĆ, MA¹

Holokaust i kreiranje države Izrael

SAŽETAK

U ovom radu pokušaćemo da ukažemo da je genocid nad Jevrejima iz Drugog svetskog rata predstavljao idealan povod za osnivanje jevrejske države Izrael 1948. godine. Obim tog nacističkog zločina poslužio je kao inicijalna kapisla u cilju da Jevreji konačno obnove svoju državu na prostoru Bliskog istoka. Međunarodne okolnosti i sve veća saznanja o stradanju Jevreja išli su na ruku osnivačima moderne jevrejske države. Videćemo da je Ben-Gurion, prvi premijer Izraela, bio više nego voljan da od Zapadne Nemačke zatraži reparaciju za nacističke zločine kako bi svoju zemlju konsolidovao u ekonomskom i vojnom pogledu. Takođe, pokazaćemo da je decenijama od proglašenja nezavisnosti Holokaust korišćen za nekad ofanzivni, nekad defanzivni stav zvaničnog Tel Aviva prema arapskim susedima.

Ključne reči: Holokaust, država Izrael, Jevreji, Hladni rat, David Ben-Gurion, SR Nemačka, izraelsko-arapski sukobi, realizam

Uvod – istorijski okvir

„Želeo bih da počnem sa čudnom činjenicom da država Izrael uopšte postoji... Jevreji su imali previše istorije, a premalo geografije. Stoga formiranje države Izrael mora biti posmatran kao deo istorijske naknade za ovu neprirodnu situaciju.“ – Isaija Berlin (Isaiah Berlin), 1953.²

Postojanje države Izrael je nešto što je jevrejski narod vekovima priželjkivao. To je san o povratku na ono mesto gde ih je pre oko 4.000 godina doveo njihov praotac Avram. S druge strane, to je odgovor na istorijsku

¹ Zoran Kovačević, MA, Doktorand Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu, zorankovacevic1989@gmail.com

² Isaiah Berlin, “The Origins of Israel” (1953), in: Henry Hardy (ed), *The Power of Ideas*, Princeton University Press, Princeton, 2000, p. 143.

diskriminaciju sa kojom su se suočavali Jevreji širom planete. Ta netrpeljivost prema Jevrejima, između ostalog, polazi od vekovnog hrišćanskog učenja o kolektivnoj odgovornosti Jevreja za Isusovu smrt. Početkom 20. veka antisemitske knjige, poput *Protokola sionskih mudraca*, doprinele su pogromima Jevreja u mnogim evropskim državama. Cionistički pokret, zaokupljen idejom slobodne i samostalne jevrejske države, suprotstaviće se tradicionalnom učenju ortodoksnih rabina da jevrejski narod treba u miru da čeka Mesiju koji će ih jednog dana odvesti do „obećane zemlje“. Teodor Hercl (*Theodor Herzl*), autor knjige *Država Jevreja (Der Judenstaat)* i začetnik ideje cionizma, smatrao je još u 19. veku da jevrejsko pitanje nije ni socijalno ni versko – već nacionalno. Jedino održivo rešenje za takvu situaciju je osnivanje jevrejske države. Prvi kongres Svetske cionističke organizacije kojom je predsedavao upravo Hercl desio se u Bazelu avgusta 1897. godine. Prva rečenica Bazelskog programa glasi: „Cilj cionizma je da jevrejskom narodu u Palestini obezbedi javno priznatu, pravno obezbeđenu domovinu“.³ Prvi korak u tom pravcu bilo je sistematsko naseljavanje Palestine. Pred početak Prvog svetskog rata broj Jevreja u Palestini dostiže 85.000. Međutim, ulaskom Turske u rat 1914. godine, otomanske vlasti započinju deportaciju Jevreja stranog državljanstva. Za samo godinu dana proterano je preko 11.000 Jevreja.

Godinu dana pre kraja Velikog rata, državni sekretar lord Artur Balfur (*Arthur James Balfour*) predstavio je međunarodnoj javnosti, nakon pregovora cionista i Britanaca, deklaraciju kojom se podržava ideja o Palestini kao tzv. narodnom ognjištu Jevreja. Time se poslala poruka da britanska vlada potvrđuje istorijsku vezu jevrejskog naroda sa tim prostorom i obećava podršku u stvaranju „jevrejskog nacionalnog doma“. Jula 1922. godine Liga naroda zvanično potvrđuje britanski mandat u Palestini, a Balfurova deklaracija biva uključena u dokument Lige kao osnova za stvaranje jevrejske domovine.⁴ Broj doseljenih Jevreja ubrzano se povećava i već 1936. godine dostiže broj od oko 400.000. Hitlerova (*Adolf Hitler*) aneksija Austrije 1938. godine, i rastući nemački (ali i evropski) antisemitizam, uvećavaju jevrejski pritisak za useljavanje u Palestinu.

Biltmorska rezolucija, odnosno deklaracija koja je usvojena na konferenciji američkih cionista u hotelu Biltmor, u Njujorku 1942. godine, eksplicitno je zastupala osnivanje jevrejske države u Palestini. Među učesnicima tog skupa bili su Ben-Gurion (*David Ben-Gurion*), Vajcman (*Chaim Azriel Weizmann*) i Goldman (*Nahum Goldmann*) koji će kasnije biti utemeljivači novoosnovane države. Ta rezolucija je otkrila da po prvi put većina cionista u SAD, zajedno sa američkim zvaničnicima, otvoreno poziva

³ Boško Jakšić, *Izrael*, Verzal Pres, Beograd, 1998, str. 38; Videti takođe: http://cojs.org/the_first_zionist_congress-the_basle_declaration-august_1897/ (pristupljeno 26.12.2018).

⁴ Videti <http://www.balfourproject.org/article-22-of-the-covenant-of-the-league-of-nations/> (pristupljeno 12.26.2018).

na uspostavljanje jevrejskog suvereniteta na toj teritoriji kao izvorni cilj cionizma. Pored toga, ona zahteva otvorenu i nelimitiranu migraciju u Palestinu. U drugom članu te rezolucije stoji da: „*ova konferencija pruža poruku nade i ohrabrenja Jevrejima u getoima i koncentracionim logorima u pokorenoj Hitlerovoj Evropi i molimo se da vreme njihovog oslobođenja neće biti daleko*“.⁵

Velika Britanija je godinama pokušavala da reši palestinski problem. Pošto u tome nije uspela, ona se nakon Drugog svetskog rata obratila Ujedinjenim nacijama u nadi da će ta novoformirana međunarodna organizacija imati više sreće u tom poduhvatu. Generalna skupština UN je 29. novembra 1947. godine na posebnoj sednici izglasala plan podele (*Partition plan*) Palestine na dve države – jednu jevrejsku i drugu arapsku.⁶ Kada su Arapi odlučno odbili ovaj plan UN i kada je došlo do naglog pogoršanja i zaoštavanja odnosa dve suprotstavljene strane, jevrejska elita se orijentisala na jednostrano proglašenje nezavisnosti. U samom tekstu izraelske deklaracije o nezavisnosti Holokaust se prikazuje kao opravdanje za stvaranje moderne jevrejske države.⁷

Projekat nezavisnosti i Holokaust

Prema Enciklopediji živih religija: „*Holokaust predstavlja sistematski pokolj 6.000.000 Jevreja koji su izvršili nacisti 1933–1945*“.⁸ Krajnji cilj nacističke antisemitske politike bio je potpuno fizičko istrebljenje jevrejskog naroda u samoj Nemačkoj, i na teritorijama koje su bile pod njenom direktnom ili indirektnom kontrolom. Evropski Jevreji bili su glavne žrtve nacističkog „konačnog rešenja“. Taj proces je bio izuzetno komplikovan za sprovođenje jer je prvo trebalo ukloniti Jevreje iz država u kojima su živeli sa drugim narodima, zatim efikasno i brzo oduzeti njihovu imovinu, nakon toga izvršiti njihovu deportaciju na istok i prisiliti ih na prinudni rad i, na samom kraju, sprovesti njihovu fizičku likvidaciju. Zvanični podaci govore da je tokom Drugog svetskog rata ubijeno oko šest miliona Jevreja, odnosno trećina svih Jevreja na planeti. Celokupna demografska slika Evrope nakon rata značajno se promenila, naročito u istočnoj i centralnoj Evropi gde su jevrejske zajednice gotovo nestale. Holokaust je imao stravične posledice na jevrejski narod, ali takođe i na druge narode koji su označeni kao *Untermensch*.⁹ Najveći deo onih koji su preživeli Holokaust emigrirali su u SAD i u novoformiranu

⁵ “Biltmore Program (1942)”, Encyclopedia of the Modern Middle East and North Africa, 6–11 May 1942.

⁶ Videti <http://mfa.gov.il/MFA/AboutIsrael/Maps/Pages/1947%20UN%20Partition%20Plan.aspx> (pristupljeno 12.27.2018).

⁷ Videti https://www.knesset.gov.il/docs/eng/megilat_eng.htm (pristupljeno 12.27.2018).

⁸ Enciklopedija živih religija, Nolit, Beograd, 2004, str. 256.

⁹ Niža rasa, inferiorni narod.

državu Izrael. Činjenica da je jaz između osnivanja izraelske države i samog kraja „konačnog rešenja“ samo tri godine, stvara, barem u retrospektivi, jaku vezu između ta dva događaja.

Među cionistima Holokaust je nesumnjivo samo ojačao njihovu odlučnost da jevrejski narod mora da poseduje svoju zemlju. S druge strane, Holokaust u Evropi je međunarodnoj zajednici pokazao potrebu za formiranjem samostalne jevrejske države, ali nijedna od velikih sila nije davala eksplicitan odgovor na pitanje da li ta nova država treba da postoji na štetu palestinskih Arapa. U predvečerje, pred proglašenje nezavisnosti Izraela 1948. godine, pretnja prema Jevrejima činila se sve stvarnijom – 700.000 Jevreja protiv 27 miliona Arapa predstavljao je odnos 1:40. Već je u aprilu 1948. godine Velika Britanija započela povlačenje svojih snaga iz Palestine. Bez obzira na to, 14. maja 1948. godine u Tel Avivu je jednostrano proglašena jevrejska država Izrael. Za prvog predsednika izabran je Haim Vajcman, a za prvog premijera David Ben-Gurion. Ben-Gurion je u svom istorijskom govoru tom prilikom rekao sledeće: „Sveta zemlja je rodno mesto jevrejskog naroda. Ovde se razvio njihov religiozni, duhovni i politički identitet... Katastrofa koja je nedavno pogodila Jevreje – pokolj miliona ljudi u Evropi – je bila još jedna jasna demonstracija neophodnosti rešavanja problema jevrejske beskućnosti ponovnom uspostavom Izraela, jevrejske države, koja bi otvorila vrata za domovinu svakom Jevrejину te vratila Jevrejima status potpuno privilegovanog člana u društvu država sveta...“¹⁰

Međutim, retorika o Holokaustu se pojavila u govorima Ben-Guriona i drugih lidera i pre samog osnivanja države Izrael.¹¹ Golda Meir (*Golda Meir*), premijerka Izraela od 1969. do 1974. godine, intezivno je u posleratnom periodu koristila tu tragediju jevrejskog naroda kao argument za kreiranje jevrejske države. Kao primer navešćemo njenu izjavu iz 1946. godine: „Zašto sada insistiramo na kreiranju jevrejske države? ...Shvatili smo ovu neophodnost kada je nas 600.000 Jevreja u Palestini, uprkos svemu što smo stvorili u ovoj zemlji i izdržali tokom dugih godina rata, stajala nemoćno pri spasavanju stotina hiljada, ili čak miliona Jevreja, od sigurne smrti.“¹² Takođe, na Svetskoj cionističkoj konferenciji (*World Zionist Conference*) u Londonu, 2. avgusta 1945, neposredno nakon završetka Drugog svetskog rata, Ben-Gurion izjavljuje da šest miliona pobijenih Jevreja apeluje na savest čovečanstva da se konačno stvori jevrejska država.¹³

¹⁰ “The Declaration of the Establishment of the State of Israel”, *Official Gazette: Number 1*, Tel Aviv, 14. May 1948.

¹¹ Bauer Yehuda, *American Jewry and the Holocaust*, Wayne State University Press, Detroit, 1981, p. 196.

¹² Golda Meir, *A Land of Our Own: An Oral Autobiography*, G. P. Putnam’s Sons, New York, 1973, p. 59.

¹³ Alan Balfour, *The Walls of Jerusalem: Preserving the Past, Controlling the Future*, Wiley-Blackwell, Hoboken, NJ, 2019, p. 118.

Od 1949. godine korišćenje ideje da je Izrael „nasleđe“ onih koji su stradali u Holokaustu postalo je sve učestalije. Izrael je, kako je to smatrao izraelski diplomata Jakov Hercog (*Yaakov Herzog*), postao „neposredna naknada i preporod“ nakon „najvećeg zločina u istoriji“.¹⁴ To potvrđuje i poznata nemačka političarka jevrejskog porekla Hana Arent (*Hannah Arendt*). Naime, ona smatra da su Jevreji ubeđeni, i to su više puta ponovili, da im svet (odnosno istorija ili viši moral) duguje pravo na državu. Oni to vide kao kompenzaciju za višemilenijumsku nepravdu i naročito za jevrejsku katastrofu iz Drugog svetskog rata. Jevreji, prema Arentovoj, tu katastrofu ne vide samo kao zločin nacističke Nemačke, već celog civilizovanog sveta i da je rađanje države Izrael predstavljalo međunarodno iskupljenje za zločine tokom Holokausta.¹⁵

U tim prvim godinama nezavisnosti identifikacija sa Izraelom bio je najbolji način na koji Jevreji pokazuju odanost prema svojoj religiji. Uzdizanjem Izraela Jevreji su konačno mogli poboljšati svoju poziciju i ostaviti za sobom stare stigmatizovane uloge i negativne karakteristike povezane sa njima. Mnogi su tada govorili da je „jevrejstvo identifikovanje sa slabošću, sa smrću, sa Holokaustom. Izrael je upravo suprotno. To je snaga, vojnik, rat“.¹⁶ Država Izrael je na taj način, po prvi put, postala glavni izvor jevrejskog vojnog ponosa.

Iako cionistička aktivnost ima svoj koren u milenijumskim aspiracijama jevrejskog naroda, Izrael je po mnogima rođen iz pepela dve trećine evropskih Jevreja. Prilikom formulisanja cionističkih ciljeva u tom periodu, Holokaust i njegove posledice su daleko više spominjani u pragmatičnom, nego u moralnom smislu. Koliko god čudno, ili čak bezdušno, izgledalo iz današnje perspektive, većina vođa cionističkog pokreta je u izjavama za javnost, datim od kraja 1942. godine, istrebljenje Jevreja sagledavala prvenstveno u kontekstu njegovog uticaja na izgradnju jevrejske države.¹⁷ Ben-Gurion je, kao što ćemo u nastavku videti, smatrao da postojanje države Izrael podrazumeva sećanje na one koji su nestali u Holokaustu. „*Cela država Izrael je spomenik onima koji su uništeni od strane svirepih nacističkih zveri.*“ – podseća on.¹⁸

¹⁴ David B. MacDonald, *Identity Politics in the Age of Genocide: The Holocaust and Historical Representation*, Routledge, London, 2008, p. 53.

¹⁵ Baylis Thomas, *The Dark Side of Zionism: Israel's Quest for Security through Dominance*, Lexington Books, Lanham, MD, 2011, p. 23.

¹⁶ Lynn Rapaport, *Jews in Germany After the Holocaust: Memory, Identity and Jewish-German Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, 1997, p. 151.

¹⁷ Sol Fridlender, *Godine istrebljenja: Nacistička Nemačka i Jevreji 1939–1945*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2013, str. 816.

¹⁸ Idith Zertal, *Israel's Holocaust and the Politics of Nationhood*, Cambridge University Press, Cambridge, 2005, p. 84.

Ben-Gurion, Izrael i SR Nemačka

Jedna od najbitnijih figura u istoriji Izraela jeste David Ben-Gurion, prvi premijer i jedan od najvećih državnika te zemlje. On je zbog svojih zasluga dobio titulu oca nacije. Nakon što je pročitao Hitlerovo delo *Mein Kampf* (*Moja Borba*) 1934. godine, brzo je shvatio da će sledeći korak biti implementacija Nirnberških antisemitskih zakona. Znao je da nacisti polako sprovode njihov rasizam u delo. On je bio u potpunosti posvećen izgradnji izraelske države, čak onda kada je postojalo malo nade za tako nešto. „Uništenje evropskih Jevreja katastrofalno je po cionizam, jer neće ostati niko da izgradi izraelsku državu.“ – naveo je on.¹⁹ I pre nego što je počeo pravi sistematski progon Jevreja, Ben-Gurion je u decembru 1935. godine izjavio da svi „moramo dati cionistički odgovor na katastrofu sa kojom se suočavaju nemački Jevreji – da preokrenemo ovu katastrofu u priliku da izgradimo našu zemlju“.²⁰ Sve što je Ben-Gurion radio bilo je usmereno ka opstanku jevrejske države i uvećavanju njene bezbednosti. Pred sam kraj suđenja Adolfu Ajhmanu (*Adolf Eichmann*) u Jerusalimu, Ben-Gurion je više puta rekao da je cilj tog procesa da učvrsti suverenitet i legitimitet Izraela kao jedinog predstavnika jevrejskog naroda – kako mrtvih, tako i živih.²¹ Ovde ćemo pažnju usmeriti ka tom lideru i problemima sa kojima se suočavao tokom svog mandata. Pokazaćemo da Holokaust tokom njegove vladavine (1948–1963) nije prestao da gubi na značaju.

Zbog velikog broja izbeglica, očajnog ekonomskog stanja i sve većih problema sa susedima, Izrael se nakon proglašenja nezavisnosti našao u izuzetno teškoj poziciji. Izraelu je bio potreban plan kako bi se novoformirana država politički i ekonomski konsolidovala. To nas dovodi do važnih pregovora između SR Nemačke i Izraela koji su počeli jula 1951. godine. Naime, postalo je jasno da Izrael ne može dugoročno da zavisi od stranih donacija i pomoći, već je neophodno izgraditi sopstvenu privredu i pokrenuti nacionalnu ekonomiju. Potreba za rešenjem sve dublje krize naterala je Ben-Guriona da 10. septembra 1952. godine potpiše Ugovor o reparaciji sa SR Nemačkom (*Luxembourg Agreement*).²² Tim Luksemburškim ugovorom se Zapadna Nemačka obavezala da isplati odštetu jevrejskoj državi u vrednosti od tri milijarde maraka u sledećih četrnaest godina, kao kompenzaciju za

¹⁹ Sol Fridlender, *Godine istrebljenja: Nacistička Nemačka i Jevreji 1939–1945*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2013, str. 639.

²⁰ Ronald J. Berger, *Fathoming the Holocaust: A Social Problems Approach*, Transaction Publishers, Piscataway/NJ, 2002, p. 114.

²¹ Michael Keren, “Ben-Gurion’s Theory of Sovereignty: The Trial of Adolf Eichmann”, in Ronald Zweig (ed), *David Ben-Gurion: Politics and Leadership in Israel*, Frank Cass, London, 1991, pp. 40-42.

²² Poznat međunarodnoj zajednici kao *The Reparations Agreement between Israel and West Germany*.

ono što se događalo u vreme Holokausta. Ugovor je na snagu stupio 27. marta 1953. godine.

Kako su izraelski zvaničnici i javnost videli ovu dosta kontroverznu i osetljivu temu prilikom kreiranja svoje unutrašnje i spoljne politike? Iako nije hteo da kopa po prošlosti, Ben-Gurion je dobro znao kakva je situacija na terenu i koliko je Izraelu potreban taj novac. On je zajedno sa svojom partijom (*Mapai*) preduzeo pragmatične korake i zastupao stav da je prihvatanje tog ugovora jedini način da se održi nacionalna ekonomija. Najbolje objašnjenje Ben-Gurion je dao u svojim memoarima: „Ako želite pravi razlog u jednoj rečenici, to je pre svega naređenje onih šest miliona, žrtava nacizma, gde je svako ubistvo bio poziv Izraelu da se uzdigne, da bude snažan i prosperitetan, da sačuva svoj mir i bezbednost, i da na taj način spreči takvu katastrofu da ponovo zadesi jevrejski narod... To nije bio predlog za oproštaj niti novi početak onog trenutka kada sam predstavljao zahtev Knesetu za reparaciju od Zapadne Nemačke u januaru 1952. godine“.²³ Tadašnji ministar pravde Pinhas Rozen (*Pinchas Rosen*) je primetio da „Ben-Gurion nije bio ravnodušan prema Holokaustu – ali je bio u stanju da zaboravi. Druge stvari su njemu bile bitnije, naročito izgradnja Izraela. Holokaust je za njega bio poput izgubljenog rata“.²⁴ On je pregovore sa Zapadnom Nemačkom video kao nacionalnu dužnost i samom tom činjenicom bilo je neophodno prevazići sve moralne prepreke.

Luksemburški ugovor je sasvim razumljivo izazvao negodovanje i masovne proteste u Izraelu i šire. Naime, protesti su prikazali kontradiktornu poziciju koju je David Ben-Gurion proizveo. Kao što smo videli, on se više puta pozivao na Holokaust zarad stvaranja Izraela, dok se, s druge strane, stekao utisak da ovim ugovorom on uopšte ne mari za jevrejsko stradanje iz Drugog svetskog rata. Ben-Gurionov blizak saradnik Nahum Goldman, tada predsednik Svetskog jevrejskog kongresa (*World Jewish Congress*) i jedan od potpisnika tog ugovora, hteo je da umiri građane Izraela i Jevreje širom sveta sledećim rečima: „Niko ne kaže Nemcima: Vi nam platite – mi Vam opraštamo. Mi ne obećavamo ništa, mi ne nudimo ništa. Mi jednostavno polažemo pravo na ono što je naše, moralno i pravno“.²⁵ Opozicija desne orijentacije, predvođena Beginom (*Menachem Begin*), reagovala je sloganom: „Naš ponos neće biti prodan za novac. Naša krv se neće iskupiti imovinom. Izbrisaćemo ovu sramotu“.²⁶ Ukratko, opozicija je videla ugovor o reparaciji kao prodaju Holokausta za novac. Ipak, sredstva koje je Izrael dobio od Zapadne Nemačke bila su odlučujući ekonomski faktor u njenom razvoju i to je van svake sumnje. U svojoj

²³ Michael Brecher, „Images, Process and Feedback in Foreign Policy: Israel's Decisions on German Reparations“, *American Political Science Review*, Volume 67, Issue 1, 1973, p. 79.

²⁴ *Ibid.*, p. 67.

²⁵ Nicholas Balabkins, *West German Reparations To Israel*, Rutgers University Press, New Brunswick/NJ, 1971, p. 94.

²⁶ Margalit Avishai, *On Compromise and Rotten Compromises*, Princeton University Press, Princeton, 2010, p. 33.

autobiografskoj knjizi to potvrđuje i nekadašnja premijerka Golda Meir: „*Oduvek sam bila za izmirenje i za to da se od Nemaca uzme novac kako bismo mogli izgraditi Državu Izrael*“.²⁷ Izrael bi se suočio sa ozbiljnim ekonomskim posledicama da nije primio tu značajnu finansijsku injekciju od SR Nemačke. Celokupna infrastruktura i industrija ne bi uopšte postojali da nije došlo do dogovora dve države. Nekih dve godine nakon tog ugovora, sličan sporazum je potpisan između Izraela i Austrije.

Tu se saradnja dve strane, međutim, nije zaustavila. Nedugo nakon Luksemburškog ugovora, Šimon Peres (*Shimon Peres*), tada generalni direktor izraelskog Ministarstva odbrane, otišao je u Zapadnu Nemačku kako bi pregovarao o novom ugovoru, kasnije nazvan „tajni ugovor“. Ticao se međusobne prodaje naoružanja. U intervjuu, obrazlažući suštinu tog ugovora, Peres je smatrao da „*Nemačka treba da doprinese na svaki mogući način izraelskoj bezbednosti i stoga smo razgovarali o dva pitanja: snabdevanje nemačkog naoružanja Izraelu i prodaju našeg naoružanja federalnim oružanim snagama*“.²⁸ Izraelski lideri, poput Peresa, smatrali su da zapadna Nemačka ima dužnost da zaštiti Izrael od arapskih zemalja upravo zbog Holokausta.²⁹ Već 1954. godine nemački novac od reparacije je korišćen za kupovinu patrolnih čamaca, tenkova i drugog oružja, dok, s druge strane, sama SR Nemačka isporučuje Izraelu oružje preko tajnih i skrivenih kanala. Mnoge stvari su i dalje pod velom tajne, ali izveštaj američke kongresne istraživačke službe (*Congressional Research Service*) iz 2006. godine pokazuje da je nemačko naoružanje „odigralo značajnu ulogu“ u izgradnji izraelske vojne moći u Šestodnevnom (1967), Jom-Kipur (1973) i Libanskom ratu (1982).³⁰

Suštinska tendencija Ben-Guriona kao premijera, direktno proistekla iz Holokausta, bila je odlučnost da obezbedi vojnu i ekonomsku stabilnost Izraela, kako bi se ograničila arapska vojna sila i odvratile arapske države od novog sukoba koji bi, možda, imao primese onoga što se Jevrejima dogodilo za vreme Drugog svetskog rata. Od preuzimanja dužnosti 1948. godine pa nadalje, Ben-Gurion je želeo da predstavi javnosti:

1. odlučnu borbu svim mogućim sredstvima protiv arapskih agresora kako ne bi došlo do novog masovnog stradanja Jevreja;
2. suštinsku razliku između nacističke Nemačke i Nemačke Konrada Adenauera (*Konrad Adenauer*);
3. važnost zvaničnog Bona za Izrael zbog ekonomske i vojne pomoći, ali i kao važnog partnera na evropskom prostoru;

²⁷ Golda Meir, *Moj Izrael*, Naprijed, Zagreb, 1987, str. 114.

²⁸ Tomer Kleinman, *Did the Holocaust Play a Role in the Establishment of the State of Israel?*, UCSB, March 2002, <http://www.history.ucsb.edu/projects/holocaust/Research/Proseminar/tomerkleinman.htm>, 18/06/2018.

²⁹ Ibid.

³⁰ Amy E. Schwartz, „*Inside the Germany/Israel Relationship*“, *Moment Magazine*, 10 June 2014.

4. težnju da pozicionira Izrael u ekonomskom, političkom i kulturnom smislu kao deo Evrope.

Izraelsko-arapski konflikt i (zlo)upotreba Holokausta

Norman Finkelštajn (*Norman Finkelstein*) je jedan od autora koji se kritički osvrnuo na upotrebu Holokausta i u arapsko-izraelskom sukobu. Malo je nacija u svojim prvim godinama od nastanka prolazilo kroz takve izazove i opasnosti kao Izrael, naročito tokom Prvog arapsko-izraelskog rata iz 1948. godine, poznat i kao Rat za nezavisnost. Kada su susedne arapske države napale novoproglašenu državu Izrael njihov krajnji cilj bio je njeno uništenje i anuliranje plana podele UN. U ratu je učestvovalo šest arapskih država, članica Arapske lige – Saudijska Arabija, Irak, Sirija, Liban, Jordan i Egipat. Azam Paša (*Abdul Rahman Hassan Azzam*), prvi generalni sekretar Arapske lige, rekao je u predvečerje rata 1948. godine da će „ovo biti rat za istrebljenje i masakr o kojem će se u budućnosti pričati kao o masakrima Mongola i krstaša”.³¹ Sudeći prema ovakvoj izjavi, možemo primetiti da navodno uništenje nove jevrejske države ima određenu sličnost sa retorikom prema Jevrejima u Evropi nekoliko godina pre izraelske nezavisnosti. Ovo može da zvuči prejako, ali i nekadašnji američki državni sekretar Henri Kisindžer (*Henry Kissinger*), jednom prilikom rekao je da čak i paranoioci ponekad imaju realne neprijatelje i otuda opsada Izraela nije bila samo plod mašte. Mnogi izraelski zvaničnici tvrdili su da Jevreji imaju ista prava na odbranu kao nacija koja je u opasnosti. Ukoliko Jevreji nemaju pravo na borbu, Arapi bi, iz jevrejske perspektive, završili Hitlerov proces istrebljenja.

Namera egipatskog predsednika Gamal Abdel Nasera (*Gamal Abdel Nasser Hussein*) da 1956. godine nacionalizuje strateški važan Suecki kanal, dovela je do Drugog arapsko-izraelskog rata i do novog podsećanja na jevrejsko stradanje iz Drugog svetskog rata. Brzo je došlo do formiranja tajnog saveza između Izraela, Francuske i Velike Britanije. Američka vojna pomoć u to vreme nije dolazila u obzir, pre svega zbog nafte iz arapskih zemalja. Bilateralni odnosi Izraela i SAD nisu uvek išli uzlaznom putanjom. Povremena izraelska neslaganja sa SAD kulminirali su upravo za vreme Suecke krize 1956. godine kada je Izrael bio u dosluhu sa Velikom Britanijom i Francuskom kako bi se napao Egipat i njen lider Naser. Kako bilo, odgovor Ben-Guriona na uzdržanost vladajućeg levog krila u Velikoj Britaniji tokom 1956. godine odlično pokazuje kako se koristio Holokaust u vreme Suecke krize: „I dalje se sećamo da su postojali lideri Laburističke partije koji nisu shvatali ozbiljno Hitlerove pretnje da fizički uništi celu jevrejsku rasu sve dok to nije bilo kasno. Šest miliona Jevreja je nestalo u gasnim komorama nacističkog diktatora.

³¹ Michael Rydelnik, *Understanding the Arab-Israeli Conflict: What the Headlines Haven't Told You*, Moody Publishers, Chicago, 2007, p. 102.

Veoma mi je žao što Vi ne vidite opasnost fašističkog diktatora Egipta".³² Kako vidimo, tokom Suecke krize Izrael se navodno suočavao sa novim totalnim uništenjem Jevreja i jevrejske države. „*Izraelski preventivni udarac protiv Egipćana godine 1956. imao je samo jedan cilj - hteli smo sprečiti uništenje jevrejske države... Opasnost koja nam je pretila bila je očevidna... Niko u Izraelu nije zaboravio pouku krematorijuma. Znali smo šta stvarno znači potpuno uništenje.*“ – podseća premijerka Meir.³³

Pored rata iz 1948. godine, Šestodnevni rat iz 1967. godine smatra se najboljim primerom izraelske manipulacije Holokaustom. Za Jevreje Šestodnevni rat 1967. godine bio je period u kom je diskurs o Holokaustu dominirao. U nekoliko dana tokom tog konflikta činilo se da se Izrael suočava sa potpunim uništenjem. Neugodan položaj u kojem se mali Izrael suočio sa dominantnijim susednim državama koje imaju za cilj potpunu destrukciju, neminovno je ponovo dovodilo do poređenja sa Holokaustom. Zapaljive izjave, poput iračkog predsednika Arifa (*Abdel Rahman Aref*) da je „*cilj jasan – izbrisati Izrael sa mape*“, dodatno su pogoršavale situaciju.³⁴ Taj strah je naterao tadašnjeg izraelskog premijera Levija Eškola (*Levi Eshkol*) da započne preemtivni napad na arapske teritorije. Mnogi su videli događaje iz 1967. godine kao nacionalni poziv na buđenje, što je dokaz da su Izraelci morali biti konstantno na oprezu protiv neprijateljski nastrojenih arapskih suseda. Govoreći o tom periodu buduća premijerka Golda Meir ističe: „*Otvoreno govoreći, pretilo nam se istrebljivanjem... Ta pretnja dobro nam je poznata. Kad su je Naser i njegovi saveznici izrekli, osudili su svoj rat na neuspeh: svi smo, naime, odlučili da se ne ponovi Hitlerovo "poslednje rešenje" i drugi Holokaust*“.³⁵ Izraelski istoričar Saul Fridlender (*Saul Friedländer*) je zaključio da je upravo taj rat „*formalizovao i ritualizovao*“ Holokaust sa kojim se onda vešto instrumentalizovalo pri sprovođenju izraelske politike, i to na tri načina. Kao prvo, Arapi i nacisti su za zvaničnu izraelsku politiku bili jedno isto. Zatim se slika Holokausta sve više koristila prilikom formulisanja njene regionalne pozicije. Na kraju, Holokaust je pomogao u isticanju izraelske ranjivosti na međunarodnom planu. Sve kategorije društva su učestvovala u toj propagandi, među njima i poznati rabin Abraham Hešel (*Abraham Joshua Heschel*) koji je tada, ne slučajno, napisao sledeće: „*Da li će Bog dozvoliti da naš narod nestane? Da li će doći novi Aušvic, Dahau, Treblinka?*“³⁶ Pošto Izrael navodno vodi rat da spreči novi Holokaust, u očima mnogih Jevreja ono je

³² Dan Stone, *The Historiography of the Holocaust*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2005, p. 258.

³³ Golda Meir, *Moj Izrael*, Naprijed, Zagreb, 1987, str. 197.

³⁴ Mark A. Tessler, *History of the Israeli-Palestinian Conflict*, Indiana University Press, Bloomington, 1994, p. 393.

³⁵ *Ibid.*, str. 241.

³⁶ Norman Finkelstein, *Forged in Freedom: Shaping the Jewish-American Experience*, Jewish Publication Society, Philadelphia, 2002, p. 137.

postalo moralni kapital za odbranu Izraela. Izraelski pisac tog vremena Boas Evron (*Boaz Evron*) navodi da „*svest o potencijalno novom Holokaustu je zapravo bila zvanična propagandna indoktrinacija ne sa ciljem razumevanja prošlosti, već manipulacijom sadašnjosti*“.³⁷

Sve do Šestodnevnog rata, Holokaust nije dobio neohodnu pažnju javnosti u SAD i Nemačkoj. Opšte je poznato da su u američkom političkom sistemu odlučivanja veoma uticajne jevrejske interesne grupe. Kako bi se zaštitili strateški interesi, američko-jevrejska elita je uporno podsećala na Holokaust. Oni su to radili za vreme tog konflikta jer su smatrali da je Izrael u smrtnoj opasnosti od tog „drugog Holokausta“. Holokaust se, dakle, pokazao kao idealno oružje za odbijanje kritika upućenih ka Izraelu. Šestodnevni rat juna 1967. godine je verovatno više nego bilo koji drugi faktor stimulisao interesovanje za Holokaust u SAD, pogotovo u jevrejskoj zajednici koja je izuzetno snažna u toj zemlji. Mnogi smatraju da nije nimalo slučajno to da su studije o Holokaustu doživele pravu eksploziju u vreme Šestodnevnog rata. Za Stejt Department izraelski vojni trijumf je u junu 1967. godine okončao transformaciju Jevreja od žrtava do pobednika, dok su istovremeno prikazivali Arape kao slabe, nepromišljene i nepouzdanе.

Izraelski premijer Menahem Begin je, takođe, tokom svog mandata (1977–1983) neprestano koristio tragediju evropskih Jevreja iz Drugog svetskog rata u političke svrhe. Kada je on došao na vlast, Holokaust je postao politički simbol izraelske države, naročito za vreme Libanskog rata 1982. godine. Pre samog napada, premijer Begin je poslao pismo američkom predsedniku Ronaldu Reganu (*Ronald Reagan*) kojim ga obaveštava da će Izrael poslati svoju vojsku u Bejrut kako bi se „*eliminiseo Hitler*“.³⁸ Naravno, misli se na palestinskog vojnog i političkog lidera Jasera Arafata (*Yasser Arafat*). Nekoliko nedelja nakon početka rata u Libanu, Begin je oštro odgovorio međunarodnoj zajednici zbog upućenih kritika na račun Izraela i njene agresije. Pred Knesetom on izjavljuje: „*Nakon Holokausta, međunarodna zajednica je izgubila pravo da traži od Izraela da odgovara za svoje postupke. Niko, bilo gde na svetu, ne sme držati lekcije o moralu našem narodu*“.³⁹ Kada je obavestio svoj kabinet povodom predstojeće invazije na Liban, Begin je napad pravdao time da je svaka alternativa nemoguća jer je „*sve učinjeno da se rat spreči, ali takva je sudbina Izraela... da se nesebično bori. Verujte mi, alternativa je Treblinka, a mi smo odlučili da neće više biti Treblinka*“.⁴⁰ Govoreći o Palestinskoj oslobodilačkoj organizaciji

³⁷ Norman Finkelstein, *The Holocaust Industry: Reflections on the Exploitation of Jewish Suffering*, Verso, London, 2003, p. 41.

³⁸ Alan Hart, *Zionism: The Real Enemy of the Jews: Conflict Without End?*, Clarity Press, Atlanta, 2010, p. 243.

³⁹ Michael Goldberg, *Why Should Jews Survive?: Looking Past the Holocaust toward a Jewish Future*, Oxford University Press, Oxford/NY, 1995, p. 125.

⁴⁰ Arieh Naor, *Government at War: How the Israeli Government Functioned during the Lebanon War, 1982*, Yedioth Ahronoth, Tel Aviv, 1986, pp. 47-48.

(PLO) on izjavljuje da „*nikada u istoriji čovečanstva nije postojala oružana organizacija sa toliko gnusnosti i podlosti, sa izuzetkom nacista*“.⁴¹

Zaključak

Totalno uništenje sa kojim su bili suočeni evropski Jevreji tokom Drugog svetskog rata bio je definitivni uvod u ponovnom stvaranju Izraela. Jedan od motiva za donošenje takve odluke, iza koje je stajala većina članica UN, bio je taj da se obezbedi novi smeštaj i utočište za stotine hiljada Jevreja koji nisu mogli, ili uopšte hteli, da se iz nacističkih logora smrti vrate u svoje zemlje.⁴² Veliki deo izraelske populacije u prve dve decenije od formiranja bili su upravo oni Jevreji koji su preživeli nacistički teror u Evropi. Izrael je narastao od 700.000 stanovnika 1948. godine do 8.500.000 koliko ima danas. Holokaust je za Jevreje istorijska trauma, deo njihovog identiteta i deo njihovog života. Izrael predstavlja jevrejski odgovor na antisemitizam 20. veka i, iznad svega, na strašan pokolj miliona pripadnika tog naroda. Kako navodi Boško Jakšić: „*Drugi svetski rat bio je najveća tragedija jevrejskog naroda u dva milenijuma, ali svež, najdublji ožiljak na kolektivnoj svesti ojačao je volju za sopstvenom državom*“.⁴³ Na pitanje novinara da li je država Izrael kompenzacija za Holokaust, Henri Kisindžer odgovara pozitivno.⁴⁴ Postoje i određene kontroverze koje se vezuju sa eksploatacijom jevrejskog stradanja u političke svrhe. Na primer, kako navodi izraelski istoričar Tom Segev (*Tom Segev*), žrtve Holokausta su i dalje bili živi 1942. godine kada su se pojavili prvi arhitektonski planovi za memorijalni centar Jad Vašem u Jerusalimu.⁴⁵ Isto tako, veliki deo evropskih Jevreja bio je u životu kada su tokom rata jevrejski pravni stručnjaci počeli sa izradom zahteva za reparaciju od Nemačke.⁴⁶

Prikazali smo da je do izraelsko-nemačkog kontakta došlo začuđujuće brzo, uzimajući u obzir da nije prošlo ni deset godina od oslobađanja Jevreja iz nemačkih koncentracionih logora. Da je do saradnje neminovno moralo doći, potvrđuje nam nekadašnja premijerka Meir rečima: „*S posleratnom Nemačkom morala se država Izrael pozabaviti, što znači uspostaviti odnose i saradivati. Nakon Drugog svetskog rata to je bilo činjenično stanje, a s činjenicama se valja suočiti bez obzira kako bile bolne*“.⁴⁷ Meir podseća da ni za jednog premijera Izraela to nije značilo na bilo koji način zaboravljanje tog zločina. „*Međutim, nikad nisam*

⁴¹ Allan C. Brownfeld, „The Politicization of the Holocaust: Examining the Uses and Abuse of Its Legacy“, *Washington Report on Middle East Affairs*, October/November 1998, pp. 47-49.

⁴² Vojimir Šobajić, *Jevrejstvo i Izrael*, Samoupravna praktika, Skoplje, 1986, str. 353.

⁴³ Boško Jakšić, *Izrael*, Verzal Pres, Beograd, 1998, str. 83.

⁴⁴ Videti https://www.youtube.com/watch?v=rXJfRc_1TAA (pristupljeno 27.3.2018).

⁴⁵ Videti <https://www.youtube.com/watch?v=dOV9BVIXEyK> (pristupljeno 28.3.2018).

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Golda Meir, *Moj Izrael*, Naprijed, Zagreb, 1987, str. 114.

usvojila teoriju da je ta normalizacija ravna zaboravu prošlosti. Ona nikad nije značila da prestaju sećanja na Holokaust i ne može to nikad značiti.“ – podseća ona.⁴⁸

Teško je raspravljati o Bliskom istoku, ako se istovremeno ignoriše pitanje Holokausta. Bliski istok je tokom istorije često bio centar konflikta, ali nakon Drugog svetskog rata i formiranja države Izrael 1948. godine ovaj prostor je izvor neprestanog sukoba i glavni uzrok destabilizacije čitavog regiona. Strateška pozicija Bliskog istoka kao regiona povezanog sa tri velika kontinenta – Azijom, Afrikom i Evropom, bio je razlog zbog kojeg nije mogao da izbegne hladnoratovsko sukobljavanje. U periodu od 1947. do 1950. godine, kada je problem Hladnog rata postajao sve značajniji na evropskom kontinentu, pitanje Holokausta nije razmatrano u odnosu na Nemačku i nemački program denacifikacije, koliko je bilo razmatrano u odnosu na Palestinu i novoformiranu državu Izrael. Evropa nije imala iluzije o potencijalnim problemima koji bi nastali migracijom Jevreja u Palestinu nakon Drugog svetskog rata. Na primer, britanski Dejli Mirror (Daily Mirror) pisao je krajem 1945. godine da bi jevrejsko pitanje na kraju bilo odlučeno u sklopu Palestine. Kako se videlo problem raseljenih Jevreja u Evropi formirao je simbolički most između Holokausta i političkog problema u samoj Palestini. U tom smislu možemo doći do izvesnih zaključaka. Prvo, Holokaust je motivisao veliki broj izbeglica da se nasele u novu zemlju. Time se obezbedila neophodna populacija. Drugo, Holokaust je skrenuo pažnju međunarodnoj javnosti i na taj način državi Izrael olakšao članstvo u Ujedinjenim nacijama. Na kraju, Holokaust je omogućio Izraelu da vrši pritisak na SR Nemačku u vidu obezbeđivanja ekonomske osnove za izgradnju infrastrukture i pomoći novom stanovništvu. Konačno, Holokaust je poslužio kao moralni štit u gotovo svakom izraelsko-arapskom konfliktu tokom Hladnog rata.

Holokaust i dalje utiče na razumevanje politike, etike, prava i međunarodnih odnosa. Obim destruktivnosti tokom Holokausta dovelo je do toga da to postane kamen temeljac izraelske svesti, naročito u vojno-političkoj borbi protiv neprestanog arapskog animoziteta na Bliskom istoku. Stvaranje države Izrael i njene uzastopne pobede nad arapskim snagama izazvali su određenu vrstu odbojnosti prema jevrejskoj državi i potpuno onemogućili arapske države da prihvate većinsko zapadno razumevanje o Holokaustu u svom javnom diskursu. Umesto toga, Holokaust je kao tema izuzetno ispolitizovana i gotovo uvek ispoljava visok stepen neprijateljstva prema Izraelu i Jevrejima. Izraelski istoričar Beni Moris (*Benny Morris*) je u svojoj knjizi – *1948: Istorija Prvog arapsko-izraelskog rata*, sa pravom rekao da Arapi nisu uspeli da razumeju ogroman uticaj Holokausta na međunarodnu zajednicu.⁴⁹ Pretnje po izraelsku egzistenciju, realne ili zamišljene, uspešno održavaju „duh Holokausta“ u životu.

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Benny Morris, *1948: A History of the First Arab-Israeli War*, Yale University Press, New Haven, 2008, p. 61.

Važno je na kraju napomenuti da je u Izraelu Holokaust deo svakodnevnog života. Holokaust se obeležava na različite načine. Još za vreme Drugog svetskog rata, kada je vest o totalnom istrebljenju evropskih Jevreja potvrđena, u Tel Avivu je došlo do masovnih uličnih protesta i ispoljavanja kolektivne žalosti, dok su vodeći rabini proglasili dane posta. Običaj je i danas da svi strani državnici i diplomate u poseti Izraelu obišu memorijalni centar Jad Vašem.⁵⁰ Svake godine, dvanaest dana nakon prvog dana Pashe,⁵¹ obeležava se *Dan sećanja na Holokaust*. Jad Vašem (*Yad Vashem*), memorijalni centar u Jerusalimu, u znak sećanja na žrtve Holokausta prikuplja i izlaže relevantne dokumentarne materijale i odaje priznanje onima koji su pomogli unesrećenim Jevrejima tokom rata.⁵² Ne prođe dan, a da Holokaust ne bude na direktan ili indirektan način spomenut u medijima. Holokaust je obavezan predmet u njihovim srednjim školama. Svake godine između 15.000 i 20.000 srednjoškolaca idu na ekskurzije u Poljsku gde posećuju Varšavski geto i nacističke koncentracione logore. Na ovaj način se istorija Drugog svetskog rata i pojam Holokausta uvodi u njihove živote. Postoji konsenzus da su Holokaust i uzdizanje države Izrael dva odlučujuća događaja koji su oblikovali savremenu jevrejsku istoriju.⁵³ U svakom slučaju, evidentno je da je Holokaust sastavni deo osnivačkog mita države Izrael.

Bibliografija

- Avishai, Margalit, *On Compromise and Rotten Compromises*, Princeton University Press, Princeton, 2010.
- Berger, J. Ronald, *Fathoming the Holocaust: A Social Problems Approach*, Transaction Publishers, Piscataway/NJ, 2002.
- Balfour, Alan, *The Walls of Jerusalem: Preserving the Past, Controlling the Future*, Wiley-Blackwell, Hoboken, NJ, 2019, p. 118.
- Berlin, Isaiah, "The Origins of Israel" (1953), in: Henry Hardy (ed), *The Power of Ideas*, Princeton University Press, Princeton, 2000.
- Brecher, Michael, "Images, Process and Feedback in Foreign Policy: Israel's Decisions on German Reparations", *American Political Science Review*, Volume 67, Issue 1, 1973.
- Balabkins, Nicholas, *West German Reparations To Israel*, Rutgers University Press, New Brunswick/NJ, 1971.

⁵⁰ Allan C. Brownfeld, "The Politicization of the Holocaust: Examining the Uses and Abuse of Its Legacy", *Washington Report on Middle East Affairs*, October/November 1998, pp. 47-49.

⁵¹ Jevrejski praznik kojim se obeležava izlazak Jevreja iz egipatskog ropstva.

⁵² Takvi pojedinci su od države Izrael dobili titulu Pravednici među narodima (*Righteous Among the Nations*).

⁵³ Daniel Elazar, *The Jewish Polity*, Indiana University Press, Bloomington, 1985, p. 208.

- Brownfeld, C. Allan, "The Politicization of the Holocaust: Examining the Uses and Abuse of Its Legacy", *Washington Report on Middle East Affairs*, October/November 1998.
- Enciklopedija živih religija*, Nolit, Beograd, 2004.
- Elazar, Daniel, *The Jewish Polity*, Indiana University Press, Bloomington, 1985.
- Fridlender, Sol, *Godine istrebljenja: Nacistička Nemačka i Jevreji 1939–1945*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2013.
- Finkelstein, Norman, *Forged in Freedom: Shaping the Jewish-American Experience*, Jewish Publication Society, Philadelphia, 2002.
- Finkelstein, Norman, *The Holocaust Industry: Reflections on the Exploitation of Jewish Suffering*, Verso, London, 2003.
- Goldberg, Michael, *Why Should Jews Survive?: Looking Past the Holocaust toward a Jewish Future*, Oxford University Press, Oxford/NY, 1995.
- Hart, Alan, *Zionism: The Real Enemy of the Jews: Conflict Without End?*, Clarity Press, Atlanta, 2010.
- Jakšić, Boško, *Izrael*, Verzal Pres, Beograd, 1998.
- Keren, Michael, "Ben-Gurion's Theory of Sovereignty: The Trial of Adolf Eichmann", in Ronald Zweig (ed), *David Ben-Gurion: Politics and Leadership in Israel*, Frank Cass, London, 1991.
- Kleinman, Tomer, *Did the Holocaust Play a Role in the Establishment of the State of Israel?*, UCSB, March 2002, <http://www.history.ucsb.edu/projects/holocaust/Research/Proseminar/tomerkleinman.htm>, 18/06/2018.
- Meir, Golda, *A Land of Our Own: An Oral Autobiography*, G.P. Putnam's Sons, New York, 1973.
- Meir, Golda, *Moj Izrael*, Naprijed, Zagreb, 1987.
- MacDonald, B. David, *Identity Politics in the Age of Genocide: The Holocaust and Historical Representation*, Routledge, London, 2008
- Morris, Benny, *1948: A History of the First Arab-Israeli War*, Yale University Press, New Haven, 2008.
- Naor, Arie, *Government at War: How the Israeli Government Functioned during the Lebanon War, 1982*, Yedioth Ahronoth, Tel Aviv, 1986.
- Rydelnik, Michael, *Understanding the Arab-Israeli Conflict: What the Headlines Haven't Told You*, Moody Publishers, Chicago, 2007.
- Rapaport, Lynn, *Jews in Germany After the Holocaust: Memory, Identity and Jewish-German Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, 1997.
- Schwartz, E. Amy, "Inside the Germany/Israel Relationship", *Moment Magazine*, 10 June 2014.
- Stone, Dan, *The Historiography of the Holocaust*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2005.
- Šobajić, Vojimir, *Jevrejstvo i Izrael*, Samoupravna prakatika, Skoplje, 1986.

Thomas, Baylis, *The Dark Side of Zionism: Israel's Quest for Security Through Dominance*, Lexington Books, Lanham, MD, 2011.

Tessler, A. Mark, *History of the Israeli-Palestinian Conflict*, Indiana University Press, Bloomington, 1994.

Yehuda, Bauer, *American Jewry and the Holocaust*, Wayne State University Press, Detroit, 1981.

Zertal, Idith, *Israel's Holocaust and the Politics of Nationhood*, Cambridge University Press, Cambridge, 2005.

Internet izvori

https://www.youtube.com/watch?v=rXJfRc_1TAA

<https://www.youtube.com/watch?v=dOV9BVIXEyK>

<http://www.balfourproject.org/article-22-of-the-covenant-of-the-league-of-nations/>

<http://mfa.gov.il/MFA/AboutIsrael/Maps/Pages/1947%20UN%20Partition%20Plan.aspx>

https://www.knesset.gov.il/docs/eng/megilat_eng.htm

Zvanični dokumenti

Biltmorska rezolucija (1942).

Balfurova deklaracija (1917).

Deklaracija o proglašenju Države Izrael (1948).

Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida (1948).

Luksemburški ugovor (1952).

Rezolucija UN 181 (II) (1947).

Rezolucija UN 3379 (1975).

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (1948).

Zoran Kovačević, MA

THE HOLOCAUST AND THE CREATION OF THE STATE OF ISRAEL

ABSTRACT

In this paper, we will try to point out that the genocide of the Jews during the Second World War served as a perfect pretext for the re-establishment of the Jewish state of Israel in 1948. The Holocaust, as the biggest Nazi war crime, served as a “trigger event” for the Jews to finally rebuild their country in the Middle East. International circumstances and increasing knowledge about the suffering of the Jews were constantly being used by the founders of the modern Jewish state. We will see that Ben-Gurion, Israel’s first prime minister, was more than willing to seek financial reparations from the Federal Republic of Germany (FRG) for Nazi crimes to consolidate his country’s economy and military strength. We will also prove that even though decades have passed since independence, the Holocaust was widely being used as propaganda to create and justify the Israeli policy towards “hostile” Arab states.

Key words: Holocaust, Israel, Jews, Cold War, David Ben-Gurion, Federal Republic of Germany, Arab–Israeli conflict, realism.

UDK 27(4-672EU)
Bibliid 0543-3657, 70 (2019)
God. LXX, br. 1173, str. 22-34
izvorni naučni rad
Primljen: 13.7.2018.

Mirela LONČAR¹

Pitanje hrišćanske tradicije u identitetu Evropske unije

SAŽETAK

Predmet ovog rada jeste pitanje religijskog identiteta Evropske unije (EU). Autorka u radu ukazuje na hrišćansku tradiciju Evrope koja je imala veliku ulogu u formiranju njenog identiteta. Značajan uticaj rimokatolika i Vatikana doprineo je izgradnji Evropske zajednice za ugalj i čelik, a kasnije i Evropske ekonomske zajednice (EEZ). Evropska zajednica koja je formirana od strane „Očeva osnivača“ zasnivala se na dva stuba: hrišćanskoj civilizaciji i demokratiji. Stupanjem na snagu Mاستrihtskog ugovora to se promenilo. EU je prihvatila sekularne, političke vrednosti kao ključne vrednosti i stubove EU. Cilj ovog rada je da ukaže na to, da je hrišćanstvo bitan element identiteta EU, posebno imajući u vidu aktuelna dešavanja u vezi sa imigracionim talasima na prostoru Evrope. Ovaj rad pokušaće da pruži skroman doprinos akademskoj debati u vezi sa pitanjem „islamizacije Evrope“.

Ključne reči: hrišćanstvo, Evropska unija, identitet, sekularizam, politika, religija.

„Demokratija će biti hrišćanska ili je neće biti. Antihrišćanska demokratija biće karitatura koja će potonuti u tiraniji ili anarhiji.“

Robert Šuman
(Robert Schuman)

1. Uvod

Podstaknuti Pariskom deklaracijom pod nazivom „Evropa u koju možemo da verujemo“ iz 2017. godine, smatramo da je korisno ukoliko

¹ Mirela Lončar, Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu, mirelaloncar@hotmail.com
Pojedini pogledi izneti u članku odražavaju lični stav autorke, a ne institucije u kojoj pohađa doktorske studije.

ukažemo na značaj hrišćanske tradicije u identitetu EU kako bi doprineli akademskoj debati u vezi sa pitanjem „islamizacije Evrope“.² Danas u Evropi nailazimo na sve veći rast „radikalnog sekularizma“ koji prethodi odbacivanjem hrišćanske istorije i tradicije Evrope. Upravo zbog te činjenice ovaj rad će pokušati da pruži odgovor na pitanje: da li EU može imati jedinstveni identitet i da li se taj identitet vezuje za hrišćansku tradiciju ili pak sekularne političke vrednosti? Pored ovog pitanja, nalazimo još jedno koje se odnosi na tačku spajanja hrišćanstva i sekularizma i nastoji da razjasni njihov uzajamni odnos. Građani Evropske unije imaju više identiteta, a mi ćemo se u ovom radu najviše bazirati na jedan od primarnih identiteta – religijski identitet. Stoga, predmet ovog rada jeste pitanje religijskog identita EU. Kako bi jasnije odredili šta može biti identitet EU poslužićemo se sledećom definicijom identiteta: „Identitet znači svest pojedinca o pripadanju određenoj grupi ili o posedovanju nekih posebnih karakteristika. Identitet može biti određen na osnovu kulture i regiona, ali i po rodu, godinama, religiji, životopisu, specifičnosti profesije i u tom smislu pojedinac se može pozivati na lokalni, regionalni, nacionalni i evropski nivo. Većina građana Unije vidi esencijalni deo svog identiteta i u državama svoga rođenja i u Evropi“.³

Potpisnici pomenute Pariske deklaracije brane „pravu“, hrišćansku Evropu od „lažne“ Evrope, smatrajući da je Evropu, pre svega, obeležilo hrišćanstvo i hrišćanske vrednosti, dok „lažnu“ Evropu obeležava duh „radikalnog, militantnog sekularizma“. Danas u Evropi vlada tehnokratska tiranija i prostodušno odbacivanje prošlosti što dovodi do izolacije, te potpisnici deklaracije pozivaju na obnovu Evrope koja „počinje teološkim samosaznanjem“ koje će odbaciti „erzac (veštački) religiozni poduhvat“. Pored toga, potpisnici deklaracije smatraju da je multikulturalizam neodrživ i da su samo carstva i imperije⁴ multikulturalne. Potpisnici deklaracije ne podržavaju nametnuto nasilno jedinstvo koje za njih predstavlja Unija.⁵

Pitanje hrišćanske tradicije u identitetu EU nije novo. Naime, Žak Delor (Jacques Delors), nekadašnji predsednik Evropske komisije, pokrenuo je pitanje o duši Evrope 1992. godine i to u crkvi u Strazburu. „Evropi je potrebno dati dušu...Ako za deset godina ne uspemo da joj udahnemo dušu, duhovnost, smisao, onda smo izgubili evropsku utakmicu“, rekao je on.

² Pogledati više o tome na: <https://thetrueeurope.eu/a-europe-we-can-believe-in/>, Pristupljeno: 23.06.2018.godine

³ Stefan Kadelbach, *Union Citizenship*, Max Planck Institute for Comparative Public Law and International Law, Heidelberg, 2003, pp. 24-27.

⁴ O današnjoj Evropskoj uniji kao modelu „dobre imperije“ pisao je Slobodan Samardžić. Pogledati više o tome u: Slobodan Samardžić, „Evropska unija – od dobrovoljnog saveza do „dobre imperije“, Otisak iz Glasa CDXXVI, *Srpska akademija nauke i umetnosti*, Odeljenje društvenih nauka knj. 32, Beograd, 2016. godine.

⁵ Ovde navedeno prema: <https://thetrueeurope.eu/a-europe-we-can-believe-in/>, Приступљено: 23.06.2018. године.

Pored Žaka Delora, Romano Prodi (Romano Prodi), takođe predsednik Evropske komisije 1999. godine, je rekao: „Evropa se ne može zamisliti u zaboravu sopstvenog sećanja u kojem je hrišćanstvo ostavilo trajne obrise. U različitim evropskim nacijama, umetnosti, književnosti, u veštini tumačenja misli, nalazi se kolevka hrišćanstva koja odgaja verujuće i one koji to nisu“.⁶ Pored njih, inicijative nekih od zemalja članica EU, da se u nacrtu Ustava EU postavi referenca o hrišćanstvu i Bogu, pružile su značajan doprinos priznavanju hrišćanske tradicije u identitetu EU. Doprinos pozivanju na hrišćansku tradiciju EU dao je i Marčelo Pera, čije delo smo uzeli kao polaznu tačku u našem poduhvatu. Pera smatra da danas u Evropi nalazimo „otpadništvo od hrišćanstva“, a time i „otpadništvo od evropskog identiteta“.⁷

U ovom radu predstavićemo ulogu hrišćanstva u formiranju i oblikovanju Evropske zajednice. Pored toga predstavićemo i politički, sekularni identitet Evrope za koji se zalaže Tomas Majer (Thomas Mayer). Na kraju, osvrnućemo se i na debatu koja se vodila oko pitanja implementiranja reference o hrišćanstvu i Bogu u preambuli ustava EU.

2. Uloga hrišćanstva u formiranju Evropske zajednice

Nakon Drugog svetskog rata, javlja se ideja o mogućem stvaranju evropske zajednice koja bi pre svega bila ekonomska zajednica i koja bi se zalagala za mir, prvenstveno između Nemačke i Francuske. Vinston Čerčil (Winston Churchill), tadašnji najpoznatiji evropski državnik, održao je jedan značajan govor u Cirihu 1946. godine i udario temelje mogućoj ideji „Sjedinjenih država Evrope“.⁸

Mada, najznačajniji doprinos u formiranju i ujedinjenju zajednice pružili su francuski ministar spoljnih poslova Robert Šuman i visoki francuski zvaničnik Žan Mone (Jean Monnet). Najveći trag Robert Šuman ostavio je zbog svoje čuvene „Šumanove deklaracije“ u kojoj se poziva na mir, demokratiju i hrišćanstvo. Nakon objave ove deklaracije i ratifikacijom ugovora o osnivanju, koji je potpisan 1951. godine od strane država članica, Evropska zajednica za uglj i čelik počela je sa radom 1952. godine.⁹ Ugovorom iz Rima 1957. godine, napravljen je naredni korak i Evropska zajednica za uglj i čelik postala je Evropska ekonomska zajednica, koja je okupljala pored Nemačke i Francuske, i Italiju, Belgiju, Luksemburg i Holandiju. Šest zemalja koje su odabrale Rim kao grad u kojem će formirati svoju zajednicu. Ovaj detalj nam je bitan jer ukazuje na povezanost evropske zajednice sa hrišćanstvom. Šuman je 1958.

⁶ Ovde navedeno prema: Marčelo Pera, *Zašto se moramo zvati hrišćani, liberalizam, Evropa, etika sa pismom Benedikta XVI*, Službeni glasnik, Beograd, 2010, str. 72.

⁷ Pogledati više o tome u: Ibid.

⁸ Dezmon Dinan, *Sve bliža Unija – uvod u evropsku integraciju*, Službeni glasnik, 2009, str. 31.

⁹ Ibid., str. 44.

godine pred Evropskim parlamentom rekao: „Sve zemlje Evrope prožete su hrišćanskom civilizacijom. Ona je duša Evrope koju joj je potrebno vratiti“. Pored Roberta Šumana, za hrišćanski put Evrope zalagao se i Konrad Adenauer (Konrad Adenauer), kancelar Nemačke i prvi lider Demohrišćanske unije, kao i Alčide de Gasperi (Alcide de Gasperi), predsednik vlade Italije i osnivač Hrišćanske demokratije. „Uzimali smo u obzir da je cilj naše spoljne politike ujedinjenje Evrope, jer to je jedina mogućnost da potvrdimo i zaštitimo našu Zapadnu i hrišćansku civilizaciju od totalitarističke furije“, navodi Adenauer. Dok je De Gasperi napisao: „Kako zamisliti Evropu, a da ne uzmemo u obzir hrišćanstvo, i da zanemarimo njegovo bratsko, društveno i humanitarno učenje?“¹⁰ Simbol zajednice – zastava EU – po mnogima nosi hrišćansko obeležje. Naime, ovu zastavu sa 12 zvezdica osmislio je Arsen Hajc (Arsène Heitz), rimokatolik iz Francuske 1955. godine i ona predstavlja oreol i krunu iznad glave Bogorodice koja ima 12 zvezdica.

Robert Šuman „otac ujedinjene Evrope“ bio je duboko religiozni rimokatolik. Pored pozivanja na mir u duhu hrišćanskih vrednosti, Šuman se zalagao i za hrišćansku političku ekonomiju. Evropa koju su stvorili Šuman, Mone, Adenauer i De Gasperi svakako je oblikovana od strane najznačajnije i najstarije institucije na Evropskom tlu – hrišćanske crkve.¹¹ Danas u ustavima mnogih država članica postoji odrednica o hrišćanstvu ili Bogu. Neke od njih su Grčka, Irska, Mađarska, Nemačka i Poljska. Evropska zajednica isprva je nastala voljom pretežno rimokatoličkih država da bi kasnije inkorporirala i protestantske, pa i pravoslavne, dakle zemlje sa pretežno hrišćanskim stanovništvom.

Međutim, ovaj deo rada bio bi nepotpun kada bi propustili da konstatujemo da je danas u Evropi prisutan i pojam multikulturalizma koji sve više postaje značajan, s obzirom da se EU sve više suočava sa useljenicima koji su drugačijeg kulturnog i religijskog identita od građana EU. Građana islamske denominacije ima sve više u EU i oni, kao pronatalitetna religijska grupa, sve više jačaju na njenom tlu. Međutim, ono što je fakat jeste da islam sam po sebi nudi svoje pravo koji se naziva šerijat, a kako je islamsko pravo personalno, pre nego teritorijalno, građani pomenute denominacije nastoje da ga ostvare ma gde se nalazili. Moramo napomenuti da Hose Kasanova (Jose Casanova) u svojoj studiji „Religija, Evropski sekularni identitet i Evropske integracije“, kaže da je upravo „islamski problem“ podelio Evropu.¹² Izjave mnogih zvaničnika zemalja

¹⁰ Ovde navedeno prema: Marčelo Pera, *Zašto se moramo zvati hrišćani*, op. cit., str. 75.

¹¹ Pogledati više o tome u: Gary Wilton, „Christianity at the founding – The legacy of Robert Schuman“ in Jonathan Chaplin and Gary Wilton (eds), *God and the EU – Faith in the European Project*, Routledge, London and New York, 2016.

¹² Pogledati više o tome u: Jose Casanova, „Religion, European secular identities, and European integration“ in T. Byrnes and P. Katyensten (eds), *Religion in an Expanding Europe*, Cambridge, Cambridge University Press, pp. 65-92.

članica EU, kao što su nemačka kancelarka Angela Merkel (Angela Merkel), bivši britanski premijer Dejvid Kameron (David Cameron) i drugi, navode da je pitanje ostvarenja multikulturalizma nemoguće.¹³

3. Značaj rimokatolicizma, vatikana i hrišćansko-demokratskih partija u oblikovanju identiteta Evrope

Nesumnjivo je da je Rimokatolička crkva imala značajnu ulogu u celokupnoj istoriji Evrope. Popisivanje Ugovora iz Rima 1957. godine, kada je uspostavljena EEZ, kao i blagoslov Pape Pija XII (Pope Pius XII) pokazuje nam značaj rimokatolicizma za ujedinjenje Evrope. Godine 1950, Papa Pije XII pozdravio je projekat Evrope zalagavši se „za novu i bolju Evropu, za novi i bolji univerzum...za poštovanje ljudskog dostojanstva, principa jednakosti svih prava svih ljudi i svih država, većih i manjih, slabijih i jačih“. Hrišćanska demokratija, politički pokret blizak Rimokatoličkoj crkvi, postao je relevantna snaga posleratne Evrope. Uticaji Papa Jovana Pavla II (Pope John Paul II) i Benedikta XVI (Pope Benedict XVI) bili su takođe značajni za Evropu i evropske integracije. Pape su ukazivale na dušu Evrope koja mora biti hrišćanska kako bi se izborila sa ateizmom i materijalnim sekularizmom koji sve više pretili Evropi „kulturom umiranja“.¹⁴ Ujedinjenje Evrope bilo je podržano i od strane protestanskih crkava i anglikanske crkve. Mada, među njima nalazimo i radikalnije protestanske crkve, koje se nazivaju tvrdom linijom „slobodnih crkvi“. Te crkve smatraju da je projekat evropske zajednice isključivo projekat Vatikana i rimokatolika, te stoga budi aspiracije na Sveto Rimsko carstvo.¹⁵ Jedan od predstavnika protestanskih crkvi Jan Prisli (Jan Prisley), u Evropskom parlamentu 1988. godine optužio je Papu Jovana Pavla II da je antihrist i ukazao na sumnjivu vezu između rimokatolika i Evropske zajednice.¹⁶ Većinske protestanske zemlje su tek kasnije ušle u evropsku zajednicu, koja je bila pretežno rimokatolička. Navešćemo primer Velike Britanije. Mnogi su smatrali da bi britansko članstvo izgradilo drugačiju Evropu. Naime, sam Robert Šuman je isključivao Veliku Britaniju iz ideje o Evropskoj integraciji.¹⁷ Pored Šumana,

¹³ Pogledati više o tome u: Miroljub Jevtić, *Politički odnosi i religija*, Centar za proučavanje religije i versku toleranciju, Beograd, 2011.

¹⁴ Pogledati više o tome u: John Loughlin, "European integration, A Catholic perspective", in Jonathan Chaplin and Gary Wilton (eds), *God and the EU - Faith in the European Project*, Routledge London and New York, 2016.

¹⁵ Wolfram Kaiser, *Christian democracy and the origins of European Union*, Cambridge University Press, New York, 2007, p. 244.

¹⁶ Pogledati više o tome u: John Loughlin, "European integration, A Catholic perspective", in Jonathan Chaplin and Gary Wilton (eds), *God and the EU - Faith in the European Project*, Routledge London and New York, 2016.

¹⁷ Wolfram Kaiser, *Christian democracy and the origins of European Union*, op. cit., p. 231.

član „The Geneva Circle“, organizacije hrišćanskih demokrata Bidalt (Bidault), zalagao se za Evropu koja bi se zasnivala na francusko-nemačkom pristupu i ujedinjenju.¹⁸ Razni stavovi i mišljenja udaljavala su ulazak Velike Britanije u EEZ, mada se to, ipak, na posletku dogodilo 1973. godine. Značaj proširenja EEZ na Veliku Britaniju imao je pozitivan efekat u vidu pozicioniranja iste na svetsku scenu.¹⁹ Te 1973. godine EEZ brojala je devet zemalja članica i donela važan dokument o evropskom identitetu.²⁰ Predstavnici protestanata su podržavali projekat Evropske zajednice kroz njihove tzv. „nevidljive crkve“, nasuprot rimokatoličkih koje su smatrane „vidljivim“. Pored većine protestanskih crkava koje su bile za evropske integracije, postojala je i tvrda linija protestanskih crkava koja je na njih gledala negativno.²¹

Doprinos oblikovanju evropske zajednice pružile su i hrišćansko demokratske partije, koje su po Volfgamu Kajseru (Wolfram Kaiser) bile ključne u tom poduhvatu.²² Naime, hrišćansko demokratske i rimokatoličke partije su dogovorile određenu političku agendu i zauzele važne političke pozicije u šest prvih zemalja zajednice. One su učestvovala u transnacionalnim mrežama kako bi promovisale evropsko ujedinjenje. Neke od ovih mreža su: The Nouvelles Eguipes Internationales (NEI) i The Geneva Circle.²³

4. Pitanje političkog identiteta sekularne Evrope

Kako smo predstavili hrišćanski aspekt identiteta Evrope, u ovom delu rada prikazaćemo i na koji način Evropa može poprimiti i sekularni identitet koji je takođe uticao na njeno oblikovanje. „Reč sekularizam nastala je od latinske reči *saeculum*, koja je predstavljala ljudsko doba-vek... Pojam sekularizam nastao je u evropskoj političkoj teoriji i označava odvajanje vere od države, a prvi put je upotrebljen prilikom pregovora za Vestfalski mirovni

¹⁸ Ibid., p. 232.

¹⁹ Filip Ejdus, „Kakav je efekat proširenja EU na njenu spoljnu politiku?“, *Evropsko zakonodavstvo*, godina VI, broj 19-22, 2007. str. 78-83.

²⁰ Pogledati više o tome u: „Document on the European Identity“, Nine Foreign Ministers of the EC, 14 December 1973, p. 51. https://www.cvce.eu/content/publication/1999/1/1/02798dc9-9c69-4b7d-b2c9-f03a8db7da32/publishable_en.pdf, pristupljeno 8.7.2018.godine

²¹ Pogledati više o tome u: Sander Luitwieler, „The EU- Protestant contributions, then and now“ in Jonathan Chaplin and Gary Wilton (eds), *God and the EU- Faith in the European Project*, Routledge London and New York, 2016.

²² Pogledati više o tome u: Wolfram, Kaiser, *Christian democracy and the origins of European Union*, Cambridge University Press, New York, 2007.

²³ Pogledati više o tome u: Sander Luitwieler, „The EU - Protestant contributions, then and now“, in Jonathan Chaplin and Gary Wilton (eds), *God and the EU - Faith in the European Project*, Routledge London and New York, 2016.

ugovor u periodu od 1646. do 1648. godine, i to prilikom oduzimanja crkvenih imanja, što je rezultiralo razdvajanjem svetovnog od duhovnog”.²⁴

Kako nalazimo, sekularizam je nastao na evropskom tlu, a hrišćanstvo je jedina religija u kojoj je teza o sekularizaciji moguća i prihvatljiva. Jedino zemlje sa pretežno hrišćanskim stanovništvom mogu biti sekularne. Zašto je to tako? Sam Isus Hrist je jasno rekao „Dajte Bogu Božje, a Caru carevo“ čime je napravio prostora za odvajanje religije i države. Sam Isus je pokazao ravnodušnost prema vlasti dok je njegova glavna maksima bila ljubav.²⁵

Tomas Majer, nudi nam verziju političkog, sekularnog identiteta Evrope. On kaže da „moderni evropski identitet ne čini pripadnost određenoj etničkoj, verskoj ili kulturnoj grupi, već poseban odnos prema religiji, religioznosti i kulturi u javnom životu. Duh Evrope temelji se na razdvajanju crkve i države, na tolerantnom odnosu među religijama i veroispovestima i prema ateističkom pogledu na svet, kao i na garanciji ljudskih i građanskih prava nezavisno od verske pripadnosti građana. Stoga, evropski identitet pre svega predstavlja političku kulturu ophođenja prema kulturama, a ne stav da pojedine religije, kulture ili pogledi na svet imaju posebnu vrednost”.²⁶ Majer brani ideju da Evropi nije potreban kulturni već politički identitet. On dalje navodi da „politički identitet verovatno neće postati duša Evrope, ali svakako jedan od izvora njene demokratske vitalnosti i sposobnosti da dela, a to ipak nije malo”.²⁷ U svojoj studiji Majer nudi jedan vid kosmopolitanskog političkog identiteta i globalizacije, dok smatra da će hrišćanska istorija u Evropi predstavljati prepreku tome.²⁸ Ali, da li hrišćanstvo zaista predstavlja prepreku identitetu Evrope, da li kod Majera nalazimo izvesnu dozu protivrečnosti? Naime, Isus je rekao: „Idite, dakle i naučite sve narode...ja sam sa vama u sve dane do svršetka vijeka.” (Mat. 28.19-20)²⁹ Kako vidimo, Isus je prikazao ljudima jedan model i učenje koje može biti univerzalno jer se zasniva na ljubavi, hrišćanskoj ljubavi prema bližnjem svom, stoga smatramo da hrišćanska istorija nije prepreka kako Majer tvrdi.

Značajan doprinos razumevanju identiteta Evrope dao je i Piter Berger svojom studijom o desekularizaciji sveta. Berger veli da je današnji svet duboko religiozan, ali ipak postoje određeni izuzeci od teze desekularizacije, gde nalazi primer Evrope i međunarodne supkulture koju čine

²⁴ Ovde navedeno prema: Mirela Lončar, “Hana Arent – doprinosi debati o sekularizmu”, u Miroljub Jevtić i Marko Veković (urs), *Savremena politička teorija i religija*, FPN, Čigoja štampa, Beograd, 2017. str. 124.

²⁵ Miroljub Jevtić, *Politički odnosi i religija*, op. cit., str. 89.

²⁶ Tomas Majer, *Identitet Evrope*, Službeni glasnik, Beograd, 2009, str. 172.

²⁷ Ibid., str. 176.

²⁸ Ibid., str. 162.

²⁹ Stiven Braun, *Hrišćanstvo – svetske religije*, Čigoja štampa, Beograd, 2000, str. 114.

visokoobrazovani ljudi. On smatra da u Evropi dela sekularna evrokultura.³⁰ Pored Bergera, značajan opis evropske situacije dala je i Grejs Devi, koja smatra da u Evropi danas nalazimo „verovanje bez pripadanja“.³¹

Međutim, ono što je bit ovog rada jeste činjenica da je danas u Evropi prisutan „radikalni, militantni sekularizam“, koji nastoji da „uguši“ njenu istoriju i tradiciju oličenu u hrišćanstvu. O tome je govorila i Angela Merkel, navodeći da nije problem u previše islama već u premalo hrišćanstva. Pomenućemo i čuvenu „aferu vela“ (veil affair) u Francuskoj, kao i Zakon o zabrani religijskih simbola u školama, koji je prihvaćen 2003. godine.³² Ovim potezima guši se svaki religijski prizvuk, tako da se danas suočavamo ne sa slobodom religije, koja je obeležavala i veličala Evropu, već sa njenom zabranom i urušavanjem iste. Suočavamo se sa „lažnom“ Evropom i „otpadništvom od hrišćanstva“, kako kaže Pera, što nas sve više udaljava od „pravog“ identiteta Evrope.

5. Hrišćanstvo i ustav EU

„Očevi osnivači“ Evropske zajednice pozivali su se na dva stuba zajednice: hrišćansku civilizaciju i demokratiju. Međutim, od Mاستrihtskog ugovora³³ definišu se tri osnivačka kriterijuma EU: demokratija, ljudska prava i pravna država. Kako vidimo od osnivanja EU, Unija počiva na univerzalnim političkim i sekularnim vrednostima.

Žak Delor je, kako smo već naveli, poveo debatu o pitanju duše Evrope i još uvek živoj debati oko identiteta Evrope, za koju jedni smatraju da treba zvanično da prizna svoje hrišćansko nasleđe, dok drugi smatraju da Evropa treba da se temelji na univerzalnim političkim i sekularnim vrednostima. Hrišćanske crkve, Vatikan kao i predstavnici mnogih država članica EU poput Poljske, Irske i drugih insistirali su na pominjanju hrišćanskih korena i Boga u Ustavu EU, dok su se zagovornici sekularizma predvođeni Francuskom i Belgijom tome protivili.³⁴ Značajna činjenica je i ta da je nemačka kancelarka Angela Merkel posetila Papu Benedikta XVI kako bi

³⁰ Pogledati više o tome u: Piter, Berger, *Desekularizacija sveta – preporod religije i svetska politika*, Mediteran, Novi Sad, 2008.

³¹ Pogledati više o tome u: Grace Davie, *Religion in Britain Since 1945: Believing without Belonging*, Oxford, 1994. I u: Grace Davie, *Religion in Modern Europe: A momery Mutates*, Oxford, 2000.

³² Pogledati više o tome u: Xavier Guillaume, *International Relations and Identity – A dialogical approach*, Routledge, London and New York, 2011. pp. 142-143.

³³ <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/7b35fed3-b104-46f6-a37d-8c24ee671637>, pristupljeno 21.10.2018. godine.

³⁴ Pogledati više o tome u: Guy Milton, „God and Constitution“, in Jonathan Chaplin and Gary Wilton (eds), *God and the EU – Faith in the European Project*, Routledge London and New York, 2016.

naglasila da se zalaže za uvođenje hrišćanske reference u preambulu Ustava EU.³⁵ Zagovornici reference o hrišćanskom nasleđu i Bogu na određeni način su nastojali da unesu element „duše“ u ovu političku i ekonomsku zajednicu i time oblikuju ono za šta se Žak Delor zalagao. Međutim, pitanje koje se postavlja jeste: Da li duša Evrope podrazumeva religijski element, ili pak duša može biti i sekularna oličena u univerzalnim političkim vrednostima? Mnogi, poput Hose Kazanove, smatraju da je moderna evropska istorija oblikovana i religijom i sekularizmom, tako da, gledajući njegovim očima identitet Evrope je i hrišćanski i sekularni.³⁶ Predstavnici sekularnih struja, predvođeni Francuskom i Belgijom, smatraju da bi unošenje reference o hrišćanskoj tradiciji i Bogu otežalo proširenje EU i onemogućilo nekim zemljama sa većinskom islamskom populacijom, poput Republike Turske, da pristupe Uniji. Konačno, naponi oko postizanja dogovora da se u preambuli i nacrtu Ustava EU implementira referenca o hrišćanstvu i Bogu nisu uspeli, isključivo zbog francuske opozicije koja je uspela da odbrani sekularne političke vrednosti.

Ustav Sjedinjenih Američkih Država pružio je primer „plodonosnog“ odnosa hrišćanstva i sekularizma. Naime, najstariji Ustav na svetu (Ustav SAD) oblikovan je tako da veliča značaj „Tvorca“ kroz sekularni okvir političkih vrednosti.³⁷ SAD su stvorene kao sekularna država, ali „sekularni politički sistem nije stvoren da bi sprečio religiju da utiče na politiku, već upravo suprotno, da omogući religiji da utiče na politiku na jedini mogući način u religijskoj stvarnosti SAD. A religijska stvarnost SAD karakterisala se postojanjem brojnih verskih zajednica“.³⁸ Nalazimo da je primer Ustava SAD svakako koristan, ali isto tako napominjemo da se radi i o dve različite situacije, s obzirom da su SAD država dok EU to nije.

Moguće rešenje za identitet Evrope može biti u prihvatanju i jedne i druge činjenice, tj. da je Evropa kako hrišćanska tako i prožeta sekularnim vrednostima.

6. Zaključak

Iz svega navedenog možemo zaključiti da je identitet EU oblikovan kako hrišćanskom tradicijom, tako i sekularizmom. Mada, osnovna ideja „očeva

³⁵ Ibid.

³⁶ Jose Casanova, „Religion, European secular identities, and European integration“ in Byrnes, T. and Katynsten, P. (eds), *Religion in an Expanding Europe*, Cambridge, Cambridge University Press, pp. 65-92.

³⁷ Ustav SAD je najstariji Ustav na svetu koji je nastao 1787. godine. Za mnoge Ustav SAD je stvoren od strane ljudi sa božanskim osobinama.

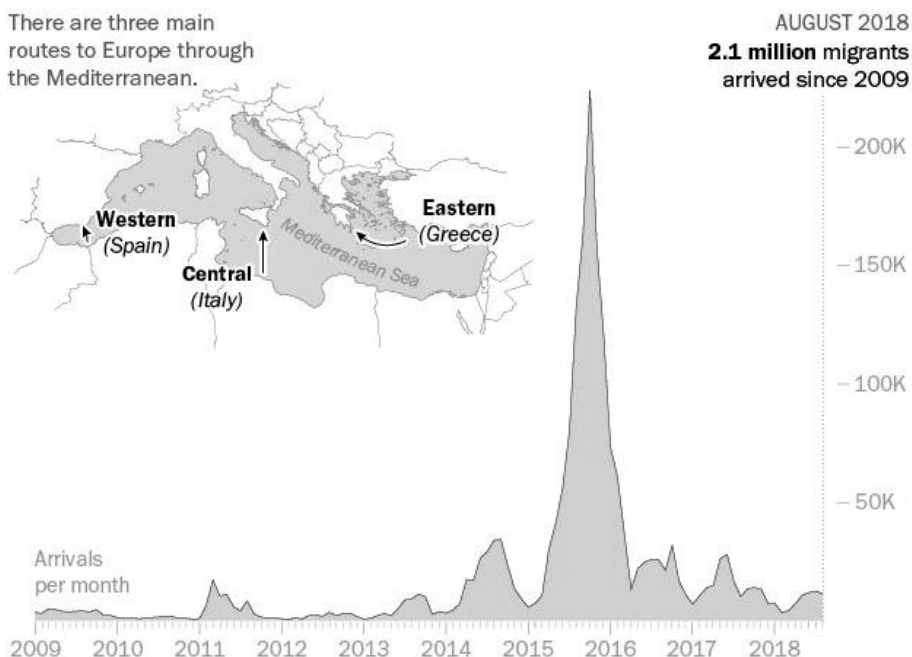
³⁸ Miroљub Jevtić, *Religija izazov političkoj nauci*, Centar za proučavanje religije i versku toleranciju, Beograd, 2010, str. 52-53.

osnivača“, poput Roberta Šumana i Adenauera, bila je zajednica koja će se zasnivati na ekonomiji, i od ekonomske zajednice napredovati u političku zajednicu koju će oblikovati dva ključna osnova: hrišćanska civilizacija i demokratija. Ideja „političke korektnosti“ rezultirala je zalaganjem za univerzalne političke i sekularne vrednosti. Dok se iznova vodi živa debata oko identiteta Evrope i EU, kao i debata koja se vodila oko reference koja bi omogućavala zvanično priznanje hrišćanske tradicije i Boga, u Preambuli Ustava EU, Evropljani bi trebalo da se osvrnu i na šire okvire koji mogu preoblikovati tu debatu. Naime, istraživanja PEW centra prikazuju kako je imigranata sve više na tlu Evrope i to 2,1 milion od 2009. godine,³⁹ posebno imigranata muslimanske denominacije koji su izrazito pronatalitetni.⁴⁰ Neki čak i smatraju da će u narednim godinama dostići zavidan broj u EU i uticati na glavna pitanja iste. Pitanje je da li ćemo tada voditi debatu oko hrišćanske tradicije u identitetu EU, ili moguće islamske budućnosti EU? Upravo zbog toga, kako kaže Marčelo Pera, Evropa mora imati svoj hrišćanski identitet koji dozvoljava sekularni okvir, Evropljani se moraju zvati hrišćani. To će EU najuspešnije postići time što krene od sebe i današnjeg „radikalnog i militantnog sekularizma“, kojeg treba ublažiti i uklopiti u okvire sekularizma koji je srodan hrišćanstvu, kako bi „prava“ Evropa ponovo mogla da postoji i onemogućiti „lažnoj“ da urušava sve ono što je „prava“ gradila.

³⁹ Pogledati prikaz br.1, izvor: <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2018/09/18/the-most-common-mediterranean-migration-paths-into-europe-have-changed-since-2009/#mediterranean-arrivals>, Pristupljeno: 21.10.2018. godine

⁴⁰ <http://www.pewforum.org/2017/11/29/europes-growing-muslim-population/>, Pristupljeno: 23.6.2018. godine

Prikaz br. 1: Prikaz povećanja imigranata na tlu EU od 2009. godine do 2018. godine

Note: Figures less than 100,000 are rounded to the nearest 1,000; figures 100,000 to 1 million are rounded to the nearest 10,000; figures over 1 million are rounded to the closest 100,000. See downloadable data from Frontex for full methodology on migrant detections.
Sources: Frontex (January 2009 to June 2018); United Nations High Commissioner for Refugees (July to August 2018), accessed Sept. 12, 2018.

PEW RESEARCH CENTER

Izvor: PEW Reaserch Center, 2018.

Literatura

Monografije

- Berger, Piter, *Desekularizacija sveta – preporod religije i svetska politika*, Mediteran, Novi Sad, 2008.
- Braun, Stiven, *Hrišćanstvo – svetske religije*, Čigoja štampa, Beograd, 2000.
- Davie, Grace, *Religion in Britain Since 1945: Believing without Belonging*, Oxford, 1994.
- Davie, Grace, *Religion in Modern Europe: A momery Mutates*, Oxford, 2000.
- Dinan, Dezmon, *Sve bliža Unija – uvod u evropsku integraciju*, Službeni glasnik, 2009.

- Guillaume, Xavier, *International Relations and Identity – A dialogical approach*, Routledge, London and New York, 2011.
- Jevtić, Miroljub, *Politički odnosi i religija*, Centar za proučavanje religije i versku toleranciju, Beograd, 2011.
- Jevtić, Miroljub, *Religija izazov političkoj nauci*, Centar za proučavanje religije i versku toleranciju, Beograd, 2010.
- Kadelbach, Stefan, *Union Citizenship*, Max Planck Institute for Comparative Public Law and International Law, Heidelberg, 2003.
- Kaiser, Wolfram, *Christian democracy and the origins of European Union*, Cambridge University Press, New York, 2007.
- Majer, Tomas, *Identitet Evrope*, Službeni glasnik, Beograd, 2009.
- Pera, Marčelo, *Zašto se moramo zvati hrišćani, liberalizam, Evropa, etika sa pismom Benedikta XVI*, Službeni glasnik, Beograd, 2010.

Naučni članci:

- Casanova, Jose, "Religion, European secular identities, and European integration", in Byrnes, T. and Katyensten, P. (eds), *Religion in an Expanding Europe*, Cambridge, Cambridge Univesity Press, pp. 65-92.
- Ejdus, Filip, „Kakav je efekat proširenja EU na njenu spoljnu politiku?“, *Evropsko zakonodavstvo*, godina VI, broj 19-22, 2007.
- Lončar, Mirela, „Hana Arent – doprinos debati o sekularizmu“, u Miroljub Jevtić i Marko Veković (urs), *Savremena politička teorija i religija*, FPN, Čigoja štampa, Beograd, 2017.
- Loughlin, John, "European integration, A Catholic perspective" in Jonathan Chaplin and Gary Wilton (eds), *God and the EU – Faith in the European Project*, Routledge London and New York, 2016.
- Luitwieler, Sander, "The EU – Protestant contributions, then and now" in Jonathan Chaplin and Gary Wilton (eds), *God and the EU – Faith in the European Project*, Routledge London and New York, 2016
- Milton, Guy, "God and Constitution" in Jonathan Chaplin and Gary Wilton (eds), *God and the EU – Faith in the European Project*, Routledge London and New York, 2016.
- Samardžić, Slobodan, „Evropska unija – od dobrovoljnog saveza do „dobre imperije“, Otiask iz Glasa CDXXVI, *Srpska akademija nauke i umetnosti*, Odeljenje društvenih nauka knj. 32, Beograd, 2016. godine.
- Wilton, Gary, "Christianity at the founding – The legacy of Robert Schuman", in Jonathan Chaplin and Gary Wilton (eds), *God and the EU – Faith in the European Project*, Routledge, London and New York, 2016.

Dokumenti:

“Document on the European Identity”, Nine Foreign Ministers of the EC, 14 December 1973, p. 51, dostupno na: https://www.cvce.eu/content/publication/1999/1/1/02798dc9-9c69-4b7d-b2c9-f03a8db7da32/publishable_en.pdf

Treaty on European Union – Preamble – EU Treaty, (Maastricht, 1992), dostupno na: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/7b35fed3-b104-46f6-a37d-8c24ee671637>

Internet izvori:

<http://www.pewresearch.org/fact-tank/2018/09/18/the-most-common-mediterranean-migration-paths-into-europe-have-changed-since-2009/#mediterranean-arrivals>

<http://www.pewforum.org/2017/11/29/europes-growing-muslim-population/>
<https://thetrueeurope.eu/a-europe-we-can-believe-in/>

Mirela Lončar

THE QUESTION OF CHRISTIAN TRADITION IN THE IDENTITY OF THE EUROPEAN UNION

ABSTRACT

The subject of this paper is the question of the religious identity of the European Union (EU). The author in this paper points to the Christian tradition of Europe, which played a major role in the formation of its identity. The significant influence of Roman Catholicism and the Vatican contributed to the construction of the European Coal and Steel Community and later the European Economic Community (EEC). The European community formed by the “founder’s fathers” was based on two pillars: Christian civilization and democracy. With the entry into force of the Treaty of Maastricht, this has changed. The EU has adopted secular, political values as key values and pillars of the EU. The aim of this paper is to point out that Christianity is an essential element of the EU’s identity, especially in view of the current developments in relation to immigration waves in Europe. This paper will try to provide a modest contribution to the academic debate on the issue of “Islamization of Europe”.

Key words: Christianity, European Union, identity, secularism, politics, religion.

UDK 327(468:497.11)
Bibliid 0543-3657, 70 (2019)
God. LXX, br. 1173, str. 35-51
izvorni naučni rad
Primljen: 22.1.2019.

Rajko Č. PETROVIĆ, M.A.¹

Spoljnopolitički i ekonomski odnosi Republike Srbije i Kraljevine Španije u XXI veku

SAŽETAK

Rad se bavi savremenim spoljnopolitičkim i ekonomskim odnosima između Republike Srbije i Kraljevine Španije. Najpre ćemo se ukratko osvrnuti na najznačajnije momente diplomatskih odnosa u XIX i XX veku, da bi se kasnije fokusirali na odnose u XXI veku. Polazna pretpostavka je da dve zemlje imaju izuzetne političke odnose, koji mogu biti dobra osnova za unapređenje odnosa na polju ekonomije. Razmotrićemo saradnju između ovih zemalja u oblasti zaštite njihovog teritorijalnog integriteta i suvereniteta, s obzirom da se obe zemlje suočavaju sa separatizmom. Zatim ćemo analizirati značaj Španije, kao jedne od najvećih država članica Evropske unije, za evrointegracione procese Srbije. Takođe, ukazaćemo na pomake koji su poslednjih godina učinjeni na polju ekonomske saradnje, mada postoji mnogo prostora za njeno poboljšanje.

Ključne reči: Republika Srbija, Kraljevina Španija, spoljnopolitički odnosi, Kosovo, Katalonija, evrointegracije, ekonomska saradnja.

Uvod

Premda je Španija (zvanično Kraljevina Španija, špan. Reino de España) tokom istorije bila kako geografski, tako i politički i ekonomski daleko od Srbije, Srbija je relativno brzo po sticanju svoje nezavisnosti od Osmanskog carstva uspostavila diplomatske odnose sa njom. Tokom Prvog svetskog rata, u septembru 1916. godine, tada Kraljevina Srbija dobila je svog prvog

¹ M.A. Rajko Č. Petrović, istraživač-pripravnik, Institut za evropske studije, e-mail: rajko.petrovic@ies.rs

poslanika u Španiji. Naime, srpski poslanik u Parizu Milenko Vesnić je srpsku vladu na Krfu sa radošću obavestio da je španska vlada prihvatila Dragomira Jankovića za poslanika. Taj događaj možemo označiti kao početak zvaničnih spoljnopolitičkih odnosa između ove dve zemlje, koji se bez prekida odvijaju sve do danas.² Ipak, treba naglasiti da je u godinama nakon sticanja nezavisnosti na Berlinskom kongresu 1878. godine, postojala politička komunikacija između zvaničnog Madrida i Beograda na visokom nivou. Srpski poslanik u Parizu 80-ih godina XIX veka, Jovan Marinović, uvideo je potrebu i značaj povezivanja mlade srpske države sa tada respektabilnom političkom i vojnom silom poput Španije. Tako je Marinović, uz saglasnost ministra inostranih dela Čedomilja Mijatovića, započeo borbu za uspostavljanje zvaničnih odnosa sa Kraljevinom Španijom. Marinovića je u martu 1882. godine u Parizu primila španska kraljica Izabela (Reina Isabel) i čestitala mu na proglašenju Kraljevine Srbije. Kralj Milan Obrenović je uzvratio španskoj kruni rečima zahvalnosti, te je ubrzo dobio i orden Reda Karlos III od iste, što je nagovestilo dobre odnose između dve zemlje u budućnosti.³ Na prvi zajednički dokument se čekalo do 1908. godine, kada je potpisana Trgovinska konvencija između Srbije i Španije. Dve godine kasnije, španski kralj Alfonso XIII (Rey Alfonso XIII) imenovao je Manuela Multeda i Kortine (Manuel Multedo y Cortina) za španskog poslanika u Beogradu na rezidencijalnoj osnovi. Kraljevina Srbija je na to uzvratila otvaranje počasnog srpskog konzulata u Barseloni, sa konzulom Alehandrom de Lakurom (Alejandro de Lacour) na čelu 1911. godine.⁴

Ključne godine koje su definisale odnos nove jugoslovenske države sa Španijom bile su tridesete godine XX veka. U Španskom građanskom ratu (1936–1939), vođenom između politički levo i desno orijentisanih grupacija, Komunistička partija Jugoslavije (KPJ) aktivno učestvuje na strani levičarske republikanske vlade. U sklopu zamisli o formiranju internacionalnih brigada, KPJ je organizovala ilegalni dolazak svojih boraca u Španiju. Procenjuje se da je oko 1.700 boraca sa prostora Jugoslavije učestvovalo u tom ratu.⁵ S obzirom da 1939. godine trijumfuju nacionalističke snage predvođene generalom Frankom (Francisco Franco), a u Jugoslaviji komunizam, pri kraju Drugog svetskog rata dolazi do prekida diplomatskih odnosa između dve zemlje. Dve godine nakon Frankove smrti i sloma njegove diktature, u proleće 1977. godine, ponovo su uspostavljeni diplomatski odnosi između Beograda i Madrida.⁶ Zanimljivo je istaći da je nova jugoslovenska država već 1946.

² Мирослав Перишић (ур.), *Краљевина Србија и Краљевина Шпанија*, Мала библиотека архива Србије, Београд, 2017, стр. 15.

³ Ibid., стр. 41-42.

⁴ Ibid., стр. 44-45.

⁵ Srđa Martinović, „Crnogorska vojna elita u JNA 1943–1992”, *Matica*, br. 70, 2017, str. 545.

⁶ Борислав Лалић, „Смрт комесара Паровића”, *Вечерње новости*, 27. децембар 2017, Интернет, <http://www.novosti.rs/%D0%B4%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0>

godine priznala špansku republikansku vladu u egzilu kao jedinu legitimnu vladu Španije, te je kasnije sa njenim predstavnicima održavala političku komunikaciju.⁷

Tokom raspada SFRJ 90-ih godina politička komunikacija sa Španijom je, baš kao i sa drugim zapadnim zemljama, bila otežana. Zemlje Evropske unije su 10. aprila 1996. godine priznale Saveznu Republiku Jugoslaviju kao jednu od naslednica SFRJ, te je Španija ponovo poslala svog ambasadora u Beograd. Dolazi do razvijanja političkih, ekonomskih i kulturnih odnosa, koji su svakako bili nižeg intenziteta tokom bombardovanja naše zemlje 1999. godine. Saradnja je nastavljena i nakon petooktobarskih promena, posebno u kontekstu pronalaženja održivog rešenja za Kosovo i Metohiju.⁸

Saradnja u oblasti zaštite teritorijalnog integriteta i suvereniteta

Već nekoliko decenija Srbija se suočava sa terorističkim separatizmom na prostoru Kosova i Metohije. Reč je o problemu koji predstavlja bezbednosni, ali i politički izazov za našu zemlju. On je kulminirao 17. februara 2008. godine kada je parlament tzv. Kosova jednostrano proglasio nezavisnost.⁹ Nakon toga, veliki broj zemalja (a među njima i razvijene zapadne demokratije) priznale su nezavisnost južne srpske pokrajine. Shodno tome, Srbija je na diplomatskom polju pokušala da takve tendencije zaustavi, ili bar da ih uspori.

Među prvim zemljama koje su se oštro usprotivile priznanju nezavisnosti tzv. Kosova bila je i Španija. Dan nakon jednostranog proglašenja, španski ministar spoljnih poslova Migel Anhel Moratinos (Miguel Angel Moratinos), u Briselu je izneo stav da Španija neće priznati odluku kosovskog parlamenta. Objasnio je da Španija ne može priznati ovakvu jednostranu odluku koja je suprotna principima međunarodnog prava.¹⁰ Na drugoj strani, tadašnji španski ministar odbrane Hose Antonio Alonso (José Antonio

%BD%D0%B8_%D1%81%D0%B0%D0%B4%D1%80%D0%B6%D0%B0%D1%98.524.htm
l:412504-%D0%A1%D0%BC%D1%80%D1%82-%D0%BA%D0%BE%D0%BC%
D0%B5%D1%81%D0%B0%D1%80%D0%B0-%D0%9F%D0%B0%D1%80%
D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%9B%D0%B0 (Пpиступљено 12.01.2019.)

⁷ Ágnes Marosi, "La relación del gobierno de la segunda República Española en el exilio con Yugoslavia entre 1946-1950", *Acta Hispanica*, 12, 2007, pp. 73-74.

⁸ "República de Serbia", Ministerio de Asuntos Exteriores y de Cooperación, 126/2007, Septiembre 2007, pp. 68-72.

⁹ „Kosovo proglasilo nezavisnost“, *B92*, 17.02.2008, Internet, https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2008&mm=02&dd=17&nav_category=640&nav_id=285184 (Pristupljeno 13.01.2019).

¹⁰ „Reakcije iz sveta povodom proglašenja nezavisnosti Kosova“, *Blic*, 18.02.2018, Internet, <https://www.blic.rs/vesti/politika/reakcije-iz-sveta-povodom-proglasenja-nezavisnosti-kosova/176hsgg> (Pristupljeno 13.01.2019).

Alonso) podvukao je da će španske trupe nastaviti sa svojim aktivnostima na Kosovu kao deo ispunjavanja obaveza u skladu sa odlukom Ujedinjenih nacija, sa politički neutralne pozicije, a sve u cilju zaštite sigurnosti i manjinskog stanovništva na tom prostoru. Poruke protiv priznanja jednostrano proglašene nezavisnosti su stigle kako od vladajuće Socijalističke radničke partije Španije (Partido Socialista Obrero Español), tako i od najveće opozicione Narodne partije (Partido Popular). Španska vlada je jasno istakla da neće biti deo onih koji priznaju unilateralnu deklaraciju o nezavisnosti, te da ne vidi potrebu za usvajanjem iste. Iz Narodne partije su stigle poruke da se prema situaciji na Kosovu treba pažljivo odnositi, te da međunarodno pravo ne dozvoljava unilateralne deklaracije o nezavisnosti.¹¹

Ovako čvrst stav španske države, koji je dijametralno suprotan stavu većine zemalja članica EU i NATO pakta, nije iznenađujući. Španija takođe ima višedecenijsko iskustvo u borbi protiv separatizma na svojoj teritoriji – najpre u Baskiji i Kataloniji. Još od 1959. godine Španija se suočava sa terorističkim separatizmom u Baskiji. Te godine je osnovana ETA (Euskadi ta Askatasuna), baskijska teroristička organizacija koja se zalagala za otcepljenje baskijskih zemalja od Španije nasilnim putem, kao i za stvaranje jedinstvene baskijske države koja bi obuhvatila i delove Francuske naseljene Baskima. Iako je ETA u prvim decenijama svog postojanja shvatana kao reakcija na frankističku represiju nad baskijskim identitetom, intenziviranje njenih dejstava nakon sloma frankizma, u okvirima nove demokratske Španije, definitivno ju je žigosalo kao terorističku organizaciju koja je pretnja za stabilnost Španije i Francuske. Zahvaljujući efikasnoj kontraterorističkoj politici Španije i Francuske, ETA je 2011. godine pristala na razoružanje i završila sa svojim terorističkim aktivnostima. Dovoljno je pomenuti da je između 1968. i 2011. godine ETA ubila oko 840 ljudi, ranila 2.500 i otela 80 osoba.¹² Katalonski separatizam ima nešto dužu istoriju postojanja i nije nasilnog karaktera. Još u XIX veku javlja se kulturni i politički katalonizam, oličan u tzv. Renesansi (Renaixença). Mada je katalonski nacionalni pokret najpre imao za cilj dobijanje autonomije, on je kasnije prerastao u pokret koji je zahtevao status federalne jedinice za Kataloniju u okviru federalne Španije, pa čak i njenu nezavisnost. Katalonija je uživala visok stepen autonomije u okviru Druge Španske Republike (Segunda República Española), ali je taj status izgubila nakon Španskog građanskog rata (Guerra Civil Española) kada je uspostavljen frankistički režim. U periodu frankizma, katalonski identitet je sistematski potiskivan, što je nailazilo na tihi otpor Katalonaca. Nakon Frankove smrti, Katalonija je prva dobila visok stepen političke i

¹¹ "España no reconoce la independencia de Kosovo, donde mantendrá las tropas", *Público*, 18.02.2008, Internet, <https://www.publico.es/actualidad/espana-no-reconoce-independencia-kosovo.html> (Pristupljeno 13.01.2019).

¹² Teresa Whitfield, "The Basque Conflict and ETA: The Difficulties of an Ending", *Special Report 384*, United States Institute of Peace, Washington, 2015, pp. 1-4.

kulturne autonomije u okvirima španske države.¹³ Međutim, vremenom je nezadovoljstvo dela katalonske javnosti postojećim statusom Katalonije sve više raslo. Najpre je katalonski parlament 2006. godine usvojio novi statut tog regiona, koji je prihvaćen u španskom parlamentu, ali su njegovi ključni delovi proglašeni kao neustavni od strane Ustavnog suda Španije 2010. godine. Usledile su godine nezadovoljstva dela katalonskog društva, a vladajuća politička elita je sve više ispoljavala separatističke namere. Nakon nekoliko fakultativnih referenduma, usledio je i protivustavni referendum o nezavisnosti Katalonije 1. oktobra 2017. godine. Nezavisnost Katalonije nije postignuta jer je Španija uspela da očuva nedeljivost državne teritorije, ali je katalonsko društvo ostalo duboko podeljeno po tom pitanju.¹⁴

Činjenica je da se Španija među prvima usprotivila priznanju nezavisnosti tzv. Kosova kako bi najpre zaštitila sopstvene nacionalne interese, s obzirom na zahteve dela stanovništva Baskije i Katalonije za odvajanje od Španije. Međutim, to ne treba da umani značaj španske podrške. Naime, određene države koje imaju slične probleme kao Španija to nije sprečilo da priznaju nezavisnost tzv. Kosova. To su učinile Kanada (u kojoj postoji kvebeški separatizam), Italija (separatizam u Severnoj Italiji – Padanija), Turska (separatizam u tzv. Kurdistanu), Belgija (koja je rastrzana između flamanskog i valonskog separatizma) itd.¹⁵ Španija predstavlja veoma važnu članicu UN, EU i NATO pakta i njena podrška je od izuzetnog značaja za očuvanje Kosova i Metohije u sastavu Srbije. Španija već dugi niz godina trpi pritiske da se priključi zemljama koje priznaju nezavisnost tzv. Kosova, pre svega od strane zvaničnog Brisela i najmoćnijih zemalja Unije. O tome je svedočio i bivši ministar spoljnih poslova Španije Migel Anhel Moratinos, koji je istakao da je Španija kao zemlja od samog početka priznavanja kosovske nezavisnosti bila pod pritiskom, te da je pritiske trpio i on lično.¹⁶ Ministar spoljnih poslova Republike Srbije, Ivica Dačić, više puta je istakao da postoje ogromni pritisci na pet zemalja članica EU koje nisu priznale kosovsku nezavisnost, među kojima je i Španija.¹⁷ Evropski parlament je 2013. godine usvojio peticiju kojom

¹³ Hrvoje Ćurko, „Zemlja na političkom raskrižju“, *Političke analize*, Vol. 4, No. 15, 2013, str. 43-46.

¹⁴ Dušan Kovačev, „Katalonski separatizam protiv jedinstva Španije“, *Nova srpska politička misao*, 27. oktobar 2017, Internet, <http://www.nspm.rs/prenosimo/katalonski-separatizam-protiv-jedinstva-spanije.html?alphabet=1> (Pristupljeno 13.01.2019).

¹⁵ „Mapa: Koje države (ne)priznaju nezavisnost Kosova, *Danas*, 08. jun 2018, Internet, <https://www.danas.rs/svet/mapa-koje-drzave-nepriznaju-nezavisnost-kosova/> (Pristupljeno 14.01.2019).

¹⁶ „Migel Anhel Moratinos: Španija je uvek bila pod pritiskom da prizna Kosovo“, *Nova srpska politička misao*, 11. maj 2015, Internet, <http://www.nspm.rs/hronika/migel-anhel-moratinos-spanija-je-uvek-bila-pod-pritiskom-da-prizna-kosovo.html?alphabet=1> (Pristupljeno 14.01.2019).

¹⁷ Milos Mitrovic, „Five EU members under pressure to recognize Kosovo“, *Independent Balkan News Agency*, 08.06.2015, Internet, <https://www.balkaneu.com/eu-members-pressure-recognize-kosovo/> (Pristupljeno 14.01.2019).

se od Španije, Grčke, Kipra, Slovačke i Rumunije traži da priznaju tzv. Kosovo, kao i da učine sve što je moguće da olakšaju političke, ekonomske i društvene odnose između svojih građana i građana tzv. Kosova.¹⁸ Španiji je 2018. godine oduzeto pravo da organizuje evropski šampionat u dizanju tegova zbog svojih političkih stavova prema učesnicima iz tzv. Kosova, premda je ono član Evropskog saveza u dizanju tegova.¹⁹

Bez obzira na pritiske, Španija je tokom svih prethodnih godina bila čvrst i pouzdan partner Srbiji kada je reč o očuvanju njenog teritorijalnog integriteta i suvereniteta. To su španske vlasti pokazale na nekoliko važnih primera. Na Generalnoj konferenciji Uneska 2015. godine, tzv. Kosovo nije dobilo podršku dvotrećinske većine država članica, a jedna od država koja je glasala protiv prijema istog bila je i Španija.²⁰ Zvanični Madrid je početkom 2018. godine uputio više protestnih dokumenata koji su se odnosili na novu strategiju o proširenju EU. Španija je jasno stavila do znanja vrhu EU da se odlučno protivi bilo kakvom davanju državnih prerogativa tzv. Kosovu na njegovom putu ka EU, te da ono može postati deo EU samo kao region Srbije koji se nalazi pod posebnom upravom.²¹ Na Generalnoj skupštini Interpola u Dubaiju, u novembru 2018. godine, Španija je glasala protiv prijema tzv. Kosova u tu organizaciju, što je bila važna podrška za Srbiju u toj diplomatskoj bici.²² Na Samitu lidera EU i zapadnobalkanskih partnera u Sofiji 2018. godine, nije se pojavio tadašnji predsednik španske vlade Marijano Rahoj (Mariano Rajoy), već je poslao španskog ambasadora u Briselu. Razlog tome je činjenica da su predstavnici tzv. Kosova pozvani na samit, te je Španija tražila da se u tekstu deklaracije sa samita ne pominju zapadnobalkanske države već partneri.²³ Isto tako, premijer Rahoj je jasno

¹⁸ "La Eurocámara insta a España a reconocer la independencia de Kosovo", *El Mundo*, 06.05.2013, Internet, https://www.elmundo.es/elmundo/2013/04/18/union_europea/1366293671.html (Pristupljeno 14.01.2019).

¹⁹ Brian Oliver, "Exclusive: Spain loses weightlifting championships because of political stance over Kosovo", *IWF*, 23 April 2018, Internet, <https://www.insidethegames.biz/articles/1064262/spain-loses-weightlifting-championships-because-of-political-stance-over-kosovo> (Pristupljeno 14.01.2019).

²⁰ „Kosovo nije primljeno u Unesko (spiskovi kako su glasale države članice)", *RTS*, 09. novembar 2015, Internet, <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/2098204/kosovo-nije-primljeno-u-unesko-spiskovi-kako-su-glasale-drzave-clanice.html> (Pristupljeno 16.01.2019).

²¹ Goran Čvorović, „Madrid: Kosovo u EU samo kao region Srbije", *Večernje novosti*, 01. februar 2018, Internet, <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:709414-Madrid-Kosovo-u-EU-samo-kao-region-Srbije> (Pristupljeno 16.01.2019).

²² „Ko sve nije dao glas za prijem Kosova u Interpol", *RTS*, 21. novembar 2018, Internet, <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/3329646/ko-sve-nije-dao-glas-za-prijem-kosova-u-interpol.html> (Pristupljeno 16.01.2019).

²³ Bogdan Petrović, „Fijasko samita u Sofiji", *Nova ekonomija*, Broj 51, jun 2018, Internet, <https://novaekonomija.rs/tekstovi/fijasko-samita-u-sofiji> (Pristupljeno 17.01.2019).

istakao da ne želi da sedi za istim stolom sa predsednikom države koju Španija ne priznaje.²⁴ Na međuparlamentarnoj konferenciji o zajedničkoj spoljnoj i bezbednosnoj politici EU u Beču, održanoj 2018. godine, tzv. Kosovo je bilo predstavljeno pod tim nazivom bez zvezdice, zbog čega su, uz predstavnike srpskog parlamenta, konferenciju napustile i njihove kolege iz Španije, čime je Španija još jednom pokazala svoju principijelnost.²⁵

Svakako da je bezrezervna podrška Španije Srbiji u borbi za očuvanje sopstvenog teritorijalnog integriteta i suvereniteta snažno doprinela pozitivnom razvoju političkih odnosa između dve zemlje. U prvim godinama tzv. kosovske nezavisnosti zvanični Beograd bio je neizmerno zahvalan španskoj strani. Tako je 2009. godine na zajedničkoj konferenciji u Madridu sa španskim premijerom Hose Luisom Sapaterom (José Luis Rodríguez Zapatero), predsednik Srbije Boris Tadić istakao da je Srbija izuzetno zahvalna Španiji na njenom principijelnom stavu da ne prizna nelegalno proglašenu nezavisnost južne srpske pokrajine. On je označio špansku podršku po ovom pitanju kao podršku od izuzetne i presudne važnosti.²⁶ Povodom obeležavanja sto godina od uspostavljanja diplomatskih odnosa između Srbije i Španije ministar spoljnih poslova Srbije Ivica Dačić napomenuo je da srpska strana izuzetno ceni principijelan stav Španije o nepriznavanju jednostrano proglašene nezavisnosti tzv. Kosova, uz duboko uverenje da će Španija na tom kursu ostati i u budućnosti.²⁷ Predsednik Srbije Aleksandar Vučić je na pomenutom Samitu u Sofiji, tokom razgovora sa ambasadorom Španije u EU Pablom Garsijom (Pablo García), zahvalio zvaničnom Madridu na svemu onom što čini za Srbiju.²⁸

Srbija je, isto tako, pouzdan i dosledan partner Španije u borbi protiv separatizma na njenoj teritoriji. Tako je zvanični Beograd među prvima jasno podržao teritorijalni integritet Španije nakon što je, putem nelegalnog

²⁴ „Samit EU – Zapadni Balkan“, RTS, 17. maj 2018, Internet, <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/3140238/danas-samit-eu-zapadni-balkan-srbiju-predstavlja-vucic.html> (Pristupljeno 17.01.2019).

²⁵ „ПРОВОКАЦИЈЕ НА СКУПУ: Србија и Шпанија напустиле конференцију због тзв. Косова“, *Вечерње новости*, 11. октобар 2018, Интернет, <http://91.222.5.72/%D0%B2%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8/%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0/%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0.393.html:754373-PROVOKACIJE-NA-SKUPU-Srbija-i-Spanija-napustile-konferenciju-zbog-tzv-Kosova> (Пристиупљено 17.01.2019).

²⁶ „Србија захвална Шпанији“, *Политика*, 09.03.2009, Интернет, <http://www.politika.rs/scc/clanak/78305/Srbija-zahvalna-Spaniji> (Пристиупљено 17.01.2019).

²⁷ „Дачић захвалио Шпанији на подршци у вези са ЕУ и КиМ“, *РТС*, 05. април 2017, Интернет, <http://www.rts.rs/page/stories/ci/story/1/politika/2691352/dacic-zahvalio-spaniji-na-podrsci-u-vezi-sa-eu-i-kim.html> (Пристиупљено 17.01.2019).

²⁸ „САМИТ У СОФИЈИ: Вуčić разговарао са ambasadorom Шпаније“, *Kurir*, 17.05.2018, Интернет, <https://www.kurir.rs/vesti/politika/3050927/samit-u-sofiji-vucic-razgovarao-sa-ambasadorom-spanije> (Pristupljeno 17.01.2019).

referenduma, političko rukovodstvo Katalonije neustavno proglasilo republiku na teritoriji tog španskog regiona. Ministar spoljnih poslova Srbije Ivica Dačić je takvu odluku obrazložio stavom da Srbija ne prihvata jednostrane akte bilo gde u svetu, što uključuje i katalonski slučaj, dodavši da i katalonski i kosovski slučaj treba rešavati u skladu sa međunarodnim pravom.²⁹ Takođe je i predsednica Vlade Srbije Ana Brnabić, tokom svoje prve radne posete Briselu u oktobru 2017. godine, istakla da Srbija podržava celovitost i suverenitet španske države, u skladu sa principijelnom podrškom države Srbije poštovanju međunarodnog prava.³⁰

Na drugoj strani, i pored prošlogodišnje smene vlasti u Španiji, nema naznaka promeni zvaničnog državnog stava prema tzv. Kosovu. Tako je novi španski ministar spoljnih poslova Đozep Borelj (Josep Borrell Fontelles) istakao da će nova vlast ostati na starom kursu nepriznavanja jednostrane nezavisnosti Kosova, jer je reč o jednostranoj odluci. Dodao je, međutim, da bi u slučaju priznanja nezavisnosti Kosova od strane Srbije to prestala biti jednostrana odluka, te da Španija u tom slučaju ne bi trebala biti „veći papa od samog pape“.³¹

Evrointegracioni procesi

Srbija se već godinama nalazi na putu ka sticanju punopravnog članstva u Evropskoj uniji, što svakako predstavlja spoljnopolitički prioritet naše zemlje. U tzv. evrointegracionim procesima saradnja sa vodećim političkim i ekonomskim članicama Unije je od presudnog značaja. Španija svakako spada u taj red zemalja. Ona je jedan od važnijih faktora koji učestvuju u izgradnji bezbednije EU, ali i NATO alijanse.³² Nakon preko tri decenije članstva u EU, brojni španski i međunarodni stručnjaci govore o njoj kao „džinu sa juga“, kao petoj najnaseljenijoj članici, koja se politički i ekonomski modernizovala i igra aktivnu ulogu u evropskom projektu.³³ Shodno tome,

²⁹ „Dačić: Srbija ne priznaje nezavisnost Katalonije“, *Nedeljnik*, 28.10.2017, Internet, <http://www.nedeljnik.rs/nedeljnik/portalnews/dacic-srbija-ne-priznaje-nezavisnost-katalonije> (Pristupljeno 17.01.2019).

³⁰ „Brnabić u Briselu: Poštujemo celovitost Španije“, *Danas*, 10. oktobar 2017, Internet, <https://www.danas.rs/politika/brnabic-u-briselu-postujemo-celovitost-spanije/> (Pristupljeno 17.01.2019).

³¹ „Borrell subraya que España no va a reconocer a Kosovo “ porque lo diga un director general del COI“, *El Mundo*, 19 de noviembre 2018, Internet, <https://www.elmundo.es/espana/2018/11/19/5bf27336e2704e035f8b45b4.html> (Pristupljeno 17.01.2019).

³² Aurora Mejía, „Spain’s contribution to Euro-Atlantic security“, Elcano Royal Institute, ARI 60/2017, 2017, pp. 6-7.

³³ Juan Manuel Fernández Fernández-Cuesta, „Spain in the European Union (1992–2010)“, CVCE, University of Luxembourg, 2016, p. 2.

smatramo da Španija predstavlja jednog od najznačajnijih partnera Srbije u evrointegracionim procesima.

Španija je aktivan partner Srbije na putu ka članstvu u EU od njenog osamostaljenja 2006. godine. Tako je 2009. godine delegacija španskog parlamenta posetila srpske skupštinske odbore za evropske integracije i spoljne poslove i prenela stav španskog parlamenta i vlade da daju punu podršku pridruživanju Srbije Evropskoj uniji. Saopšteno je i da će Španija u toku svog predsedavanja EU u prvoj polovini 2010. godine pružiti Srbiji svu neophodnu pomoć na tom putu.³⁴

U toku španskog predsedavanja EU, španski ministar spoljnih poslova Migel Anhel Moratinos u Beogradu je razgovarao sa srpskim šefom diplomatije Vukom Jeremićem, izrazivši spremnost Španije da ubrza približavanje Srbije Evropskoj uniji, kao i nadu da će tokom španskog predsedavanja doći do značajnijih pomaka na evropskom putu Srbije.³⁵ Tokom posete srpskog premijera Mirka Cvetovića Španiji 2011. godine, tadašnji španski premijer Hose Luis Sapatero je izrazio punu podršku Španije evropskim težnjama Srbije, karakterišući ih kao suštinske za očuvanje stabilnosti na Balkanu. Takođe, Sapatero je pozdravio reformske napore Srbije u tom kontekstu.³⁶ Tokom 2013. godine sastali su se tadašnja potpredsednica Vlade Srbije Suzana Grubješić i španski ministar spoljnih poslova Hose Manuel Garsija Margaljo (José Manuel García-Margallo). Margaljo je na sastanku poručio da Srbija može računati na nedvosmislenu podršku Španije kada je reč o određivanju datuma za početak pregovora o članstvu Srbije u Evropskoj uniji. Takav stav je nastavak tradicionalne i principijelne podrške koju Srbija uživa na svom putu ka članstvu u Uniji, kao i Margaljova najava da će se Španija na samitu šefova i vlada EU dati svoju podršku Srbiji.³⁷

Saradnja parlamenata dve zemlje u oblasti evrointegracija se odvija na najvišem nivou. Primer toga je sastanak predsednice Narodne skupštine Republike Srbije Maje Gojković sa predsednikom Kongresa Španije Hesusom Marijom Posadom Morenom (Jesús María Posada Moreno) 2015. godine, na kome je Posado preneo dugogodišnji stav zvaničnog Madrida da podrži

³⁴ „Španija podržava Srbiju na putu ka EU“, *Blic*, 21.09.2009, Internet, <https://www.blic.rs/vesti/politika/spanija-podrzava-srbiju-na-putu-ka-eu/b5mfh8h> (Pristupljeno 18.01.2019).

³⁵ „Moratinos: Španija podržava Srbiju“, *B92*, 21.04.2010, Internet, https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2010&mm=04&dd=21&nav_category=11&nav_id=425926 (Pristupljeno 18.01.2019).

³⁶ „Sapatero: Španija podržava Srbiju“, *B92*, 07.10.2011, Internet, https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2011&mm=10&dd=07&nav_id=547619 (Pristupljeno 18.01.2019).

³⁷ „Španija ne priznaje Kosovo, podržava datum Srbiji“, *Press*, 28.05.2013, Internet, <http://www.pressonline.rs/info/politika/274693/spanija-ne-priznaje-kosovo-podrzava-datun-srbiji.html> (Pristupljeno 19.01.2019).

evropske integracije Srbije, koje su u njenom interesu. Takođe je pozdravio reforme koje se sprovode u Srbiji i koje je približavaju ka evropskim vrednostima i standardima.³⁸ Tokom 2016. godine u Beogradu su se sastali tadašnji predsednik Srbije Tomislav Nikolić i ministar spoljnih poslova Španije Garsija-Margalj, a jedna od ključnih tema razgovora je bio i proces pristupanja Srbije u EU. Margaljo je na tom sastanku okarakterisao odnose između dve zemlje kao izvanredne, zahvalivši se na podršci Srbije Španiji prilikom izbora za članstvo u Savetu bezbednosti UN. Podvukao je da će Španija i dalje podržavati teritorijalni integritet Srbije, te da i ubuduće neće priznavati dokumente koji dolaze sa tzv. Kosova, kao i da neće omogućiti viznu liberalizaciju za građane sa te teritorije. Na drugoj strani, Margaljo je istakao da Španija nedvosmisleno podržava put Srbije ka EU, te da u tom kontekstu treba intenzivirati privrednu i svaku drugu saradnju između Srbije i Španije.³⁹

Na sastanku Mediteranske konferencije OEBS-a u Malagi 2017. godine učestvovao je i ministar spoljnih poslova Srbije Ivica Dačić. Na tom skupu Dačiću je španski kolega Đozep Borelj potvrdio da se Španija zalaže za ulazak Srbije u EU sa njenom celom teritorijom, te da Španija ne posmatra pitanje priznanja tzv. Kosova kao uslov za pristupanje Srbije u Uniju. Na skupu je konstatovano i da su bilateralni odnosi između dve zemlje izvanredni.⁴⁰ Svi prethodno opisani susreti na najvišim nivoima i poruke koje su sa njih upućene nedvosmisleno ukazuju da Srbija na svom putu pristupanja u EU u Španiji ima čvrstog i pouzdanog partnera.

Ekonomska saradnja između Srbije i Španije

Odlična politička saradnja između Španije i Srbije predstavlja veoma važnu podlogu za međusobnu ekonomsku saradnju. Uopšteno rečeno, ekonomska saradnja između dve zemlje je u usponu, premda i dalje ima mnogo prostora za njen dodatni rast i unapređenje. Primera radi, trgovinska razmena do oktobra 2018. između dve zemlje iznosila je oko 450 miliona evra. Postoji ogroman potencijal i veliki broj ideja kada je reč o budućoj ekonomskoj saradnji između dve zemlje, jer je srpska privreda zainteresovana za saradnju sa španskim firmama koje su izuzetno konkurentne. Ovo su bili neki od najvažnijih zaključaka na poslovnom

³⁸ „Gojković traži veće investicije iz Španije“, *Blic*, 06.07.2015, Internet, <https://www.blic.rs/vesti/politika/gojkovic-trazi-vece-investicije-iz-spanije/td1x1rr> (Pristupljeno 19.01.2019).

³⁹ „Nikolić i Margaljo: Španija nastavlja da podržava Srbiju na putu ka EU“, *Blic*, 25.05.2016, Internet, <https://www.blic.rs/vesti/politika/nikolic-i-margaljo-spanija-nastavlja-da-podrzava-srbiju-na-putu-ka-eu/2h7j53j> (Pristupljeno 19.01.2019).

⁴⁰ „Дачић: Изванредни односи Србије и Шпаније“, *РТС*, 26. октобар 2018, Интернет, <http://www.rts.rs/page/stories/ci/story/1/politika/3302230/dacic-izvanredni-odnosi-srbije-i-spanije-.html> (Пристапуљено 19.01.2019).

forumu „Španija – Srbija“ koji je održan u Beogradu oktobra 2018. godine. Forum su organizovali trgovinsko-ekonomsko odeljenje Ambasade Španije u Beogradu, Španska agencija za izvoz i investicije (ICEX) i Privredna komora Srbije, što govori o institucionalnim naporima obe strane da se ekonomska saradnja intenzivira.⁴¹ Ipak, činjenica je da bi ekonomski odnosi Srbije i Španije mogli biti daleko značajniji, na šta ukazuje i Migel Rodrigues Andreu (Miguel Rodríguez Andreu), jedan od najboljih španskih poznavalaca srpskih i balkanskih prostora. On ističe da je Srbija i dalje van „strateškog radara“ Španije, te da same španske institucije ističu da su neki od parametara ekonomske saradnje između dve zemlje ispod svog potencijala.⁴²

Sa ciljem olakšavanja međusobnog ekonomskog saobraćanja, ministar spoljnih poslova Španije Moratinos i ministar trgovine i usluga Srbije Slobodan Milosavljević potpisali su u Madridu 2009. godine Ugovor između Republike Srbije i Kraljevine Španije o izbegavanju dvostrukog oporezivanja u odnosu na poreze na dohodak i na imovinu. Reč je o važnom ugovoru, koji se odnosi na poreze na dobit preduzeća, porez na dohodak građana i porez na imovinu (kada je reč o srpskoj strani) i porez na dohodak fizičkih lica, korporacijski porez, porez na dohodak nerezidenata, porez na imovinu i lokalni porez na dohodak i imovinu (kada je reč o španskoj strani).⁴³ Naredne godine je delegacija Socijalno-ekonomskog saveta Kraljevine Španije posetila Beograd kako bi razmenila iskustva u oblasti reformi sa predstavnicima Socijalno-ekonomskog saveta Republike Srbije. Reč je o aktivnosti koja je bila deo programa Španske agencije za međunarodnu saradnju i razvoj, koju je sproveodio Sindikalni institut za razvojnu saradnju (ISCOD). Cilj sastanka je bilo jačanje i razvoj institucionalne saradnje između dva saveta.⁴⁴

Tokom 2018. godine pitanje ekonomske saradnje bilo je jedno od prioriteta kada je reč o spoljnim odnosima Srbije i Španije. Tako se ministar spoljnih poslova Srbije Ivica Dačić u Sevilji sastao sa Vanesom Bernard Gonsales (Vanessa Bernad González), šeficom Agencije za promociju izvoza

⁴¹ „Радојичић: Економска сарадња Србије и Шпаније у успону“, *РТС*, 23. октобар 2018, Интернет, <http://www.rts.rs/page/stories/ci/story/5/ekonomija/3297663/radojicic-ekonomska-saradnja-srbije-i-spanije-u-usponu.html> (Пристапљено 20.01.2019).

⁴² Miguel Rodríguez Andreu, „Serbia fuera del radar estratégico de España“, *esglobal*, 31 enero 2017, Интернет, <https://www.esglobal.org/serbia-del-radar-estrategico-espana/> (Пристапљено 20.01.2019).

⁴³ „Закон о потврђивању уговора између Републике Србије и Краљевине Шпаније о избегавању двоструког опорезивања у односу на порезе на доходак и на имовину“, *Службени гласник РС – Међународни уговори*, бр. 105/20092, чл. 2, Београд, 16. децембар 2009.

⁴⁴ „Саопштење о посети делегације Социјално-економског савета Краљевине Шпаније“, Секретаријат Социјално-економског савета Републике Србије, Број 39/2010, Београд, 26.02.2010.

andaluzijske vlade (Extenda Junta de Andaluzia). Na sastanku je jasno istaknuto da se ekonomski odnosi moraju unaprediti, zatim da se mora podstaći razmena privrednih delegacija, uz konstataciju da u Srbiji postoji povoljan privredni ambijent za privlačenje stranih investicija.⁴⁵ Poslovni forum Srbija–Španija, koji je održan u Beogradu krajem 2018. godine, predstavljao je izuzetno važan događaj iz koga su se izrodili obećavajući planovi za budućnost. Španska državna sekretarka za trgovinu Šiana Mendes (Xiana Méndez) na tom forumu istakla je da Srbija može računati na više španskih investicija u narednom periodu, te da će neke španske kompanije koje posluju u našem regionu svoje centrale preseliti u Srbiju. Španska strana je istakla da su privrednici iz Španije zainteresovani kako za strateška, tako i za javno-privatna partnerstva u Srbiji. Španski privrednici su posebno zainteresovani za investiranje u građevinarstvu, infrastrukturi i zaštiti životne sredine. Zahvaljujući Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju koji Srbija ima sa EU, špansko tržište je daleko pristupačnije za srpske proizvode.⁴⁶

Na ovom samitu su sumirani i najznačajniji pokazatelji ekonomske saradnje između dve zemlje u prethodnom periodu. Trgovinska razmena između dve zemlje iznosi 455,8 miliona evra, što govori da Srbija nije dovoljno prisutna na španskom tržištu od 47 miliona potrošača. Srbija u Španiju pre svega izvozi gumu, plastične proizvode, papir, karton, a jedan od najznačajnijih izvoza je i izvoz pšenice. On je u 2017. godini pao za 10% zbog pada prinosa pšenice usled nepovoljnih vremenskih uslova, ali je već u maju 2018. godine povećan za 20%. Srpska preduzeća bi ulaskom na špansko tržište imala pristup i tržištima Južne Amerike i Afrike, jer Španija sa njima ima specijalne veze. Kao primer značajne i uspešne španske investicije u Srbiji možemo uzeti „Tekniju“, koja se bavi proizvodnjom delova za automobile u Kragujevcu.⁴⁷

Zaključak

Španija predstavlja jednu od najvažnijih članica Evropske unije i kao takva se nameće kao važan partner Srbije u različitim oblastima – od politike do ekonomije. Politički odnosi između dve zemlje su izuzetni, što potvrđuju reči upućene od visokih državnih predstavnika sa obe strane tokom

⁴⁵ „Унапређење економске сарадње и важност размена привредних делегација Србије и Шпаније“, Министарство спољних послова Републике Србије, 25. октобар 2018, Интернет, <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/pres-servis/saopstenja/20433-2018-10-25-11-58-33?lang=sr> (Пристапљено 20.01.2019).

⁴⁶ Маријана Авакумовић, „Шпанске фирме селе центре из региона у Београд“, *Политика*, 24.10.2018, Интернет, <http://www.politika.rs/scc/clanak/414025/Spanske-firme-sele-centrale-iz-regiona-u-Beograd> (Пристапљено 21.01.2019).

⁴⁷ Ibid.

prethodnih godina, ali i njihova dela. Srbija se do sada mogla u potpunosti osloniti na bezrezervnu podršku Španije kada je reč o očuvanju Kosova i Metohije u svom sastavu, dok se Srbija, u skladu sa međunarodnim pravom, čvrsto zalaže za teritorijalno jedinstvo Španije.

Španija spada u red zemalja koje, bez stalnog postavljanja novih uslova, podržava put Srbije ka EU i njeno članstvo u istoj. Ona Srbiju vidi kao deo EU u bliskoj budućnosti, zajedno sa Kosovom i Metohijom, te smatra da bi to bilo od suštinskog značaja za bezbednost i razvoj celog Zapadnog Balkana. U skladu sa tim, Španija daje punu podršku reformskim naporima koje Srbija čini svih prethodnih godina.

Ekonomska saradnja između dve zemlje nije na nivou njihove političke saradnje, ali je prisutna i sve je intenzivnija. Obe strane se slažu u oceni da bi, s obzirom na izuzetnu političku saradnju između dve zemlje, ekonomska saradnja morala biti daleko veća. U tom kontekstu su se u poslednjih nekoliko godina, a posebno tokom 2018. godine, mogli videti institucionalni napori obe zemlje da se stvori povoljan ekonomski ambijent za investicije. To bi bilo daleko značajnije za Srbiju, s obzirom da je Španija za naše proizvodne potencijale ogromno tržište, te da pristup španskom tržištu automatski podrazumeva lakši pristup nekim drugim inostranim tržištima – pre svega južnoameričkih zemalja.

Bibliografija

- Авакумовић, Маријана, „Шпанске фирме селе централе из региона у Београд“, *Политика*, 24.10.2018. Интернет. <http://www.politika.rs/scc/clanak/414025/Spanske-firme-sele-centrale-iz-regiona-u-Beograd> (Пристапуљено 21.01.2019).
- “Borrell subraya que España no va a reconocer a Kosovo” porque lo diga un director general del COI”, *El Mundo*. 19 de noviembre 2018. Internet. <https://www.elmundo.es/espana/2018/11/19/5bf27336e2704e035f8b45b4.html> (Pristupljeno 17.01.2019).
- „Brnabić u Briselu: Poštujemo celovitost Španije“, *Danas*, 10. oktobar 2017. Internet. <https://www.danas.rs/politika/brnabic-u-briselu-postujemo-celovitost-spanije/> (Pristupljeno 17.01.2019).
- Ćurko, Hrvoje, „Zemlja na političkom raskrižju“, *Političke analize*, Vol. 4. No. 15. 2013. str. 43-46.
- Čvorović, Goran, „Madrid: Kosovo u EU samo kao region Srbije“, *Večernje novosti*, 01. februar 2018. Internet. <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:709414-Madrid-Kosovo-u-EU-samo-kao-region-Srbije> (Pristupljeno 16.01.2019).
- „Дачић: Изванредни односи Србије и Шпаније“, *РТС*, 26. октобар 2018. Интернет. <http://www.rts.rs/page/stories/ci/story/1/politika/330>

- 2230/dacic-izvanredni-odnosi-srbije-i-spanije-.html (Пристапљено 19. 01.2019).
- „Dačić: Srbija ne priznaje nezavisnost Katalonije“, *Nedeljnik*, 28.10.2017. Internet. <http://www.nedeljnik.rs/nedeljnik/portalnews/dacic-srbijane-priznaje-nezavisnost-katalonije> (Pristupljeno 17.01.2019).
- „Дачић захвалио Шпанији на подршци у вези са ЕУ и КиМ“, *РТС*, 05. април 2017. Интернет. <http://www.rts.rs/page/stories/ci/story/1/politika/2691352/dacic-zahvalio-spaniji-na-podrsci-u-vezi-sa-eu-i-kim.html> (Пристапљено 17.01.2019).
- “España no reconoce la independencia de Kosovo, donde mantendrá las tropas”, *Público*, 18.02.2008. Internet. <https://www.publico.es/actualidad/espana-no-reconoce-independencia-kosovo.html> (Pristupljeno 13.01.2019).
- Fernández Fernández-Cuesta, Juan Manuel, “Spain in the European Union (1992–2010)”, CVCE, University of Luxembourg. 2016. p. 2.
- „Gojković traži veće investicije iz Španije“, *Blic*, 06.07.2015. Internet. <https://www.blic.rs/vesti/politika/gojkovic-trazi-vece-investicije-iz-spanije/td1x1rr> (Pristupljeno 19.01.2019).
- „Kosovo nije primljeno u Unesco (spiskovi kako su glasale države članice)“, *RTS*, 09. novembar 2015. Internet. <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/2098204/kosovo-nije-primljeno-u-unesko-spiskovi-kako-su-glasale-drzave-clanice.html> (Pristupljeno 16.01.2019).
- „Kosovo proglasilo nezavisnost“, *B92*, 17.02.2008. Internet. https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2008&mm=02&dd=17&nav_category=640&nav_id=285184 (Pristupljeno 13.01.2019).
- „Ko sve nije dao glas za prijem Kosova u Interpol“, *RTS*, 21. novembar 2018. Internet. <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/3329646/ko-sve-nije-dao-glas-za-prijem-kosova-u-interpol.html> (Pristupljeno 16.01.2019).
- Kovačev, Dušan, „Katalonski separatizam protiv jedinstva Španije“, *Nova srpska politička misao*, 27. oktobar 2017. Internet. <http://www.nspm.rs/prenosimo/katalonski-separatizam-protiv-jedinstva-spanije.html?alphabet=l> (Pristupljeno 13.01.2019).
- “La Eurocámara insta a España a reconocer la independencia de Kosovo“, *El Mundo*, 06.05.2013. Internet. https://www.elmundo.es/elmundo/2013/04/18/union_europea/1366293671.html (Pristupljeno 14.01.2019).
- Палић, Борислав, „Смрт комесара Паровића“, *Вечерње новости*, 27. децембар 2017. Интернет. http://www.novosti.rs/%D0%B4%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BD%D0%B8_%D1%81%D0%B0%D0%B4%D1%80%D0%B6%D0%B0%D1%98.524.html:412504-%D0%A1%D0%BC%D1%80%D1%82-%D0%BA%D0%BE%D0%BC%

- D0%B5%D1%81%D0%B0%D1%80%D0%B0-%D0%9F%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%9B%D0%B0 (Pristupljeno 12.01.2019).
- „Mapa: Koje države (ne) priznaju nezavisnost Kosova“, *Danas*, 08. jun 2018. Internet. <https://www.danas.rs/svet/mapa-koje-drzave-nepriznaju-nezavisnost-kosova/> (Pristupljeno 14.01.2019).
- Marosi, Ágnes, „La relación del gobierno de la segunda República Española en el exilio con Yugoslavia entre 1946–1950“, *Acta Hispanica*, 12. 2007. pp. 73-74.
- Martinović, Srđa, „Crnogorska vojna elita u JNA 1943–1992“, *Matica*, br. 70. 2017. str. 545.
- Mejía, Aurora, „Spain’s contribution to Euro-Atlantic security“, Elcano Royal Institut. ARI 60/2017. 2017. pp. 6-7.
- „Migel Anhel Moratinos: Španija je uvek bila pod pritiskom da prizna Kosovo“, *Nova srpska politička misao*, 11. maj 2015. Internet. <http://www.nspm.rs/hronika/migel-anhel-moratinos-spanija-je-uvek-bila-pod-pritiskom-da-prizna-kosovo.html?alphabet=1>(Pristupljeno 14.01.2019).
- Mitrovic, Milos, „Five EU members under pressure to recognize Kosovo“, *Independent Balkan News Agency*. 08.06.2015. Internet. <https://www.balkaneu.com/eu-members-pressure-recognize-kosovo/> (Pristupljeno 14.01.2019).
- „Nikolić i Margaljo: Španija nastavlja da podržava Srbiju na putu ka EU“, *Blic*, 25.05.2016. Internet. <https://www.blic.rs/vesti/politika/nikolic-i-margaljo-spanija-nastavlja-da-podrzava-srbiju-na-putu-ka-eu/2h7j53j> (Pristupljeno 19.01.2019).
- Oliver, Brian, „Exclusive: Spain loses weightlifting championships because of political stance over Kosovo“. *IWF*. 23 April 2018. Internet. <https://www.insidethegames.biz/articles/1064262/spain-loses-weightlifting-championships-because-of-political-stance-over-kosovo> (Pristupljeno 14.01.2019).
- „Moratinos: Španija podržava Srbiju“, *B92*, 21.04.2010. Internet. https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2010&mm=04&dd=21&nav_category=11&nav_id=425926 (Pristupljeno 18.01.2019).
- Перишић, Мирослав, (ур.) *Краљевина Србија и Краљевина Шпанија*, Мала библиотека архива Србије, Београд. 2017. стр. 15.
- Petrović, Bojan, „Fijasko samita u Sofiji“, *Nova ekonomija*, Broj 51. jun 2018. Internet. <https://novaekonomija.rs/tekstovi/fijasko-samita-u-sofiji> (Pristupljeno 17.01.2019).
- „ПРОВОКАЦИЈЕ НА СКУПУ: Србија и Шпанија напустиле конференцију због тзв. Косова“. *Вечерње новости*. 11. октобар 2018. Интернет. <http://91.222.5.72/%D0%B2%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8/%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8/%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8/>

BD%D0%B0/%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0.393.html:754373-PROVOKACIJE-NA-SKUPU-Srbija-i-Spanija-napustile-konferenciju-zbog-tzv-Kosova (Пристапљено 17. 01.2019).

„Радојичић: Економска сарадња Србије и Шпаније у успону“, *РТС*, 23. октобар 2018. Интернет. <http://www.rts.rs/page/stories/ci/story/5/ekonomija/3297663/radojicic-ekonomska-saradnja-srbije-i-spanije-u-usponu.html> (Пристапљено 20.01.2019).

„Реакције из света поводом проглашења независности Косова“, *Blic*, 18.02.2018. Интернет. <https://www.blic.rs/vesti/politika/reakcije-iz-sveta-povodom-proglasenja-nezavisnosti-kosova/176hsgg> (Пристапљено 13.01.2019).

“República de Serbia”. Ministerio de Asuntos Exteriores y de Cooperación, 126/2007. Septiembre 2007. pp. 68-72.

Rodríguez Andreu, Miguel, “Serbia fuera del radar estratégico de España”, *esglobal*, 31 enero 2017. Интернет. <https://www.esglobal.org/serbia-del-radar-estrategico-espana/> (Пристапљено 20.01.2019).

„Samit EU – Zapadni Balkan“, *RTS*, 17. maj 2018. Интернет. <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/3140238/danas-samit-eu-zapadni-balkan-srbiju-predstavlja-vucic.html> (Пристапљено 17.01.2019).

„SAMIT U SOFIJI: Vučić razgovarao sa ambasadorom Španije“, *Kurir*, 17.05.2018. Интернет, <https://www.kurir.rs/vesti/politika/3050927/samit-u-sofiji-vucic-razgovarao-sa-ambasadorom-spanije> (Пристапљено 17.01.2019).

„Саопштење о посети делегације Социјално-економског савета Краљевине Шпаније“. Секретаријат Социјално-економског савета Републике Србије, Број 39/2010. Београд, 26.02.2010.

„Sapatero: Španija podržava Srbiju“, *B92*, 07.10.2011. Интернет. https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2011&mm=10&dd=07&nav_id=547619 (Пристапљено 18.01.2019).

„Србија захвална Шпанији“, *Политика*, 09.03.2009. Интернет. <http://www.politika.rs/scc/clanak/78305/Srbija-zahvalna-Spaniji> (Пристапљено 17.01.2019).

„Španija ne priznaje Kosovo, podržava datum Srbiji“, *Press*, 28.05.2013. Интернет. <http://www.pressonline.rs/info/politika/274693/spanija-ne-priznaje-kosovo-podrzava-datum-srbiji.html> (Пристапљено 19.01.2019).

„Španija podržava Srbiju na putu ka EU“, *Blic*, 21.09.2009. Интернет. <https://www.blic.rs/vesti/politika/spanija-podrzava-srbiju-na-putu-ka-eu/b5mfh8h> (Пристапљено 18.01.2019).

„Унапређење економске сарадње и важност размена привредних делегација Србије и Шпаније“. Министарство спољних послова Републике Србије, 25. октобар 2018. Интернет. <http://www.mfa>

gov.rs/sr/index.php/pres-servis/saopstenja/20433-2018-10-25-11-58-33?lang=сyр (Пpистyпљeнo 20.01.2019).

Whitfield, Teresa, "The Basque Conflict and ETA: The Difficulties of an Ending", *Special Report 384*, United States Institute of Peace. Washington. 2015. pp. 1-4.

„Закон о потврђивању уговора између Републике Србије и Краљевине Шпаније о избегавању двоструког опорезивања у односу на порезе на доходак и на имовину“, *Службени гласник РС – Међународни уговори*, бр. 105/20092. чл. 2. Београд. 16. децембар 2009.

Rajko Č. Petrović, M.A.

FOREIGN POLICY AND ECONOMIC RELATIONS OF THE REPUBLIC OF SERBIA AND THE KINGDOM OF SPAIN IN THE 21ST CENTURY

ABSTRACT

The paper deals with the contemporary foreign policy and economic relations between the Republic of Serbia and the Kingdom of Spain. First, we will briefly look at the most important moments of diplomatic relations in the 19th and 20th century in order to focus on the relations in the 21st century. The starting point is that the two countries have outstanding political relations, which can be a good basis for improving relations in the field of economy. We will consider cooperation between these countries in the field of protection of their territorial integrity and sovereignty since both countries face separatism. We will then analyze the importance of Spain as one of the largest member states of the European Union for the European integration processes of Serbia. We will also point to the progress achieved in recent years in the field of economic cooperation, although there is much room for improvement.

Key words: the Republic of Serbia, Kingdom of Spain, foreign policy relations, Kosovo, Catalonia, Eurointegration, economic cooperation.

UDK 341.645.2:341.8
Bibliid 0543-3657, 70 (2019)
God. LXX, br. 1173, str. 52-73
izvorni naučni rad
Primljen: 25.1.2019.

Jovana BLEŠIĆ¹

Konzularna zaštita u praksi Međunarodnog suda pravde

SAŽETAK

Konvencija o konzularnim odnosima primenjuje se već više od pola veka, kao pravni akt kojim je izvršena delimična kodifikacija i progresivni razvoj konzularnog prava. Autor je u ovom radu želeo da naglasi da neki članovi ove konvencije mogu biti problematični u međunarodnom pravu i praksi, kao što je član 36. koji uređuje opštenje konzularnih funkcionera sa državljanima države imenovanja. Ono što je interesantno jeste da se ovaj član javljao kao sporan kroz nekoliko važnih slučajeva koji su rešavani pred Međunarodnim sudom pravde (kao što su LaGrandi Avena), ali se ponovo javlja u jednom trenutno aktuelnom slučaju pred Međunarodnim sudom pravde, a to je slučaj Jadhav. Saslušanja su zakazana za februar 2019. godine, ali ćemo u ovom radu izložiti problematiku člana 36. Bečke konvencije o konzularnim odnosima, kao i nit koja povezuje tri navedena slučaja, i time pokušati da nagovestimo završetak sudskog postupka u slučaju Jadhav.

Ključne reči: konzularna zaštita, član 36. Konvencije o konzularnim odnosima, LaGrand, Avena, Jadhav.

Uvodna razmatranja (o konzulima i konzularnoj zaštiti)

Konzuli su lica koja obavljaju konzularne funkcije, kao predstavnici jedne države na teritoriji druge države. Imaju ograničenu nadležnost. Prvenstveno u pogledu materije, s obzirom da se oni mahom bave nepolitičkim funkcijama, ali ne i manje važnim, ali i teritorijalno jer deluju u okviru tačno određenog delokruga. Dakle, oni u granicama svojih

ovlašćenja preduzimaju konkretne akcije kod lokalnih vlasti svog konzularnog područja.²

Preambula Konvencije o konzularnim odnosima iz 1963. godine kaže da uspostavljanje konzularnih odnosa doprinosi prijateljskim odnosima između država, ali svakako da to nije pravna obaveza, već se vrši na bazi pristanka i sporazuma među državama. Naravno, ukoliko bi došlo do odbijanja jedne države da uspostavi odnose na ovom nivou sa drugom državom, to bi se moglo shvatiti kao neprijateljsko postupanje i nesaradnja, što je u suprotnosti sa osnovnim ciljevima i načelima Ujedinjenih nacija.³

Konvencija o konzularnim odnosima ustanovljava, između ostalog, konzularnu zaštitu. Najpre bi valjalo napomenuti da konzularna zaštita obuhvata preduzimanje mera koje su moguće da bi se zaštitila prava državljana. Izbor konkretnih mera zavisi od različitih faktora. Konzularna zaštita nije predviđena samo u Konvenciji o konzularnim odnosima iz 1963. godine, već i regionalnim i bilateralnim konvencijama, ali i unutrašnjim propisima kako države imenovanja, tako i države prijema.⁴ Stoga, ne postoji potpuna unifikacija ovih pravila.

Za konzularnu zaštitu se kaže da je obaveza konzula, s obzirom da član 5. Konvencije o konzularnim odnosima nabraja u čak petnaest tačaka funkcije konzula. Te funkcije se mahom sastoje u zaštiti državljana države imenovanja, pomaganju razvoja ekonomskih, kulturnih i naučnih odnosa između dveju država, izdavanju pasoša, viza i putnih isprava, funkcijama javnog beležnika, pomaganju u rešavanju pitanja nasleđivanja i tako dalje.⁵ Jedna od tih funkcija jeste zaštita interesa države imenovanja i njenih državljana u državi prijema u granicama koje dopušta međunarodno pravo, odnosno pružanje pomoći i potpore državljanima države imenovanja. Dakle, konzul bi trebalo da vodi računa o tome da li fizička i pravna lica iz države imenovanja uživaju sva prava koja im pripadaju, a u slučaju povrede tih prava, trebalo bi da preduzmu određene mere. Konzularna zaštita se ostvaruje na nacionalnom nivou države prijema u postupku pred njenim organima i stoga je potrebno da postoji i njena saglasnost.⁶ Problemi nastaju, kao što ćemo videti u ovom radu, onda kada

² Boris Krivokapić, *Enciklopedijski rečnik međunarodnog prava i međunarodnih odnosa*, Službeni glasnik, Beograd, 2010, str. 458.

³ Milenko Kreća i Bojan Milisavljević, *Međunarodno pravo predstavljanja (diplomatsko i konzularno pravo)*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu – Centar za izdavaštvo i informisanje, Beograd, 2017, str. 154-155.

⁴ Bojan Milisavljević, „Konzularna zaštita“, *Pravni život*, br. 12/2015, str. 38.

⁵ *Bečka konvencija o konzularnim odnosima* (Vienna Convention on Consular Relations), Beč, 24. april 1963, United Nations Treaty Series Nos.8638-8640, vol. 596, p. 262; „Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori i drugi sporazumi“, br. 5/66.

⁶ Profesori Milenko Kreća i Bojan Milisavljević smatraju da bi precizniji izraz bio konzularna pomoć i potpora, jer bi konzul trebalo da pomaže državljanima države

država prijema ne postupa u skladu sa svojim međunarodnim obavezama. Radnje koje bi konzuli mogli da preduzimaju u vršenju konzularne zaštite su, na primer, savetovanje u sporovima sa vlastima države prijema, posećivanje pritvorenih i zatvorenih državljana, pomaganje u postupcima pred organima države prijema, preduzimanje mera zaštite imovine, kao i poslovno nesposobnih lica itd.⁷ Najpre ćemo približiti član 36. Konvencije o konzularnim odnosima, razradićemo slučajeve LaGrand i Avena, kao i privremene mere koje ukazuje Međunarodni sud pravde, i na kraju ćemo analizirati slučaj Jadhav i odnos između Indije i Pakistana kako bismo ukazali na mogući završetak postupka.

Član 36. Konvencije o konzularnim odnosima

Bečka konvencija o konzularnim odnosima garantuje konzulima slobodu opštenja. Pored opštenja sa vladom, diplomatskim misijama i drugim konzulatima države imenovanja, garantuje i opštenje sa organima države prijema. Kako bi se ostvarila konzularna zaštita, predviđen je član 36. Konvencije o konzularnim odnosima koji glasi:

„1. Sa ciljem olakšanja vršenja konzularnih funkcija u odnosu na državljane države odašiljanja:

- a) Konzularni funkcioneri moraju imati slobodu da opšte sa državljanima države odašiljanja i da odlaze kod njih. Državljeni države odašiljanje moraju imati istu slobodu da opšte sa konzularnim funkcionerima i da odlaze kod njih;
- b) Ako zainteresovani to zahteva, nadležne vlasti države prijema obavestiće, bez odlaganja, konzulat države odašiljanja kada je u granicama konzularnog područja uhapšen, stavljen u zatvor ili pritvor i zadržan na ma koji drugi način državljanin te države. Oni će, takođe, bez odlaganja dostaviti konzulu svaku poruku koju mu je uputilo lice koje je uhapšeno, zatvoreno ili stavljeno u pritvor, ili pak na ma koji način zadržano. Pomenute vlasti će bez odlaganja obavestiti zainteresovano lice o pravima koje ima po odredbama ovog stave, i
- c) Konzularni funkcioneri imaju pravo da posete državljanina države odašiljanja koji je stavljen u zatvor ili pritvor, ili zadržan na drugi način, da razgovaraju i da se dogovaraju sa njim i da vode računa da bude zastupljen pred sudom. Oni, takođe, imaju pravo da posete svakog državljanina države odašiljanja koji je, zbog izvršenja sudske

imenovanja u postupcima koje oni pokreću pred organima države prijema. Vidi: Milenko Kreća i Bojan Milisavljević, *Međunarodno pravo predstavljanja (diplomatsko i konzularno pravo)*, op.cit., str. 174.

⁷ Ibid., str. 169.

odluke, zatvoren ili zadržan u granicama njihovog područja. Ipak, konzularni funkcioneri treba da se uzdrže da intervenišu u korist državljanina koji je uhapšen ili stavljen u pritvor, ili na neki drugi način zadržan, ako se zainteresovano lice tome izričito protivi.

2. Prava predviđena stavom 1. ovog člana treba da se vrše u granicama zakona i propisa države prijema, imajući na umu, međutim, da ovi zakoni i propisi treba da omogućе punu realizaciju ciljeva radi kojih su ova prava predviđena ovim članom.“

Prvenstveno bi trebalo razjasniti razlog da stav 1 tačka b bude tako koncipiran, odnosno zbog čega se najpre traži molba lica koje je pritvoreno ili razjašnjeno. Da bismo to objasnili, moramo se osvrnuti na period u kojem je Konvencija donesena, odnosno period Hladnog rata. Tada se često dešavalo da državljani napuštaju svoju teritoriju iz političkih razloga i onda traže utočište u nekoj od država suprotnog bloka. Pošto je postojala mogućnost da bi ova lica mogla ponovo biti u nadležnosti svoje države, a samim tim i procesuirana, nije im bilo u interesu da se sastaju sa konzulima svoje države. Zbog toga je postignuta saglasnost da se traži zahtev državljana za konzularnu zaštitu.⁸

Postavlja se i pitanje pravne prirode ovog člana. Naime, stav koji je nerazjašnjen u međunarodnoj zajednici jeste da li član 36. koji utvrđuje pravo opštenja ujedno predstavlja i ljudsko pravo. Sama priroda Konvencije o konzularnim odnosima jeste takva da pruža norme u oblasti uspostavljanja konzularnih odnosa, konzularne funkcije, klase konzula, konzularne imunitete i privilegije i tako dalje. Međutim, u vreme kada je donesen reklo bi se da nije imala za primarni cilj da pruži zaštitu u vidu ljudskih prava. Da li je došlo do promene?

Ovde se moramo osvrnuti na savetodavno mišljenje Međuameričkog suda za ljudska prava, koje je doneto na zahtev Meksika, za koje se inače smatra da je jedno od najuticajnijih mišljenja.⁹ Ovaj sud je doneo jednoglasan zaključak da član 36. stvara prava za pritvorenog državljanina, između ostalog, pravo da bude obavešten o konzularnoj pomoći i da ova prava ujedno stvaraju korelativne obaveze za državu domaćina, da je član 36. deo međunarodnih ljudskih prava, da izraz „bez odlaganja“ znači da lice mora biti obavešteno o svojim pravima odmah po hapšenju, a najkasnije pre nego što da svoju prvu izjavu, da pravo pojedinca na informisanje omogućava zakonski postupak.¹⁰ Utvrdio je da je „neuspeh

⁸ Bojan Milisavljević, op.cit., str. 39.

⁹ The Right to Information on Consular Assistance in the Framework of the Guarantees of the Due Process of Law, Advisory Opinion OC-16/99 of October 1, 1999, http://www.corteidh.or.cr/docs/opiniones/seriea_16_ing.pdf, datum pristupa: 16.11.2018

¹⁰ Michael James Polak, “The Jadhav case and the right to consular assistance: ‘confessions’, spies, and remedies in international law”, *Indian Journal of International Law*, 2017, <https://doi.org/10.1007/s40901-018-0077-8>, datum pristupa: 10.11.2018.

u poštovanju ovog prava štetan po postupak i da bi u takvim okolnostima nametanje smrtne kazne bilo kršenje prava da se život ne oduzima arbitrarno, kao što je predviđeno u mnogobrojnim konvencijama o ljudskim pravima“, glasovima šest prema jedan.¹¹ Ovo pravo stvara za stranog državljanina minimalne garancije za pravično suđenje i fer postupak.¹² Zapravo, Međuamerički sud za ljudska prava doneo je zaključak da član 36. predstavlja izuzetak u odnosu na druga prava i obaveze koje ova konvencija dodeljuje državama i samim tim je napredak u međunarodnom pravu.¹³

Dakle, ovo savetodavno mišljenje pokazalo je napredak i progresivni razvoj u ovoj oblasti. Naime, Sjedinjene Američke Države imale su široku praksu osuđivanja na smrtnu kaznu i izvršavanja iste, a ovo mišljenje je prvi put povezalno pravo na obaveštavanje o konzularnoj pomoći sa pravom na život. Još jedan dokaz da je pravo iz člana 36. individualno vidi se u stavu 1 tački c, gde kaže da bi konzularni funkcioner trebalo da se uzdrži od intervencije ako se zainteresovano lice tome izričito protivi.¹⁴

Međutim, i pored toga što je Međuamerički sud za ljudska prava konstatovao da je pravo na obaveštavanje o konzularnoj pomoći (individualno) ljudsko pravo, Sjedinjene Američke Države su nastavile da krše isti ovaj član.

Pred Međunarodnim sudom pravde postupci se pokreću na osnovu Fakultativnog protokola o rešavanju sporova uz Konvenciju o konzularnim odnosima. Postoji potreba da još više država pristupi ovom protokolu o rešavanju sporova. Slobodno se može zaključiti da su norme iz same konvencije postale deo običajnog prava, ali mora se osnažiti i uloga suda i sama implementacija kako bi materijalni deo konvencije mogao da se primenjuje. Sjedinjene Američke Države su među prvima postale članice Fakultativnog protokola, ali su 2005. godine tražile da se povuku. Nijedna država još to nije uradila, te stoga nije bilo precedenta na koji se moglo pozvati. Nije bilo ni u potpunosti rešeno je li uopšte moguće povući se iz samog protokola, kao akta. Validnost povlačenja iz nekog međunarodnog ugovora, koji prvenstveno jeste pravno obavezujući, zavisi

¹¹ Menno T. Kamminga, “Final Report on the Impact of International Human Rights Law on General International Law”, *Report of the 73d Conference of the International Law Association*, 2008, pp. 663-685.

¹² Alejandro Fuentes, “Expanding the Boundaries of International Human Rights Law. The Systemic Approach of the Inter-American Court of Human Rights”, *European Society of International Law (ESIL) Annual Conference at Naples*, 2017, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3163088>, datum pristupa: 19.11.2018.

¹³ The Right to Information on Consular Assistance in the Framework of the Guarantees of the Due Process of Law, ADVISORY OPINION OC-16/99 OF OCTOBER 1, 1999, op. cit., para. 82.

¹⁴ Ibid., para 83.

od tumačenja ugovora. Većina ugovora nema posebnu klauzulu o tome. Međutim, nasuprot poziciji koju su SAD zauzele 2005. godine, presude Međunarodnog suda pravde u slučajevima vezanim za konzularnu zaštitu stoje na stanovištu da nema stvaranja obaveza van onoga što je predviđeno konvencijom. Smatra se, takođe, da bi ohrabrivanje država da pristupe Protokolu trebalo da bude prioritet za međunarodnu zajednicu.¹⁵

Slučaj LaGrand

Kao vrlo citiran slučaj u međunarodnom pravu, javlja se slučaj LaGrand. Drugog marta 1999. godine ambasador Nemačke podneo je pisani zahtev za pokretanje postupka pred Međunarodnim sudom pravde u Hagu, kao i zahtev za preduzimanje privremenih mera protiv Sjedinjenih Američkih Država zbog kršenja pravila Bečke konvencije o konzularnim odnosima.¹⁶

U popodnevnim časovima 7. januara 1982. godine, Karl (Karl) i Valter (Walter) LaGrand bili su uhapšeni u Marani, u Arizoni, zbog krivičnih dela koje su počinili u jednoj banci, uključujući i ubistvo menadžera banke. U tom periodu su imali 18 i 19 godina. Vlasti u Arizoni su znale da su braća državljani Nemačke, ali ih nisu obavestili o njihovom pravu da opšte sa konzulom svoje države. Četrnaestog decembra 1984. godine braća LaGrand bila su osuđena na smrtnu kaznu za krivično delo ubistva u prvom stepenu, a osuđeni su i za pokušaj krađe i kidnapovanja. Žalba na presudu je odbijena 1987. godine. Ni sud, ni vlasti u Arizoni, ali ni njihov advokat ih nisu obavestili o pravu koje imaju na osnovu Bečke konvencije o konzularnim odnosima član 36, čak ni pred višim sudom u žalbenom postupku. Tek 1992. godine Nemačka je saznala za ovaj slučaj i istraživala da li su braća državljani Nemačke. Godine 1995. Okružni sud u Arizoni je odbio takozvane *habeas corpus* tužbe braće, podnete u četiri odvojena dokumenta. U njima je isticano da Karl i Valter nisu imali konzularnu zaštitu, ali je sud koristeći se doktrinom *procedural default* odbio, smatrajući da ako to pitanje nije postavljeno u prethodnom postupku na nivou države, ne može se postavljati ni na nivou federacije.¹⁷ Zatim je podneta žalba Vrhovnom sudu korišćenjem poslednjeg dozvoljenog pravnog

¹⁵ John Bernard Quigley, "Vienna Convention on Consular Relations: In Retrospect and into the Future". *Southern Illinois University Law Journal*, Volume 38, 2013, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2435151>, datum pristupa 8.11.2018.

¹⁶ LaGrand (Germany v. United States of America), Application instituting proceedings, filed in the Registry of the Court on 2 March 1999, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/104/7153.pdf>, datum pristupa: 07.10.2018. godine.

¹⁷ *Procedural default* doktrina je nastala u pravu SAD. Suština je u tome da federalni sudovi ne mogu da razmatraju osnovanost *habeas corpus* tužbe, ako je državni sud odbio da razmatra žalbu.

sredstva u pravu SAD, ali je odbijena 1998. godine i potvrđena prvostepena presuda. Braća LaGrand su tad prvi put saznala za svoja prava vezana za konzularnu zaštitu. Vrhovni sud u Arizoni je 12. Januara 1999. godine odlučio da će 24. februara te godine biti pogubljen Karl LaGrand, a Valter 3. marta. Nemački konzulat je za ove datume saznao 19. januara i narednih nedelja je pokušano diplomatskim putem da se spreči izvršenje kazne, a pre svega je traženo pomilovanje. Tek 23. februara su vlasti u Arizoni otkrile da su još od 1982. godine znale za državljanstvo osuđene braće. Karl LaGrand je pogubljen 24. februara 1999. godine smrtonosnom injekcijom. Valter LaGrand je odabrao da umre u gasnoj komori i dan pred zakazano izvršenje kazne, Nemačka se obratila Međunarodnom sudu pravde i doneta je naredba o privremenim merama. Međutim, vlasti u Arizoni se nisu vodile tom naredbom, niti mišljenjem Odbora za pomilovanje i smrtna kazna nad Valterom LaGrandom je izvršena 3. marta 1999. godine.¹⁸

Nakon toga, 16. septembra 1999. godine, Nemačka je podnela tužbu Međunarodnom sudu pravde, i pored toga što su oba brata lišena života. Međunarodni sud pravde je najpre potvrdio da ima nadležnost i da su zahtevi Nemačke prihvatljivi, a onda je ispitivao svaki od zahteva. Prvi zahtev je bio da se utvrdi da su SAD prekršile Bečku konvenciju o konzularnim odnosima i svoje obaveze prema Nemačkoj. Član 36. zapravo govori o odnosu države odašiljanja i njenih državljana koji su u pritvoru. Sud je utvrdio da član 36. stvara i individualna prava za lica koja se nalaze u pritvoru ili su uhapšena. Sud se pozabavio zahtevom Nemačke da se utvrdi da su SAD prekršile međunarodno pravo oglašavanjem o naredbu suda o privremenim merama.¹⁹ Zapravo, ovde se radi o tumačenju člana 41. Statuta Međunarodnog suda pravde i sud je zaključio da naredbe jesu obavezujuće. Poslednji zahtev koji je Nemačka postavila jeste da se Sjedinjene Američke Države obavežu da neće ponavljati ovakve postupke. Sa glasovima 14:1, sud utvrđuje da je nadležan prema dodatnom protokolu uz Bečku konvenciju o konzularnim odnosima.²⁰

¹⁸ LaGrand (Germany v. United States of America), Memorial of the Federal Republic of Germany, 16.09.1999, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/104/8552.pdf>, datum pristupa: 07.10.2018.

¹⁹ Član 41. Statuta Međunarodnog suda pravde:

Sud je ovlašćen da ukaže, ako smatra da okolnosti to zahtevaju, na sve privremene mere koje treba preduzeti radi obezbeđenja prava jedne ili druge stranke u sporu.

U iščekivanju konačne odluke, obaveštenje o predloženim merama odmah se dostavlja strankama u postupku i Savetu bezbednosti.

²⁰ LaCrand (Germany v. United States of America), Judgment, I. C. J. Reports 2001, str. 466, Judgment of 27 June 2001, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/104/104-20010627-JUD-01-00-EN.pdf>, datum pristupa: 10.10.2018

Utvrđuje da su zahtevi Nemačke prihvatljivi, da su SAD prekršile Bečku konvenciju o konzularnim odnosima, da su prekršile obavezu koju imaju prema Nemačkoj i braći LaGrand i da su SAD prekršile naredbu suda. Sa stavom da su Sjedinjene Američke Države prekršile Konvenciju o konzularnim odnosima prema braći nije se složio sudija Ši (Shi), smatrajući da je konvencija prekršena samo prema Nemačkoj. Tvrdi da konzularni odnosi postoje samo između država, kao i da se iz *travaux préparatoires* Komisije za međunarodno pravo ne može zaključiti da je cilj člana 36. kreiranje individualnih prava.²¹ U presudi je ustanovljeno i da su SAD prekršile naredbu o privremenim merama, dok je, s druge strane, sudija Buergenthal (Buergenthal) dao mišljenje da se mora uzeti u obzir da je naredba izdata samo četiri sata pre izvršenja kazne i da je Nemačka suviše kasno podnela zahtev.²² Međunarodni sud pravde je doneo odluku da bi SAD trebalo da osigura implementaciju posebnih mera vezanih za primenu konvencije i da ukoliko državljanin Nemačke bude osuđen u SAD, uz nepoštovanje međunarodnog prava, da će SAD omogućiti reviziju takve odluke.²³

Najveći broj slučajeva vodio se protiv SAD, i u svakom, osim u jednom slučaju, u pitanju je bila smrtna kazna. Problem je što se tužbe drugih strana često tumače kao pokušaji da se umanju ili oduzme suverenitet SAD u polju krivičnog prava. Primer za to jeste slučaj LaGrand, s obzirom da Nemačka nije porekla pravo ni SAD, ni Arizone da stvaraju i primenjuju svoja prava, i nikad nije sumnjala u krivicu braće koja su bila osuđena na smrt. U *travaux préparatoires* predstavnik SAD je isticao da član 36. utvrđuje prava, a ne samo benefite za pojedince, a to su podržale i druge zemlje. Zaključuje se da pojedinac ima pravo da tvrdi da je prekršen ovaj član pred domaćim sudovima, ili njegova zemlja može tvrditi isto pred međunarodnim sudovima. Daje se predlog da se formira posebno odeljenje u okviru suda koje bi se bavilo pitanjem kršenja Konvencije i ukoliko utvrdi da je do takvog kršenja došlo, slučaj se prosleđuje sudijama Međunarodnog suda pravde.²⁴

Slučaj Avena

Još jedan slučaj u praksi Međunarodnog suda pravde, po pitanju člana 36. Bečke konvencije o konzularnim odnosima i konzularne zaštite, jeste

²¹ Separate opinion of Vice-President Shi, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/104/104-20010627-JUD-01-02-EN.pdf>, datum pristupa: 10.10.2018.

²² Dissenting opinion of Judge Buergenthal, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/104/104-20010627-JUD-01-06-EN.pdf>, datum pristupa: 11.10.2018.

²³ LaCrand (Germany v. United States of America), Judgment, I. C. J. Reports 2001, op.cit.

²⁴ Stefan Kirchner, "The Right to Consular Assistance: Is the Vienna Convention on Consular Relations Self-Executing?", 2008, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1081584>, datum pristupa 8.11.2018.

slučaj Avena, koji je pokrenut pred Međunarodnim sudom pravde samo nekoliko godina nakon što je pokrenut slučaj LaGrand. Ceo slučaj nosi ime po Giljenu Karlosu Aveni (Guillenu Carlosu Aveni), a zapravo se radi o ukupno 54 meksička državljanina koji su bili procesuirani i osuđeni na smrtnu kaznu pred sudovima Sjedinjenih Američkih Država u Kaliforniji, Teksasu, Ilionisu, Arizoni, Arkanzasu, Floridi, Ohaju, Oklahomi i Oregonu.

Vlada Meksika tražila je od suda da donese sledeću presudu u kojoj će utvrditi: da su Sjedinjene Američke Države u svakom od 54 slučaja prekršile članove 5. i 36. Bečke konvencije o konzularnim odnosima, da Meksiko ima pravo na *restitutio in integrum*, da se SAD međunarodno-pravno obaveže da se neće koristiti doktrinom *procedural default*, ili bilo kojom drugom kako bi prekludirao prava iz člana 36, da SAD imaju međunarodnopravnu obavezu da će sve buduće postupke protiv 54 Meksikanca, ili bilo kojeg drugog državljanina Meksika na njihovoj teritoriji, voditi u skladu sa međunarodnim pravom, bez obzira na to koja vlast je u pitanju i da je pravo na obaveštavanja konzula ljudsko pravo i da zbog toga: Sjedinjene Američke Države moraju da uspostave stanje koje je postojalo pre nego što su vođeni postupci u kojima je prekršen član 36. Konvencije o konzularnim odnosima, da pronađu adekvatno pravno sredstvo i da garantuju Meksiku da se ovakvi postupci više neće ponavljati. Takođe, Meksiko je podneo zahtev za privremene mere, da Reina, Ramos i Agilera ne budu smrtno kažnjeni i da o preduzimanju ovih mera bude obavešten sud.²⁵

U tužbi koju je podneo Meksiko ističe se da se konzularna pomoć svojim državljanima u krivičnim postupcima može podeliti na četiri usluge. Prvo, njihovo prisustvo u sudnici ili policijskoj stanici kako bi se osigurali da lokalne vlasti postupaju pravilno. Drugo, da razgovaraju sa svojim državljanima na jeziku koji razumeju i mogu da im obezbede adekvatnog tumača. Treće, da objašnjavaju pritovreniku njegova prava i olakšavaju mu komunikaciju sa advokatom. Četvrto, da pomažu odbrani tako što prikupljaju dokumenta i dokaze i sprovode međunarodnopravne argumente sudu.²⁶

Kad su u pitanju zahtevi Meksika, prvi od njih jeste bio da se utvrdi da je u 54 slučaja prilikom hapšenja, zadržavanja, pritvaranja, suđenja i kažnjavanja prekršena Bečka konvencija o konzularnim odnosima. Sud utvrđuje da SAD ne poriče da imaju obavezu da postupaju u skladu sa

²⁵ Avena and Other Mexican Nationals (Mexico v. United States of America), Application instituting proceedings, 9 January 2003, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/128/1913.pdf>, datum pristupa: 14.10.2018.

²⁶ Avena and Other Mexican Nationals (Mexico v. United States of America), Memorial of Mexico, 20 June 2003, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/128/8272.pdf>, datum pristupa 18.10.2018.

preuzetim obavezama, međutim, tvrdi da se to odnosi samo na meksičke državljane, a ne one koji imaju dvojno državljanstvo. Međunarodni sud pravde je utvrdio da je najveći problem kod tumačenja člana 36. pitanje državljanstva i pitanje značenja izraza "bez odlaganja". Za prvo pitanje, Sud tvrdi da SAD nisu dokazale svoje tvrdnje, te su stoga svakako bile u obavezi, bez obzira na državljanstvo konkretnog državljanina, da postupaju u skladu sa međunarodnim pravom. Što se tiče izraza "bez odlaganja", Sud kaže da bi trebalo da se tumači tako da je bilo potrebno obavestiti čim se saznalo da je lice strani državljanin.²⁷

Sud je utvrdio da nije bilo kršenja stavova (a) i (c) člana 36. Bečke konvencije o konzularnim odnosima, ali stava (b) jeste, jer je Meksiko bio prekludiran od vršenja svog prava. Kad je u pitanju tvrdnja Meksika da je SAD time što nisu dozvolile reviziju i ponovno razmatranje odluka prekršila član 36, Međunarodni sud pravde kaže da se ovde radi o primeni *procedural default* doktrine, kao i u slučaju LaGrand, i kaže da se mora praviti razlika između pravila kao takvog i primene u konkretnom slučaju. Sud zaključuje da je prema trojici preostalih državljana, za koje je izdata naredba o privremenim merama, izvršena povreda člana 36. Sudija Ši, koji je u ovom postupku imao funkciju predsednika veća, u odvojenoj deklaraciji iznosi da se i dalje pridržava stave koji je dao u slučaju LaGrand, vezano za to da li član 36. stvara individualna prava, i za to da li je revizija i ponovno razmatranje odluke odgovarajući pravni lek za kršenje Konvencije.²⁸

Sud je sa 14 :1 glasova utvrdio da time što nisu obavestili bez odlaganja 51 državljanina, jeste prekršen član 36. Konvencije o konzularnim odnosima. Sudija Tomka je izrazio mišljenje da je Sud mogao da zaključi da su povređena individualna prava Meksikanaca, samo ako prihvati zahtev Meksika da se utvrdi pravo na diplomatsku zaštitu.²⁹

Jednoglasno, Međunarodni sud pravde uzima u obzir obavezu SAD da će raditi na poboljšanju primene člana 36. i garancije neponavljanja. Ukoliko dođe do izvršenja strogih kazni, SAD će raditi na reviziji i ponovnom odlučivanju.³⁰

²⁷ Ibid.

²⁸ Avena and Other Mexican Nationals (Mexico v. United States of America), Declaration of President Shi, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/128/128-20040331-JUD-01-01-EN.pdf>, datum pristupa: 21.10.2018.

²⁹ Avena and Other Mexican Nationals (Mexico v. United States of America), Separate opinion of Judge Tomka, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/128/128-20040331-JUD-01-05-EN.pdf>, datum pristupa: 21.10.2018.

³⁰ Avena and Other Mexican Nationals (Mexico v. United States of America), Judgment, I. C. J. Reports 2004, str. 12, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/128/128-20040331-JUD-01-00-EN.pdf>, datum pristupa: 20.10.2018.

Ono što je zajedničko prethodno iznetim slučajevima jeste da se radilo o Sjedinjenim Američkim Državama kao tuženoj strani. Često se ističe kako SAD ne saraduje sa Međunarodnim sudom pravde i da ne izvršava njegove presude, kao i da se oglašava o naredbe. Međutim, kao mera izvršenja presuda u slučajevima LaGrand i Avena, u Senatu SAD bio je predstavljen 2011. godine Zakon o poštovanju obaveštavanja konzula. Zakon bi dozvoljavao federalnim sudovima nadležnost da ispituju *habeas corpus* peticiju od stranog državljanina koji je pod smrtnom kaznom i tvrdi da postoji kršenje obaveze obaveštavanja konzula. Da bi bio oslobođen, strani državljanin bi morao da stvori ubeđenje da je došlo do kršenja. Sud je tražio da dođe do kršenja prava od strane suda u državi prijema, u smislu neuspjeha ponašanja u skladu sa obavezom obaveštavanja konzula.³¹ Ovo nam govori da su Sjedinjene Američke Države pokazale volju za izvršavanjem presuda. Takođe, nakon presude u slučaju LaGrand, Sjedinjene Američke Države su počele da rade na edukaciji svojih pravnih službenika kada su u pitanju obaveze po Konvenciji o konzularnim odnosima, čak su i ištampali kartice koje su policajci i druga službena lica nosili sa sobom i čitali strancima prilikom njihovog hapšenja.³² Zajedničko im je i skoro isti sastav sudskog veća Međunarodnog suda pravde, što možda opravdava donošenje sličnih presuda – sudije drže do svog autoriteta i stava.

Vrhovni sud SAD uživa veliko poverenje i ugled kod svojih državljana. Međunarodni sud pravde, smatra se, uglavnom donosi presude koje ne bi politički naškodile nijednoj državi, na taj način pokušavajući da ih ne odvraća od podnošenja tužbi.

I Nemačka u slučaju LaGrand i Meksiko u slučaju Avena su se u tužbama pozvali na savetodavno mišljenje Međuameričkog suda za ljudska prava koji smo ranije pominjali. Iako se Međunarodni sud pravde ni u jednom slučaju nije direktno pozvao na ovo mišljenje, presude koje je doneo su u skladu sa onim što je u mišljenju izneto.³³ To nam govori da se Međunarodni sud pravde svakako oslanja na mišljenja i presude drugih međunarodnih sudova, time im davajući na važnosti.

³¹ John Bernard Quigley, "Vienna Convention on Consular Relations: In Retrospect and into the Future", op.cit.

³² Sean D. Murphy, "The United States and the International Court of Justice: Coping with Antinomies", *The United States and International Courts and Tribunals*, Cesare Romano, ed., 2008, https://scholarship.law.gwu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1902&context=faculty_publications, datum pristupa: 28.11.2018.

³³ Alejandro Fuentes, "Expanding the Boundaries of International Human Rights Law. The Systemic Approach of the Inter-American Court of Human Rights", op. cit.

Privremene mere

Na ovom mestu, posvetićemo određenu pažnju privremenim merama koje Međunarodni sud pravde izdaje na osnovu člana 41. Statuta Međunarodnog suda pravde, koje su, između ostalog, zajednički sadržalac i LaGrand i Avena slučaja, a ponovo se javljaju i u slučaju Jadhav, o kojem ćemo govoriti.

Privremene mere se izdaju ili po osnovu zahteva za preduzimanje privremenih mera zaštite kada se tužitelj javlja kao podnosilac zahteva ili *proprio motu* od strane Suda, s tim što u praksi još nije bilo slučaja da Sud po sopstvenoj inicijativi postupa. Razlog za izdavanje ovih mera jeste postojanje neposredne opasnosti po pravo ili interes koji je predmet spora, a rasprava se odvija kao posebna faza postupka i ima prioritet u odnosu na sve ostale slučajeve, a Sud odlučuje u formi naredbe.³⁴ Dakle, privremene mere se preduzimaju radi omogućavanja Sudu da vrši svoju osnovnu funkciju sudskog rešavanja sporova, a ovaj cilj može da se ostvari samo ukazivanjem mera koje imaju privremeno dejstvo obezbeđenja prava parnične stranje. Da bi se donela efektivna meritorna presuda, neophodno je da se, pre svega, obezbede prava.³⁵

Problematičan deo jeste sama stilizacija odredbe kojom se predviđa ukazivanje privremenih mera, konkretno, imaju li one obavezujuću snagu ili ne. Naime, za razliku od francuskog, engleski tekst Statuta Međunarodnog suda pravde (na osnovu kojeg je rađen prevod na srpski jezik) sugerise da privremene mere nemaju pravno obavezujuću snagu.³⁶ Presudom u slučaju LaGrand Sud je utvrdio da privremene mere na koje ukazuje imaju pravno obavezujuće dejstvo i da je takvo tumačenje, ono koje je predviđeno francuskim tekstom, bolje služi ciljevima Statuta.³⁷

U slučaju La Grand Sud je ukazao da bi Sjedinjene Američke Države trebalo da preduzmu sve mere koje joj stoje na raspolaganju da obezbedi da Valter LaGrand ne bude pogubljen do donošenja konačne odluke u ovom postupku. SAD nisu izvršile ovu naredbu, te je nad Valterom LaGrandom izvršena smrtna kazna. Pitanje meritorne rasprave je bilo da li su SAD izvršile naredbu Suda, jer je Nemačka zahtevala od Suda da utvrdi odgovornost SAD za neizvršavanje naredbe Suda. SAD su tvrdile

³⁴ Milenko Kreća, *Međunarodno javno pravo*, Univerzitet u Beogradu – Pravni fakultet, Centar za izdavaštvo i informisanje, Beograd, 2016, str. 774.

³⁵ Aleksandar V. Gajić, *Privremene mere Međunarodnog suda pravde*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i javno preduzeće „Službeni glasnik“, Beograd, 2008, str. 64-65.

³⁶ Više o samom izrazu „privremene mere“ i tekstu člana 41. Statuta Međunarodnog suda pravde na engleskom i francuskom jeziku pogledati Aleksandr V. Gajić, *Privremene mere međunarodnog suda pravde*, Ibid., str. 23-31.

³⁷ Boris Krivokapić, *Enciklopedijski rečnik međunarodnog prava i međunarodnih odnosa*, op. cit., str. 860.

da naredba kojom se ukazuju privremene mere nema pravno obavezujuće dejstvo i da naredbom Suda nije formirana obaveza cilja, već obaveza sredstva, te da je obavezu koju je imala na osnovu naredbe izvršila.³⁸ Naime, Međunarodni sud pravde je doneo naredbu o privremenim merama 3. marta u 7 časova popodne (po haškom vremenu), a istog dana, u popodnevnim časovima, naredba je prosleđena guverneru Arizone. Pre zakazanog izvršenja, Nemačka je iznela slučaj pred Vrhovni sud SAD i tražila neizvršenje smrtne kazne, kako bi se izvršila naredba Međunarodnog suda pravde. Vrhovni pravobranilac SAD izjavio je da Bečka konvencija o konzularnim odnosima ne pruža osnov da Sud izriče ovakve mere i da su privremene mere Suda neobavezujuće.³⁹ U slučaju Avena, Sud je postupio na drugačiji način. Sud je kao privremenu meru ukazao: Sjedinjene Američke Države preduzeće sve neophodne mere da obezbede da Cezar Roberto Fiero Reina (Cesar Roberto Fierro Reyna), Roberto Moreno Romos (Roberto Moreno Romos) i Osvaldo Tores Agilera (Osvaldo Torres Aguilera) ne budu pogubljeni do donošenja konačne presude u ovom postupku.⁴⁰ Ovim je na konkretniji način određena privremena mera.

Dakle, Međunarodni sud pravde je izrekao različite privremene mere u ova dva slučaja u smislu da je u slučaju LaGrand dao široku slobodu Sjedinjenim Američkim Državama, odnosno guverneru Arizone, da sami odaberu koju će meru primeniti, a da obezbede da Valter LaGrand ne bude pogubljen i takva naredba nije urodila plodom, dok je u slučaju Avena dao konkretniju naredbu.

Slučaj Jadhav

Godine 2017, sa slučajem Jadhav, u svetlo javnosti međunarodne zajednice ponovo se vraća član 36. Konvencije o konzularnim odnosima.

Vlasti Pakistana su uhapsile, pritvorile, vodile postupak i osudile na smrtnu kaznu 10. aprila 2017. godine državljanina Indije Kulbushana Sudhira Jadhava (Kulbhushan Sudhir Jadhav). Radi se o državljaninu Indije koji je bio uhvaćen od strane obaveštajne službe Pakistana, za kojeg Pakistan tvrdi da je špijun i da je davao podršku Baloši (Balochi) separatistima u

³⁸ La Grand (Germany v. United States of America), Order of 3 March 1999, par. 29, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/104/104-19990303-ORD-01-00-EN.pdf>, datum pristupa: 7.10.2018.

³⁹ Sean D. Murphy, "The United States and the International Court of Justice: Coping with Antinomies", op.cit.

⁴⁰ Avena and Other Mexican Nationals (Mexico v. United States of America), Order of 5 February 2003, par. 59 (a), <https://www.icj-cij.org/files/case-related/128/128-20030205-ORD-02-00-EN.pdf>, datum pristupa: 14.10.2018.

Pakistanu. Indija tvrdi da je on oficir mornarice u penziji koji je u Iranu vodio poslove, odakle je kidnapovan i odveden u Pakistan.⁴¹ Indija je 25. marta 2016. godine bila obavještena o hapšenju svog državljanina koje se desilo 3. marta 2016. godine. Istog dana kada je i saznala, Indija je tražila da se dozvoli pristup konzulu, ali nije bilo odgovora. Indija je poslala još trinaest zahteva, ali ni na jedan nije dobila odgovor.

Skoro godinu dana nakon slanja prvog zahteva za konzularnu pomoć, 23. januara 2017. godine, Indija je primila zahtev od Pakistana za pomoć u istrazi, pod nazivom „FIR No. 6 of 2016“. U Krivičnom zakoniku Pakistana FIR je akronim za *first information report* (izveštaj o prvim informacijama), koji se registruje kad policija sazna za izvršavanje krivičnog dela. Ono po čemu je taj izveštaj značajan jeste što je učinilac podveden kao državljanin Indije. Samim tim je jasno da su pakistanske vlasti znale za državljanstvo lica i prekršile član 36. Konvencije o konzularnim odnosima.

Indija je putem demarša protestovala 3. februara 2017. godine protiv odbijanja konzularne zaštite, iako je Pakistan potvrdio indijsko državljanstvo, a ponovo je 3. marta tražila konzularnu zaštitu. Indija je primila verbalnu notu 21. marta 2017. godine, u kojoj je Pakistan istakao da će konzularna zaštita zavisiti od pomoći u istrazi koju Indija pruži. Sama činjenica da je Pakistan pokušao da poveže pomoć u krivičnom postupku i konzularnu zaštitu predstavlja ozbiljno kršenje Konvencije o konzularnim odnosima i člana 36. Odgovor na ovu notu Indija je dala 31. marta, ističući da bi konzularna zaštita gospodinu Jadhavu bila osnovni preduslov da se utvrde činjenice i razumeju okolnosti njegovog prisustva u Pakistanu. Došli su do saznanja da je on bio kidnapovan iz Irana i bio uhapšen u Balohistanu. Ova pitanja zahtevaju potvrdu, a prvi uslov za to jeste prisustvo i zaštita konzula.⁴²

Indija je 10. aprila 2017. godine primila još jednu verbalnu notu od Ministarstva spoljnih poslova u Islamabadu, ponovo napominjući da je konzularna zaštita uslovljena asistencijom u istrazi. Isti dan Indija je odgovorila da je ovaj zahtev ponovljen nakon što je smrtna kazna potvrđena i time je pokazano koliko je krivični postupak nad Jadhavom bio nepravičan. Ministar spoljnih poslova Pakistana dao je izjavu za medije 14. aprila 2017. godine. U ovoj izjavi su utvrđene neke ključne činjenice, kao što je ta da je nakon hapšenja snimljena poverljiva video izjava gospodina Jadhava 25. marta 2016. godine, ali je registrovana u izveštaju

⁴¹ Michael James Polak, "The Jadhav case and the right to consular assistance: 'confessions', spies, and remedies in international law", op.cit.

⁴² Jadhav Case (India v. Pakistan), Application instituting proceedings, 8 May 2017, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/168/168-20170508-APP-01-00-EN.pdf>, datum pristupa: 25.10.2018.

8. aprila 2016. godine, da je optuženi bio ispitivan i imao prava da postavlja pitanja svedocima, kao i kada je bilo poslednje ročište. Sudeći po ovoj izjavi, poslednje ročište je bilo 12. februara 2017. godine. Jasno je da je, samim tim, uslovna konzularna zaštita koju je Pakistan 21. marta ponudio bila beskorisna, s obzirom da je postupak okončan.⁴³

Indija je saznala iz izveštaja za štampu da je gospodin Jadhav gonjen pred vojnim sudom i osuđen na smrtnu kaznu. Ponovo je Pakistan zatražio asistenciju u istrazi, 20. aprila 2017. godine, a Indija je isticala da je Pakistan u međunarodnopravnoj obavezi da obezbedi konzularnu zaštitu.

Tek nakon što je suđenje završeno, 21. marta 2017. godine, Pakistan je predložio razmatranje zahteva za konzularnu zaštitu i pomoć, uz uslov da Indija prvo pomogne u istrazi. Smrtna kazna je određena 10. aprila 2017. godine, a istog dana je Pakistan ponovio svoj predlog. Majka gospodina Jadhava je podnela žalbu koja je predata Vladi Pakistana.⁴⁴

Zahtev za privremene mere je podnet jer je gospodin Jadhav već osuđen na smrtnu kaznu i ima samo 40 dana da podnese žalbu i zato je hitan. Indija nema pristup Jadhavu niti bitnim informacijama. Njegova presuda je doneta na osnovu „priznanja“ koje je dao kada je bio u zatočeništvu i bez konzularne pomoći. Indija traži privremene mere, jer smatra da Jadhav nikad neće zaista biti u poziciji da podnese žalbu. Žalbu je podnela majka osuđenog i, sudeći po izveštajima za medije, već je formirano žalbeno veće. Hitnost dobija na značenju jer je moguće da će žalba biti odbijena ili odbačena i pre isteka roka od 40 dana.

U zahtevu za ukazivanja privremenih mera, Indija je tražila od Međunarodnog suda pravde da Islamska Republika Pakistan preduzme sve neophodne mere da se osigura da kazna nad gospodinom Jadhavom neće biti izvršena, da obavesti Sud o preduzetim merama i da garantuje da neće preduzimati nikakve radnje koje bi pomogle da se povrede prava Republike Indije ili gospodina Jadhava.⁴⁵

Osamnaestog maja 2017. godine Međunarodni sud pravde doneo je naredbu o ukazivanju privremenih mera, u kojoj je utvrdio da su ispunjeni uslovi za privremene mere, i naredio Pakistanu da preduzme sve mere da kazna ne bude izvršena dok se ne završi postupak pred Međunarodnim sudom pravde. Sud navodi da naredba o privremenim merama ima pravno obavezujući efekat.⁴⁶

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Jadhav Case (India v. Pakistan), Request for the indication of provisional measures submitted by India, 9 May 2017, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/168/19424.pdf>, datum pristupa: 23.10.2018.

⁴⁶ Jadhav Case (India v. Pakistan), Provisional Measures, Order of 18 May 2017, I.C.J. Reports 2017, p. 231, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/168/168-20170518-ORD-01-00-EN.pdf>, datum pristupa: 19.11.2018.

U tužbi koju je podnela Indija, tvrdi se da je Konvencija o konzularnim odnosima prekršena. Pakistan nije informisao optuženog o njegovim pravima. Time što je Pakistan jednom prilikom zauzeo stav da državljaninu Indije ne pripadaju nikakva prava, učinjena je ozbiljna povreda konvencije jer mu je onemogućena konzularna zaštita. Indija je bila informisana o pritvaranju svog državljanina mnogo nakon što je on pritvoren. Indija je odmah tražila konzularnu zaštitu, a tek nakon završetka suđenja, Pakistan je to uslovio kroz pomoć u krivičnom postupku.

Pakistan se pozvao na bilateralni sporazum između Indije i Pakistana o konzularnoj zaštiti 2008. godine i predložile da se ovaj sporazum primenjuje za rešavanje pitanja konzularne zaštite. Zahteva se od svake strane da sastavlja listu uhapšenih državljanina Indije, odnosno Pakistana koja će se razmenjivati svakog prvog januara i svakog prvog jula, da će dolaziti do momentalnog obaveštavanja u slučaju hapšenja, zadržavanja ili pritvaranja, kao i da će se u roku od tri meseca od pritvaranja, zatvaranja ili hapšenja obezbediti konzularna zaštita. Sporazum prepoznaje da u slučaju hapšenja, pritvaranja i kažnjavanja koje se vrši na političkoj ili bezbednosnoj osnovi, svaka strana ima pravo da ispita slučaj, a da u posebnim slučajevima koji zahtevaju humanitarna razmatranja, svaka strana ima diskreciono ovlašćenje da primenjuje svoje pravo koje dozvoljava puštanje i repatrijaciju osobe.⁴⁷ Međutim, Indija se nije pozvala na ovaj sporazum, već na Konvenciju o konzularnim odnosima. Konvencija je ta koja utvrđuje odnose između države odašiljanja i države prijema, a bilateralnim sporazumima se ti odnosi mogu samo dopuniti, ali se ne mogu menjati postojeća pravila.⁴⁸

Indija smatra da čak i kada bi žalba bila dozvoljena, bila bi iluzorno pravno sredstvo. Okolnosti zbog kojih je to tako su sledeće: šef vojnog osoblja je potvrdio smrtnu kaznu; savetnik ministra spoljnih poslova Pakistana je dao izjavu da je smrtna kazna opravdana protiv stranog državljanina koji je vršio subverzivne aktivnosti i promovisao terorizam, a i smatra se da žalbeno veće ne bi donelo odluku suprotnu vojnom sudu.

Indija traži oslobođenje uz suspenziju smrtne kazne, da se utvrdi da je prekršena Konvencija, da Pakistan obustavi izvršavanje kazne koju je odredio vojni sud i da preduzme mere da se ta odluka anulira.⁴⁹

Poznato je da između Indije i Pakistana postoje razmirice još od 1947. godine, kada je došlo do prvog rata između ovih dveju zemalja. Problemi u

⁴⁷ Agreement on consular access between the Government of the Islamic Republic of Pakistan and the Government of the Republic of India, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/No%20Volume/54471/Part/I-54471-08000002804b7dde.pdf>, datum pristupa: 27.11.2018

⁴⁸ Jadhav Case (India v. Pakistan), Application instituting proceedings, 8 May 2017, op.cit.

⁴⁹ Ibid.

ovom regionu datiraju još od britanskog kolonijalnog perioda. Podela, nakon odlaska Velike Britanije, ovog dela Azije vršena je po demografskim i geografskim parametrima. Izvršena je tako da hinduističko stanovništvo živi u Indiji, koja je istovremeno dobila i veći, ekonomsko, industrijski i infrastrukturno razvijeniji deo, dok je muslimansko stanovništvo određeno da živi u Pakistanu. Posebno problematičan je region Kašmira, koji je i uzrokovao tri rata koja su se vodila između Indije i Pakistana. Ovaj region je pripao Indiji, a većinsko stanovništvo bilo je muslimansko. Prvi rat je vođen 1947. godine i završen tako da je Pakistan dobio 2/5 teritorije Kašmira, dok je Indiji pripao ostatak. Drugi rat je pokrenuo Pakistan 1965. godine, u kojem je Indija, vojno i ljudski nadmoćnija, znatno porazila Pakistan. Međutim, Pakistan nikad nije diplomatski i vojno priznao poraz. To je uzrokovalo i treći rat, 1971. godine, a njegova specifičnost je u borbi za nezavisnost Bangladeša, a ujedno se smatra za jedan od najkrvavijih sukova Indije i Pakistana. Godine 1999. vođen je Kargilski rat, a Indija je opet izašla iz njega kao pobednik. Značajno je pomenuti i da je Indija prva zemlja, posle pet stalnih članica Saveta bezbednosti, koja je izvršila nuklearna testiranja 1974. godine, a Pakistan je 2001. godine postao prva muslimanska zemlja sa nuklearnim naoružanjem. U poslednje vreme se sve češće mogu čuti optužbe od strane Indije da je Pakistan „teroristička država“.⁵⁰

Kada su u pitanju postupci pred Međunarodnim sudom pravde, pored ovog slučaja, vođena su još dva.

Prvi je suđenje ratnim zatvorenicima Pakistana iz 1973. godine. Naime, u maju 1973. godine, Pakistan je pokrenuo postupak pred Međunarodnim sudom pravde po pitanju 195 ratnih zatvorenika iz Pakistana koji su, prema tvrdnjama Pakistana, trebalo da budu predati Bangladešu, gde bi im bilo suđeno za genocid i zločine protiv čovečnosti. Indija je tvrdila da sud nema nadležnost u ovom slučaju. U julu iste godine, Pakistan je tražio da se odloži dalje razmatranja o zahtevu, kako bi se održali pregovori. Pregovori su bili uspešni i slučaj je obrisao sa liste u decembru 1973. godine.⁵¹

Drugi slučaj je bio vezan za vazdušnu nesreću, tačnije u septembru 1999. godine, Pakistan je podneo zahtev pred Međunarodnim sudom pravde za pokretanje postupka po pitanju uništavanja letelice. Indija je odmah istakla prethodni prigovor po pitanju nadležnosti Međunarodnog suda pravde. U svojoj presudi iz 2000. godine Sud je zaključio da se Pakistan oslonio na Generalni akt o mirnom rešavanju sporova iz 1928. godine, na izjave prihvatanja obavezne nadležnosti Suda, kao i član 36.

⁵⁰ Više o ovome pogledati Emir Šabanić, „Povijest indijsko-pakistanskog sukoba“, *Polemos*, Vol. XIX, Br. 37, 2016, str. 121-136, <https://hrcaj.srce.hr/169693>, datum pristupa: 27.11.2018.

⁵¹ Više o tome: Trial of Pakistani Prisoners of War (Pakistan v. India), <https://www.icj-cij.org/en/case/60>, datum pristupa: 20.11.2018.

Statuta Međunarodnog suda pravde. Prvenstveno je Sud utvrdio da je Britanska Indija postala članica Generalnog akta 1931. godine, međutim, 1974. godine predstavnik Indije je dao izjavu Generalnom sekretaru Ujedinjenih nacija da se Indija nikad nije smatrala obaveznom da postupi po Generalnom aktu i time je utvrđeno da osnov nadležnosti nije ovaj akt. Kada su u pitanju izjave o prihvatanju obavezne nadležnosti, Indija je stavila rezervu u kojoj kaže da se ovo ne odnosi na sporove sa bilo kojom državom članicom Komonvelta, a Pakistan to jeste. Na kraju, kada je u pitanju član 36. Statuta Međunarodnog suda pravde, primećeno je da se ne može ni na ovaj način zasnovati nadležnost. Ovaj slučaj je time završen.⁵²

Pored Međunarodnog suda pravde, vođen je i postupak pred Stalnim arbitražnim sudom. Naime, Pakistan je 2010. godine pokrenuo postupak pred Stalnim arbitražnim sudom protiv Indije, tvrdeći da je prekršen bilateralni sporazum o vodama u Indiji iz 1960. godine. Spor se odnosio na izgradnju brana na rekama Ind i Gang i njihovim pritokama, kojim je Indija prekršila sporazum. Odluka arbitraže je da bi Indija morala da smanji iznos vode koji koristi kako bi se omogućila dovoljna količina vode, naročito pijeće, za Pakistan.⁵³

Zaključna razmatranja

Do sada je u radu izložena pravna problematika člana 36, za koji je utvrđeno da jeste individualno ljudsko pravo, razmotreni su slučajevi LaGrand i Avena, kao vrlo važni za ustanovu konzularne zaštite. Privremene mere, kao nezaobilazan deo pokretanja ova dva postupka, samo doprinose značaju člana 36. Konvencije o konzularnim odnosima, odnosno kršenju istog. Posledice donošenja presuda Međunarodnog suda pravde nisu spasavanje života ljudi od kojih su slučajevi krenuli, ali bi mogle uticati na dalji razvoj instituta konzularne zaštite.

Na kraju, osvrnuli smo se i na trenutno aktuelni slučaj između Indije i Pakistana. Specifičnost slučaja Jadhav jeste i u velikoj medijskoj praćenosti.⁵⁴ Oči međunarodne zajednice, ali pre svega Indije i

⁵² Više o tome: Aerial Incident of 10 August 1999 (Pakistan v. India), <https://www.icj-cij.org/en/case/119>, datum pristupa: 20.11.2018.

⁵³ Više o tome: The Indus Waters Kishenganga Arbitration (Pakistan v. India), <https://pca-cpa.org/en/cases/20/>, datum pristupa: 27.11.2018

⁵⁴ Na primer: Kulbhushan Jadhav: The story so far, *The Hindu*, <https://www.thehindu.com/news/national/kulbhushan-jadhav-the-story-so-far/article18075599.ece>; Kulbhushan Jadhav Case To Be Heard By World Court in February, *NDTV*, <https://www.ndtv.com/india-news/kulbhushan-jadhav-case-to-be-heard-by-international-court-of-justice-in-february-1926309>; Pakistans Argument in Jadhav Case is very strong, claims FO Spokesperson, *DAWN*, <https://www.dawn.com/news/1421101/pakistans-argument-in-jadhav-case-very-strong-claims-fo-spokesperson> i tako dalje.

Pakistana, uprte su u Međunarodni sud pravde. Da li će presuda biti ista kao i u slučajevima LaGrand i Avena?

Postoje razlozi da se opravdano smatra da hoće, s obzirom da sud koristi svoje ranije presude kao izvor prava, naročito u obrazloženjima presude gde navodi kako je ranije postupao. U tom slučaju, možemo očekivati da će sud doneti presudu u kojoj bi osudio Pakistan za kršenje člana 36. i naredio reviziju presude vojnog suda i ponovno odlučivanje. S obzirom na to da je u nekoliko navrata navođeno da je sporno pitanje legitimeteta vojnog suda u ovom slučaju, iako je Pakistan naveo da je doneo pravni akt kojim dozvoljava vojnim sudovima da sude u civilnim sporovima, možda bismo mogli očekivati da se postupak sada vodi pred civilnim sudom.

Dva ranije navedena slučaja između Indije i Pakistana (o vazdušnoj nesreći i ratnim zatvoreniciima u Pakistanu) nisu bila okončavana presudom pred Međunarodnim sudom pravde. Opravdani razlozi postoje da se sumnja da je pokretanje samih postupaka bilo izazvano razlozima političke prirode. U Jadhav slučaju, može se postaviti isto pitanje. Pakistan tvrdi da je gospodin Jadhav vršio subverzivne aktivnosti i želi da zaštiti nacionalnu bezbednost, dok, s druge strane, Indija tvrdi da je on obavljao redovne poslove. Pitanje špijunaže i terorizma je naročito delikatno u današnjoj međunarodnoj zajednici, s obzirom na sve veći broj terorističkih napada. Pitanje koje će Međunarodni sud pravde morati da reši jeste ima li on nadležnost da postupa u ovakvom postupku, pored toga što će odlučivati o tome je li povređen član 36. Konvencije o konzularnim odnosima.

S druge strane, danas se sve više govori o humanizaciji međunarodnog, konkretno, diplomatskog i konzularnog prava. To bi značilo da ljudska prava ulaze u srž ovih grana prava. Moguće je da će Sud stoga primeniti savetodavno mišljenje Međuameričkog suda za ljudska prava, na koje se ranije nije pozivao.

Međunarodni sud pravde 3. oktobra 2018. godine objavio je obaveštenje za medije da će javna saslušanja biti održana od 18. do 21. februara 2019. godine. Ostaje nam da vidimo kako će se ovaj slučaj razrešiti. Naše mišljenje je da bi trebalo da utvrdi nepostupanje Indije po članu 36. Konvencije o konzularnim odnosima, ali da, za razliku od Avena i LaGrand slučaja, naredi konkretne mere pomoću kojih će se garantovati neponavljanje.

Bibliografija

Aerial Incident of 10 August 1999 (Pakistan v. India), <https://www.icj-cij.org/en/case/119>

Agreement on consular access between the Government of the Islamic Republic of Pakistan and the Government of the Republic of India,

- <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/No%20Volume/54471/Part/I-54471-08000002804b7dde.pdf>
- Avena and Other Mexican Nationals (Mexico v. United States of America), Application instituting proceedings, 9 January 2003, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/128/1913.pdf>
- Avena and Other Mexican Nationals (Mexico v. United States of America), Memorial of Mexico, 20 June 2003, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/128/8272.pdf>
- Avena and Other Mexican Nationals (Mexico v. United States of America), Declaration of President Shi, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/128/128-20040331-JUD-01-01-EN.pdf>
- Avena and Other Mexican Nationals (Mexico v. United States of America), Separate opinion of Judge Tomka, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/128/128-20040331-JUD-01-05-EN.pdf>
- Avena and Other Mexican Nationals (Mexico v. United States of America), Judgment, I. C. J. Reports 2004.
- Avena and Other Mexican Nationals (Mexico v. United States of America), Order of 5 February 2003, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/128/128-20030205-ORD-02-00-EN.pdf>
- Bečka konvencija o konzularnim odnosima* (Vienna Convention on Consular Relations), Beč, 24.napril 1963, United Nations Treaty Series Nos.8638-8640, vol.n596, p.n262; „Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori i drugi sporazumi“, br 5/66.
- Fuentes, Alejandro, Expanding the Boundaries of International Human Rights Law. The Systemic Approach of the Inter-American Court of Human Rights, European Society of International Law (ESIL), Annual Conference (Naples), 2017, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3163088>
- Gajić, Aleksandar V., *Privremene mere Međunarodnog suda pravde*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i javno preduzeće “Službeni glasnik”, Beograd, 2008.
- Jadhav Case (India v. Pakistan), Application instituting proceedings, 8 May 2017, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/168/168-20170508-APP-01-00-EN.pdf>
- Jadhav Case (India v. Pakistan), Provisional Measures, Order of 18 May 2017, I.C.J. Reports 2017, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/168/168-20170518-ORD-01-00-EN.pdf>
- Jadhav Case (India v. Pakistan), Request for the indication of provisional measures submitted by India, 9 May 2017, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/168/19424.pdf>168-20170508-APP-01-00-EN.pdf
- Kamminga, Menno T., Final Report on the Impact of International Human Rights Law on General International Law (June 1, 2008). Report of the

- 73d Conference of the International Law Association, pp. 663-685, 2008
SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1150664>
- Kirchner, Stefan, *The Right to Consular Assistance: Is the Vienna Convention on Consular Relations Self-Executing?*, 2008, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1081584>
- Kreća, Milenko, *Međunarodno javno pravo*, Univerzitet u Beogradu – Pravni fakulter, Centar za izdavaštvo i informisanje, Beograd, 2016.
- Kreća, Milenko i Milisavljević, Bojan, *Međunarodno pravo predstavljanja (diplomatsko i konzularno pravo)*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu – Centar za izdavaštvo i informisanje, Beograd, 2017.
- Krivokapić, Boris, *Enciklopedijski rečnik međunarodnog prava i međunarodnih odnosa*, Službeni glasnik, Beograd, 2010.
- La Grand (Germany v. United States of America), Order of 3 March 1999, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/104/104-19990303-ORD-01-00-EN.pdf>
- La Grand (Germany v. United States of America), Separate opinion of Vice-President Shi, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/104/104-20010627-JUD-01-02-EN.pdf>
- LaGrand (Germany v. United States of America), Dissenting opinion of Judge Buergenthal, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/104/104-20010627-JUD-01-06-EN.pdf>
- LaGrand (Germany v. United States of America), Judgment, I. C. J. Reports 2001, p. 466.
- LaGrand (Germany v. United States of America), Memorial of the Federal Republic of Germany, 16.09.1999, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/104/8552.pdf>
- LaGrand (Germany v. USA), Application instituting proceedings, filed in the Registry of the Court on 2 March 1999, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/104/7153.pdf>
- Milisavljević, Bojan, „Konzularna zaštita“, *Pravni život*, br. 12/2015.
- Murphy, Sean, D., „The United States and the International Court of Justice: Coping with Antinomies“, *THE UNITED STATES AND INTERNATIONAL COURTS AND TRIBUNALS*, Cesare Romano, ed., 2008, https://scholarship.law.gwu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1902&context=faculty_publications
- Polak, Michael James, „The Jadhav case and the right to consular assistance: ‘confessions’, spies, and remedies in international law“, *Indian Journal of International Law*, 2017, 57: 385, <https://doi.org/10.1007/s40901-018-0077-8>
- Quigley, John Bernard, *Vienna Convention on Consular Relations: In Retrospect and into the Future*, Southern Illinois University Law

- Journal, Volume 38, 2013; Ohio State Public Law Working Paper No. 251, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2435151>
- Šabanić, Emir, „Povijest indijsko-pakistanskog sukoba“, *Polemos*, Vol. XIX, Br. 37, 2016, str. 121-136, <https://hrcak.srce.hr/169693>
- Statute of the International Court of Justice, <https://www.icj-cij.org/en/statute>
- The Indus Waters Kishenganga Arbitration (Pakistan v. India), <https://pca-cpa.org/en/cases/20/>
- The Right to Information on Consular Assistance in the Framework of the Guarantees of the Due Process of Law, ADVISORY OPINION OC-16/99 OF OCTOBER 1, 1999, http://www.corteidh.or.cr/docs/opiniones/seriea_16_ing.pdf
- Trial of Pakistani Prisoners of War (Pakistan v. India), <https://www.icj-cij.org/en/case/60/>

Jovana BLEŠIĆ

CONSULAR PROTECTION IN THE PRACTICE OF THE INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE

ABSTRACT

The author analyzes the concept of consular protection. At the beginning of the paper, the author deals with Article 36 of the Vienna Convention on Consular Relations, regarding the nature of the right it provides. Later, the author considers two very important cases brought before the International Court of Justice: the La Grand case and the Avena case. Using these two cases, the author wants to emphasize the importance of the current case in front of the ICJ: the Jadhav case between India and Pakistan. Discussing former disagreements and disputes between these two states and pointing out to similarities between this case and both the La Grand and the Avena, the author tries to predict the verdict in this case expected in the near future.

Key words: consular protection, the International Court of Justice, the Jadhav case.

MEĐUNARODNO JAVNO PRAVO I MEĐUNARODNI ODNOSI BIBLIOGRAFIJA 1834–2016

Priredili Prof. dr Đorđe N. Lopičić, Prof. dr Jelena Đ. Lopičić Jančić,
Beograd, 2017, Institut za međunarodnu politiku i privredu

Međunarodno javno pravo, kao posebna grana u okviru pravnih nauka, prve obrise dobija tokom starog i srednjeg veka, da bi kao zvanična disciplina svoj puni razvoj doživelo tokom 19. i 20. stoleća. Donošenjem prvih međunarodnih multilateralnih i bilateralnih konvencija, sredinom 19. veka, započeta je intenzivna kodifikacija međunarodnog prava, što će rezultirati pojavom brojnih radova i studija, knjiga, monografija, zbornika međunarodnih konvencija, zbornika radova, udžbenika, rasprava i komentara. Razvoj međunarodnog javnog prava kao discipline pratio je paralelan razvoj međunarodnih odnosa u akademskom smislu. Reč je o dvema oblastima koje su po prirodi stvari i predmetu proučavanja veoma bliske, što njihovu naučnu misao čini isprepletanom i dubinski međuzavisnom.

Srpska naučna misao pratila je međunarodne tokove, tako da se prvi radovi pojavljuju već u prvoj polovini 19. veka, uglavnom u listu *Novine Srbske* koje su izlazile u Kragujevcu. U pitanju su članci, vesti, komentari i osvrti o međunarodnim odnosima drugih zemalja, dok se manji broj radova odnosio na međunarodne odnose tadašnje Srbije. Tokom 19. i 20. veka pojaviće se plejada eminentnih stručnjaka, naučnika i autora, poput Gligorija Geršića, Milovana Milovanovića, Jovana Ristića, Čedomilja Mijatovića, Stojana Novakovića, Vladana Đorđevića, Koste Kumanudija, Milana St. Markovića, Aleksandra Spasića, Slobodana Jovanovića, Mirosłava Spalajkovića, Stojana M. Protića, Dimitrija Popovića, Jovana M. Jovanovića i drugih. Činjenica je, međutim, da se u Srbiji za više od 150 godina intenzivnog razvoja dveju disciplina nije pojavila njihova integralna bibliografija, već samo nekoliko selektivnih pregleda koji su pretežno obuhvatali određene vremenske periode.

Jedan od razloga takvog stanja svakako je posledica osobenosti izrade bibliografija. Bibliografski rad od priređivača zahteva, pre svega, zavidan nivo poznavanja oblasti koju obrađuje. Neophodan je, s druge strane,

jedan poseban metodološki pristup, jer skupljanje građe predstavlja naporan, složen, precizan i stoga spor proces. Pregledanje, čitanje i razmatranje obimne građe prethodi konačnoj selekciji materijala, što priređivanje bibliografije čini zasebnom profesijom koja zahteva posvećenost i vreme koje se meri godinama. Poseban problem predstavlja finansijski aspekt priređivanja i štampanja. Dok u inostranstvu bibliografije pretežno priređuju ekspertske timovi, angažovani od strane naučnih instituta ili fakulteta, u Srbiji su većinu postojećih pravnih bibliografija priredili pojedinci entuzijasti, pri čemu je nalaženje izdavača svojevrsan izazov, budući da je pitanje finansijske isplativosti ovakvih izdanja posebna tema.

U Srbiji je veoma rano, i to u svim naučnim disciplinama, uočen značaj i važnost bibliografskog rada a objavljivanje bibliografija shvaćeno je kao preduslov kojim se stvara povoljno okruženje za razvoj određenih naučnih disciplina. Tako će prvu pravnu bibliografiju, već 1907. godine, prirediti i objaviti poznati pravni pisac Gojko Niketić. Ovo izdanje sadržalo je svega 89 bibliografskih jedinica iz međunarodnog javnog prava i međunarodnih odnosa. U Parizu će 1931. godine profesor dr Ilija A. Pržić prirediti i objaviti „Bibliografiju međunarodnog prava Jugoslavije (1918–1929)“, kojoj će već 1937. godine, takođe u Parizu, pridodati nastavak kojim je obuhvaćena bibliografija od 1930. do 1936. godine. Od značajnijih bibliografskih izdanja koja se pojavljuju nakon 1945. godine treba pomenuti „Jugoslovensku bibliografiju vazduhoplovnog prava“ iz 1959. godine, i „Bibliografiju astronautičkog prava“ iz 1962. godine. Obe publikacije objavljene su u Beogradu, a priredio ih je dr Mihailo Smirnov. Tu je i „Bibliografija odabranih članaka iz međunarodnog prava od 1955. do 1965. godine“ koju su priredili Dr Dimitrije Pindić, Dr Tomislav Mitrović i Prvoslav Davinić. Ona je objavljena 1968. godine u Beogradu.

Selektivne bibliografije međunarodnog javnog prava i međunarodnih odnosa povremeno su objavljivane u pravnim i drugim časopisima, poput *Jugoslovenske revije za međunarodno pravo*, *Arhiva za pravne i društvene nauke*, *Anala Pravnog fakulteta u Beogradu*, *Pravnog života*, *Naše zakonitosti*, *Međunarodnih problema*, *Međunarodne politike* i drugim izdanjima relevantne naučne periodike. Povremeno su neki od instituta društvenih nauka širom SFRJ objavljivali bibliografije svojih izdanja i časopisa u kojima je bilo i radova iz međunarodnog javnog prava i međunarodnih odnosa. Ove publikacije su, po pravilu, obuhvatale samo jedan kraći ili duži vremenski period, što je i dalje ostavljalo prazan prostor za jednu sveobuhvatnu, integralnu bibliografiju međunarodnog javnog prava i međunarodnih odnosa.

U izdanju beogradskog Instituta za međunarodnu politiku i privredu tokom 2017. godine pojavila se jedna publikacija te vrste koja zaslužuje pažnju naučne i stručne javnosti šireg opsega humanističkih nauka. U pitanju je „Međunarodno javno pravo i međunarodni odnosi bibliografija 1834–2016“, koju su priredili poznati pravници, univerzitetski profesori i

autori, dr Đorđe N. Lopičić i dr Jelena Đ. Lopičić Jančić. Dr Đorđe N. Lopičić do sada je priredio četiri bibliografije iz oblasti krivičnog prava i diplomatije, ali ova publikacija je svakako u oblasti bibliografske građe njegovo najveće dostignuće. Impozantan broj strana (ukupno 912) krije u sebi čak 23.972 bibliografske jedinice koje su objavljene na srpskom jeziku od 1834. do 2016. godine u Kraljevini Srbiji, Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, Kraljevini Jugoslaviji, SFRJ, Saveznoj Republici Jugoslaviji, Srbiji i Crnoj Gori i Republici Srbiji.

Po rečima samih priređivača, na izradi ove bibliografije kontinuirano su radili dvadesetak godina bez ičije pomoći. Obimnost i sveobuhvatnost čini publikaciju „Međunarodno javno pravo i međunarodni odnosi bibliografija 1834–2016“ jedinstvenim izvorom podataka o radovima domaćih i inostranih autora koji su u srpskom prevodu objavljivani bilo kao deo knjige, monografije ili kao samostalni članci, rasprave, prikazi ili osvrti u relevantnim pravnim i drugim časopisima iz oblasti društvenih nauka. Radovi su navedeni po abecednom redosledu prezimena autora, a tamo gde iz nekog razloga autor nije naveden, kao smernica za navođenje korišćeno je početno slovo naslova samog rada.

Kada se ima u vidu rasutost ovolikog broja bibliografskih jedinica kroz vreme i kroz formate u kojima su objavljivani, ne može se prenebregnuti značaj jednog ovakvog izdanja za savremene istraživače u oblasti međunarodnog javnog prava i međunarodnih odnosa. Sasvim je sigurno da će ovo izdanje Instituta za međunarodnu politiku i privredu naći svoje mesto u široj naučnoj zajednici Republike Srbije kao vredan priručnik, koji može biti od velike koristi ne samo naučnicima i diplomatama, već i političkoj eliti, javnim radnicima, pravnicima, istoričarima, politikolozima, ekonomistima, publicistima, sociolozima, novinarima, studentima, postdiplomcima, doktorandima, kao i široj čitalačkoj publici koju interesuje materija međunarodnog javnog prava i međunarodnih odnosa.

Dr Gordana Bekčić Pješčić

CREATING TERRITORIAL COOPERATION: THE IMPACT OF INTERCULTURAL DIALOGUE AND MIGRATION FLOWS IN SOUTH-EAST EUROPE“

U italijanskom mestu Ćezenatiko (*Cesenatico*) u periodu od 12-19. decembra 2018. godine, u organizaciji Instituta za centralno-istočnu i balkansku Evropu (*Istituto per l'Europa Centro-Orientale e Balcanica - IECOB*) održana je Međunarodna zimska škola pod nazivom „Ostvarenje teritorijalne saradnje: Uticaj međukulturalnog dijaloga i migracija u jugoistočnoj Evropi“. Zimska škola organizovana je u okviru Žan Mone programa (*Jean Monnet Programme*) pod nazivom „Demokratizacija i pomirenje na Zapadnom Balkanu“ u saradnji sa Centralno-evropskom inicijativom (CEI), pod okriljem Departmana za političke i društvene nauke Univerziteta u Bolonji, Skupštine regije Emilija-Romanja, a uz sponzorstvo Izvršnog odbora Vlade regije Emilija-Romanja i opštine Ćezenatiko. Dubrovački Univerzitet vrednuje sertifikat učešća sa 3 ESPB poena.

Za učešće se prijavilo preko stotinu studenata, aktivista civilnog društva, ali i stručnjaka zainteresovanih za temu programa. Ukupno je prihvaćena prijava dvadeset sedmoro učesnika iz Italije, Rusije, Srbije, Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Albanije i Crne Gore, pri čemu se vodilo računa i o rodnoj ravnopravnosti. Zimska škola sastojala se iz niza predavanja, radionica, simulacija, i drugih nastavnih aktivnosti u ukupnom zbiru od 56 radnih sati. Pored edukativne, škola je obuhvatila i društvene aktivnosti, uključujući studijsku posetu Raveni, filmske projekcije itd.

Na zimskoj školi u fokusu su bila pitanja upravljanja migracijama, kako unutrašnjih sa akcentom na rat u Ukrajni, tako i spoljašnjih sa kojima se susreću zemlje Zapadnog Balkana, a izazvanih pre svega ratom u Siriji. S druge strane, adresirana su i pitanja odnosa manjina i većinske populacije u svetlu „susreta“ lokalnih i migrantskih zajednica. Učesnici su podsticani na debatu i rad u grupama.

Prvo predavanje održano je pod nazivom „Interkulturalizam i globalizacija“, a održali su ga zajedno profesor Stefano Bjankini (*Stefano Bianchini*) sa Univerziteta u Bolonji i doc. dr Aleksandar Pavlović, naučni saradnik Instituta za filozofiju i društvenu teoriju Univerziteta u Beogradu. Učesnicima je na samom početku podeljen materijal u vidu različitih verzija pesama o Marku Kraljeviću, gde su analizom sadržaja trebali da odrede čija verzija je u pitanju (srpska, albanska, bugarska ili romska), pri čemu im nisu dati ponuđeni odgovori. Cilj ove vežbe je bio da polaznici uvide teškoću razlikovanja kultura država u regionu, koje dele čak i istorijske junake sa snažnim nacionalističkim elementima. Potom je usledilo predavanje koje je potkrepljivalo ovu tezu. Tom prilikom doc. dr Aleksandar Pavlović izneo je niz interesantnih podataka, kao npr. da su

jezičke razlike veće unutar Nemačke nego između Slovenije i Makedonije. On se, takođe, osvrnuo i na pojavu i ulogu bratimljenja, gostoprimstva itd., a u cilju isticanja sličnosti između srpske i albanske kulture. Profesor Stefano Bjankini svoj deo predavanja posvetio je globalizaciji, ističući da je svet evoluirao i polarizovao se, da se gradovi međusobno približavaju a da se sela udaljavaju. Profesor je pružio prisutnima istorijsku retrospektivu razvoja obrazovnih sistema od Francuske i Industrijske revolucije, koje su kako navodi dovele do razvoja nacionalizma, ali i sekularizacije obrazovanja do danas. Profesor je naglasio da danas stasavaju tzv. „Erasmus generacije“, i da ovi studenti drugačije posmatraju svet, a pre svega EU, u odnosu na studente koji su se obrazovali u jednoj zemlji. Takođe je objasnio razliku između multikulturalizma i interkulturalizma navodeći da prvi predstavlja koegzistiranje dve kulture, dok interkulturalizam podrazumeva stvaranje treće, bez poricanja sopstvene kulture. U drugom delu dana predavanje je održao prof. dr Mato Brautović sa Univerziteta u Dubrovniku. Predavanje se bavilo društvenim medijima, mrežama i migracijama. Uprkos primamljivom naslovu, možemo reći da predavanje nije ispunilo kapacitet svog naslova jer je obilovalo manjkavostima. Iako su na početku definisani osnovni pojmovi, usledilo je objašnjenje kako su društvene mreže uticale na lakše kretanje, zapošljavanje i uopšte život migranata, a ostatak predavanja se svodio na puko navođenje statističkih podataka, bez šire slike, odnosno konteksta koji je njihov značaj (Npr. na Bliskom istoku ima 164 miliona internet korisnika, u Africi 34% stanovništva koristi internet). Profesor Brautović takođe se osvrnuo na odlazak mladih iz Hrvatske nakon pristupanja EU.

Drugog dana predavanje je održala Simona Mameli, sa Univerziteta u Bernu, na temu „Deliberacija u duboko podeljenim društvima: prevazilaženje različitosti putem dijaloga“. Predavanje je započela vežbom o stereotipima i predrasudama – naime, polaznici su trebali da napišu prideve koji ih asociraju na pomen reči kao što su muž, žena, profesor, ali i Srbi, Hrvati, Albanci, Italijani itd. Uz zaključak da stereotipi ne moraju nužno biti negativni, već da predstavljaju prečice našeg uma, ona ih je uporedila sa kontaktnim sočivima rekavši: „Ne znate da ih imate, ali gledate kroz njih“. Ostatak predavanja bio je posvećen značaju i ulozi participacije i dijaloga u procesu donošenja odluka, sa osvrtom na razlike između teorije racionalnog izbora i deliberativne teorije.

Gazela Pudar Draško, naučna saradnica Instituta za filozofiju i društvenu teoriju Univerziteta u Beogradu, održala je predavanje trećeg dana. Predavanje se odnosilo na ulogu organizacija civilnog društva tokom izbegličke krize, analizirajući hronološki događaje od dogovora Turske i EU, preko zatvaranja mađarske granice i sukoba sa Hrvatskom, a istovremeno ističući ulogu medija u Srbiji tokom migrantske krize, uz tvrdnju da je došlo do promene diskursa prema migrantima, od

negativnog ka pozitivnom, nakon susreta Vučić-Merkel. Fokus je, ipak, bio na pozitivnoj ulozi koju su organizacije civilnog društva imale tokom migrantske krize obezbeđujući humanitarnu, medicinsku, pravnu pomoć itd. U nastavku, polaznicima se obratio Goran Filić (*IECOB – University of Bologna – Forli*). Tema predavanja bile su, takođe, organizacije civilnog društva, ali u jednom širem kontekstu od konteksta migrantske krize – njihova opšta uloga u društvu, ciljevi i izazovi sa kojima se suočavaju, kao što su korupcija, nedostatak kapaciteta i finansija, ali i moguće tenzije sa vlastima koje bi im dodatno otežale posao. Predavanje na temu kako je talas migranata iz zemalja trećeg sveta uticao na političke diskurse i na novi nacionalistički i antiglobalistički talas u EU održao je prof. dr Ilir Kalemaj (*University of New York – Tirana*). On je u svom predavanju naveo razloge zbog kojih zapažamo uspeh populističkih stranaka, kao što su visoko individualizovana društva od kojih se mnogi osećaju otuđeno, osećaj da mejnstrim levičarske i desničarske partije teže istoj ideologiji, kriza (finansijska i izbeglička) i korupcija. Predavanje na već započetu temu populizma nastavio je doc. dr Eltion Meka (*University of New York – Tirana*). On navodi da je danas došlo do zaokreta prilikom glasanja na izborima, tvrdeći da su se glasači opredeljivali na osnovu ekonomskih pitanja, dok danas primat prilikom izbora imaju socijalni odnosno društveni aspekti. Nakon detaljne analize levičarskih i desničarskih populističkih stranaka u Evropi, i koji ekonomski, društveni i drugi aspekti njima pogoduju, profesor zaključuje da populizam ne mora nužno biti „loš“, već da može biti reakcija na manjkavosti demokratije, može biti katalizator promene, i na kraju može dovesti do promene stranačkog sistema, što potencijalno dovodi do veće odgovornosti.

Četvrtog dana izrazitu pažnju privuklo je predavanje doc. dr Marka Boračetija (*Marco Borraccetti – University of Bologna*) na temu trgovine ljudima u uslovima migrantske krize. Analiza je, pre svega, bila pravne prirode i upućivala je na brojne konvencije i protokole koji se bave ovom tematikom. Tokom predavanja definisani su osnovni pojmovi, ali takođe je napravljena distinkcija između trgovine ljudima i eksploatacije, ali i između trgovine ljudima i krijumčarenja, sa kritičkim osvrtom na EU zakonodavstvo i odredbe koje se tiču trgovine ljudima. Potom je Sanja Kajnić, sa Univerziteta u Bolonji, govorila o rušenju antifašističkih spomenika u Hrvatskoj od devedesetih do danas, sa posebnim osvrtom na zanemarivanje uloge žena u istoriji. Preko 3.000 spomenika je oštećeno ili uništeno (pri čemu 700 visoke umetničke vrednosti), neke je uklonila država a drugi su bili žrtve vandala, retko ko je snosio bilo kakve posledice ili sankcije. Više od 50.000 ulica promenilo je nazive u cilju uništavanja sećanja na ljude, događaje i prošlost u celini, a u cilju stvaranja novog komemorativnog prostora. Nažalost, Hrvatska nije jedina država u okruženju u kojoj je zapažena tendencija rušenja antifašističkog nasleđa, ali je izabrana za predmet istraživanja zbog najšireg opsega uništenja. Što

se tiče feminističkog aspekta analize, iznet je niz veoma upečatljivih statističkih podataka, kao npr. da je od ukupno 330 spomenika u Zagrebu samo 7 posvećeno ženama (istorijskim ličnostima), i da se oni uglavnom nalaze van centra grada, ostalih 40 posvećeno je ženskoj lepoti, majkama itd. Poslednje predavanje tog dana održali su Lodoviko Gerardi (*Lodovico Gherardi – Region Emilia-Romagna*) na temu četiri makroregionalne EU strategije (Strategija Baltičkog mora, reke Dunav, Jadransko-jonska i Alpska strategija), i Marko Zopi (*Marco Zoppi*) sa Bolonjskog Univerziteta na temu „Migracioni tokovi u jadransko-jonskom regionu: složenost, veze i perspektive“.

Petog, i poslednjeg, dana predavanja govorio je doc. dr Davor Pauković sa Univerziteta u Dubrovniku, a predavanje je bilo posvećeno srpsko-hrvatskim odnosima. Pauković je govorio o institucijama koje se bave pomirenjem, usponima i padovima srpsko-hrvatskih odnosa, uz veličanje operacije „Oluja“. Predavanje je, dakle, održano uz veliki nacionalistički naboj, sa već poznatim dijametralno različitim poimanjem istorije, uz nedostatak elementarne naučne etike, što je izazvalo nezadovoljstvo polaznika iz Srbije. Drugo predavanje održala je Maja Savić-Bojanić (*Univerzitet „Sarajevska škola za nauku i tehnologiju“*) posvećeno identitetima i politici sećanja. Posebna pažnja bila je posvećena razlikama predratnih, ratnih i posleratnih generacija, uz zaključak da generacije mogu biti posrednici između „individualnog“ i kolektivnog sećanja. Poslednje predavanje održao je Marko Puleri (*Marco Puleri – University of Bologna*) na temu „Evropeizacija, pomirenje. Evropa – identitet i različitost“. Predavanje se sastojalo iz teorijskog dela, koji je u najvećoj meri bio posvećen Lotmanovom konceptu „Semiosfere“ i studijama slučaja Rusije, Ukrajne i Estonije, osvrćući se na medijsku bitku Rusije i Evrope – formiranje RT i Sputnika, kao i Strateške radne grupe za istok (*East StratCom Task Force*). Dodatna pažnja posvećena je „Zakonu o strancima“, usvojenim 1993. godine u Estoniji, prema kojem se samo predratnim građanima i njihovim potomcima odobrava državljanstvo, dok ostali mogu biti naturalizovani pod određenim uslovima (prebivalište i jezik), što im npr. omogućava da glasaju samo na lokalnim ali ne i na nacionalnim izborima.

Zimska škola bila je i medijski praćena. Ovo je bila izuzetna prilika da učesnici čuju najaktuelnije podatke vezane za migrantsku krizu, razmene svoja iskustva sa ljudima sličnih interesovanja i uspostave kontakt sa brojnim profesorima i naučnicima koji se bave ovom tematikom. Zimska škola u Čezenatiku bila je prva u nizu, planirane su još dve škole, jedna će se održati u Beogradu, a druga u Dubrovniku.

UREĐIVAČKA POLITIKA

Međunarodna politika je jedan od najstarijih naučnih časopisa na Balkanu iz oblasti međunarodnih odnosa. Prvi broj je objavljen 1950. godine, tri godine nakon osnivanja njegovog izdavača – Instituta za međunarodnu politiku i privredu iz Beograda.

Uređivačka politika prati osnovne istraživačke oblasti Instituta – političke, bezbednosne, ekonomske i pravne aspekte međunarodnih odnosa. *Međunarodna politika* objavljuje izvorne naučne radove, pregledne članke i prikaze knjiga. Radovi moraju biti napisani na srpskom jeziku, sa sažecima i ključnim rečima (na srpskom i engleskom).

Časopis izlazi četiri puta godišnje i kategorisan je kod resornog ministarstva kao istaknuti nacionalni časopis (M52). Zahvaljujući naučnoj objektivnosti i stečenom ugledu, čitalačka publika obuhvata brojne naučne institute, univerzitete, biblioteke, te domaća i strana diplomatska predstavništva u zemlji i inostranstvu.

OBAVEZE IZDAVAČKOG SAVETA, UREDNIKA I UREĐIVAČKOG ODBORA

Izdavački savet je savetodavno telo koje aktivno doprinosi razvoju časopisa. Zadaci i dužnosti članova Saveta su: podrška razvoju časopisa, promocija časopisa, podsticanje stručnjaka u naučnom istraživanju političkih, bezbednosnih, ekonomskih i pravnih aspekata međunarodnih odnosa da se uključe u rad časopisa kao autori i/ili recenzenti, pisanje uvodnika, recenzija i komentara o radovima.

Glavni i odgovorni urednik *Međunarodne politike* donosi konačnu odluku o tome koji će se rukopisi objaviti. Prilikom donošenja odluke glavni i odgovorni urednik rukovodi se uređivačkom politikom vodeći računa o zakonskim propisima koji se odnose na klevetu, kršenja autorskih prava i plagiranje.

Glavni i odgovorni urednik i njegov zamenik zadržavaju diskreciono pravo da primljene rukopise procene i odbiju bez recenziranja, ukoliko utvrde da ne odgovaraju sadržinskim i formalnim standardima pisanja naučnoistraživačkog rada i tematskim zahtevima uređivačke politike.

Radovi koji ne zadovoljavaju tehničke standarde propisane Uputstvom za autore, čak i u slučaju da je sadržaj korektan, biće vraćeni autorima na usklađivanje. U redovnim okolnostima, redakcija obaveštava autora o tome da li je prihvatila tekst i pokrenula postupak recenziranja u roku od sedam dana od datuma prijema rukopisa.

Glavni i odgovorni urednik, njegov zamenik i članovi Uređivačkog odbora ne smeju da budu u bilo kakvom sukobu interesa u vezi sa rukopisima koje razmatraju. Iz postupka izbora recenzenata i odlučivanja o sudbini rukopisa isključuju se članovi Uređivačkog odbora kod kojih postoji sukob interesa. Ako takav sukob interesa postoji, o izboru recenzenata i sudbini rukopisa odlučuje glavni i odgovorni urednik. Glavni i odgovorni urednik, njegov zamenik i članovi Uređivačkog odbora su dužni da blagovremeno prijave postojanje sukoba interesa.

Glavni i odgovorni urednik, njegov zamenik i Uređivački odbor dužni su da sud o rukopisu donesu na osnovu njegovog sadržaja, bez rasnih, polnih/rodnih, verskih, etničkih ili političkih predrasuda.

Urednici i članovi Uređivačkog odbora ne smeju da koriste neobjavljen materijal iz predatih rukopisa za svoja istraživanja bez izričite pisane dozvole autora, a informacije i ideje iznete u predatim rukopisima moraju se čuvati kao poverljive i ne smeju da se koriste za sticanje lične koristi.

Urednici i članovi redakcije dužni su da preduzmu sve razumne mere kako bi identitet recenzenata ostao nepoznat autorima pre, tokom i nakon postupka recenzije i kako bi identitet autora ostao nepoznat recenzentima.

OBAVEZE AUTORA

Autori garantuju da rukopis predstavlja njihov originalan doprinos, da nije objavljen ranije i da se ne razmatra za objavljivanje na drugom mestu. Istovremeno predavanje istog rukopisa u više časopisa predstavlja kršenje etičkih standarda. Takav rukopis se momentalno isključuje iz daljeg razmatranja. Autori takođe garantuju da nakon objavljivanja u časopisu *Međunarodna politika* rukopis neće biti objavljen u drugoj publikaciji na bilo kom jeziku bez saglasnosti nosioca autorskih prava.

U slučaju da je poslati rukopis rezultat naučnoistraživačkog projekta ili da je, u prethodnoj verziji, bio izložen na skupu u vidu usmenog saopštenja (pod istim ili sličnim naslovom), detaljniji podaci o projektu, konferenciji i slično, navode se u fusnoti na samom početku teksta. Rad koji je već objavljen u nekom časopisu ne može biti preštampan u *Međunarodnoj politici*.

Autori su dužni da se pridržavaju etičkih standarda koji se odnose na naučnoistraživački rad. Autori garantuju da rukopis ne sadrži neosnovane ili nezakonite tvrdnje i ne krši prava drugih. Izdavač neće snositi nikakvu odgovornost u slučaju ispostavljanja bilo kakvih zahteva za naknadu štete.

Nakon prihvatanja rukopisa, a pre objavljivanja, autori uplaćuju na račun izdavača kotizaciju u iznosu od 3000 dinara (25 EUR za uplate iz inostranstva).

Sadržaj rada

Rad treba da sadrži dovoljno detalja i referenci kako bi se recenzentima, a potom i čitaocima omogućilo da provere tvrdnje koje su u njemu iznesene. Namerno iznošenje netačnih tvrdnji predstavlja kršenje etičkih standarda. Prikazi skupova i knjiga moraju da budu precizni i objektivni.

Autori snose svu odgovornost za sadržaj predatih rukopisa i dužni su da, ako je to potrebno, pre njihovog objavljivanja pribave saglasnost svih lica ili institucija koje su neposredno učestvovala u istraživanju koje je u rukopisu predstavljeno.

Autori koji žele da u rad uključe ilustracije, tabele ili druge materijale koji su već negde objavljeni obavezni su da za to pribave saglasnost nosilaca autorskih prava. Materijal za koji takvi dokazi nisu dostavljeni smatraće se originalnim delom autora.

Autorstvo

Autori su dužni da kao autore navedu samo ona lica koja su značajno doprinela sadržaju rukopisa, odnosno dužni su da sva lica koja su značajno doprinela sadržaju rukopisa navedu kao autore. Ako su u bitnim aspektima istraživačkog projekta i pripreme rukopisa učestvovala i druga lica koja nisu autori, njihov doprinos treba pomenuti u napomeni ili zahvalnici.

Navođenje izvora

Autori su dužni da ispravno citiraju izvore koji su bitno uticali na sadržaj istraživanja i rukopisa. Informacije koje su dobili u privatnom razgovoru ili korespondenciji sa trećim licima, prilikom recenziranja prijave projekata ili rukopisa i slično, ne smeju se koristiti bez izričite pisane dozvole izvora.

Plagijarizam

Plagiranje, odnosno preuzimanje tuđih ideja, reči ili drugih oblika kreativnog izraza i predstavljanje kao svojih, predstavlja grubo kršenje naučne i izdavačke etike. Plagiranje može da uključuje i kršenje autorskih prava, što je zakonom kažnjivo. Plagijat obuhvata sledeće:

- Doslovno ili gotovo doslovno preuzimanje ili smišljeno parafraziranje (u cilju prikrivanja plagijata) delova tekstova drugih autora bez jasnog

ukazivanja na izvor ili obeležavanje kopiranih fragmenata (na primer, korišćenjem navodnika);

- Kopiranje slika ili tabela iz tuđih radova bez pravilnog navođenja izvora i/ili bez dozvole autora ili nosilaca autorskih prava.

Rukopisi kod kojih postoje jasne indicije da se radi o plagijatu biće automatski odbijeni i autorima će biti trajno zabranjeno da objavljuju u časopisu.

Ako se ustanovi da je rad koji je objavljen u časopisu plagijat, isti će biti povučen u skladu sa procedurom opisanom pod *Povlačenje već objavljenih radova*, a autorima će biti trajno zabranjeno da objavljuju u časopisu.

Sukob interesa

Autori su dužni da u radu ukažu na finansijske ili bilo koje druge sukobe interesa koji bi mogli da utiču na iznesene rezultate i interpretacije.

Greške u objavljenim radovima

U slučaju da autori otkriju važnu grešku u svom radu nakon njegovog objavljivanja, dužni su da momentalno o tome obaveste urednika ili izdavača i da sa njima sarađuju kako bi se rad povukao ili ispravio.

Predavanjem rukopisa redakciji *Međunarodne politike* autori se obavezuju na poštovanje navedenih obaveza.

OBAVEZE RECENZENATA

Recenzenti su dužni da stručno, argumentovano, nepristrasno i u zdatim rokovima dostave uredniku ocenu naučne vrednosti rukopisa.

Recenzenti evaluiraju radove u odnosu na usklađenost teme rada sa profilom časopisa, relevantnost istraživane oblasti i primenjenih metoda, originalnost i naučnu relevantnost podataka iznesenih u rukopisu, stil naučnog izlaganja i opremljenost teksta naučnim aparatom.

Recenzent koji ima osnovane sumnje ili saznanja o kršenju etičkih standarda od strane autora dužan je da o tome obavesti urednika. Recenzent treba da prepozna važne objavljene radove koje autori nisu citirali. On treba da upozori urednika i na bitne sličnosti i podudarnosti između rukopisa koji se razmatra i bilo kojeg drugog objavljenog rada ili rukopisa koji je u postupku recenzije u nekom drugom časopisu, ako o tome ima lična saznanja. Ako ima saznanja da je isti rukopis razmatra u više časopisa u isto vreme, recenzent je dužan da o tome obavesti urednika.

Recenzent ne sme da bude u sukobu interesa sa autorima ili finansijerom istraživanja. Ukoliko postoji sukob interesa, recenzent je dužan da o tome momentalno obavesti urednika.

Recenzent koji sebe smatra nekompetentnim za temu ili oblast kojom se rukopis bavi dužan je da o tome obavesti urednika.

Recenzija mora biti objektivna. Sud recenzenata mora biti jasan i potkrepljen argumentima.

Rukopisi koji su poslani recenzentu smatraju se poverljivim dokumentima. Recenzenti ne smeju da koriste neobjavljen materijal iz predatih rukopisa za svoja istraživanja bez izričite pisane dozvole autora, a informacije i ideje iznesene u predatim rukopisima moraju se čuvati kao poverljive i ne smeju se koristiti za sticanje lične koristi.

POSTUPAK RECENZIJE

Primljeni radovi podležu recenziji. Cilj recenzije je da glavnom i odgovornom uredniku pomogne u donošenju odluke o tome da li rad treba prihvatiti ili odbiti i da kroz proces komunikacije sa autorima poboljša kvalitet rukopisa.

Recenzije su dvostruko anonimne – identitet autora je nepoznat recenzentima i obrnuto. Identitet recenzenata ostaje nepoznat autorima i obrnuto pre, tokom i nakon postupka recenzije. Urednici garantuju da će pre slanja rukopisa na recenziju iz njega biti uklonjeni lični podaci autora (pre svega, ime i afilijacija) i da će se preduzeti sve razumne mere kako bi identitet autora ostao nepoznat recenzentima. Tokom čitavog procesa, recenzenti deluju nezavisno jedni od drugih. Recenzentima nije poznat identitet drugih recenzenata. Ako odluke recenzenata nisu iste, urednici mogu da traže mišljenje drugih recenzenata.

Rok za okončanje postupka recenziranja je 30 dana od datuma kada recenzenti prime rukopis.

Izbor recenzenata spada u diskreciona prava glavnog i odgovornog urednika i njegovog zamenika. Recenzenti moraju da raspolažu relevantnim znanjima u vezi sa oblašću kojom se rukopis bavi i ne smeju biti iz iste institucije kao autor, niti to smeju biti autori koji su u skorije vreme objavljivali publikacije zajedno (kao koautori) sa sa bilo kojim od autora podnesenog rada.

Urednici šalju podneti rukopis sa obrascem recenzije dvojici recenzenata koji su stručnjaci za naučnu oblast kojom se rad bavi. Obrazac recenzije sadrži niz pitanja na koja treba odgovoriti, a koja recenzentima ukazuju koji su to aspekti koje treba obuhvatiti kako bi se donela odluka o sudbini jednog rukopisa. U završnom delu obrasca, recenzenti moraju da navedu svoja zapažanja i predloge kako da se podneti rukopis poboljša.

Tokom postupka recenzije urednici mogu da zahtevaju od autora da dostave dodatne informacije (uključujući i primarne podatke), ako su one potrebne za donošenje suda o naučnom doprinosu rukopisa. Urednici i recenzenti moraju da čuvaju takve informacije kao poverljive i ne smeju ih koristiti za sticanje lične koristi.

U slučaju da autori imaju ozbiljne i osnovane zamerke na račun recenzije, urednici će proveriti da li je recenzija objektivna i da li zadovoljava akademske standarde. Ako se pojavi sumnja u objektivnost ili kvalitet recenzije, urednici će tražiti mišljenje drugih recenzenata.

RAZREŠAVANJE SPORNIH SITUACIJA

Svaki pojedinac ili institucija mogu u bilo kom trenutku da urednicima i/ili Uređivačkom odboru prijave saznanja o kršenju etičkih standarda i drugim nepravilnostima i da o tome dostave neophodne informacije i dokaze.

Provera iznetih navoda i dokaza

- Glavni i odgovorni urednik će u dogovoru sa Uređivačkim odborom odlučiti o pokretanju postupka koji ima za cilj proveru iznesenih navoda i dokaza;
- Tokom tog postupka svi izneseni dokazi smatraće se poverljivim materijalom i biće predočeni samo onim licima koja su direktno uključena u postupak;
- Licima za koja se sumnja da su prekršila etičke standarde biće data mogućnost da odgovore na iznete optužbe;

Odluke u vezi sa utvrđenim kršenjem etičkih standarda donosi glavni i odgovorni urednik u saradnji sa Uređivačkim odborom i, ako je to potrebno, grupom stručnjaka. Predviđene su sledeće mere, a mogu se primenjivati pojedinačno ili istovremeno:

- Objavljivanje saopštenja ili uvodnika u kom se opisuje slučaj kršenja etičkih standarda;
- Slanje službenog obaveštenja rukovodiocima ili poslodavcima autora/recenzenta;
- Bezuslovno odbijanje rukopisa ili povlačenje već objavljenog rada u skladu sa procedurom opisanom pod *Povlačenje već objavljenih radova*;
- Autoru se trajno zabranjuje da objavljuje u časopisu *Međunarodna politika*;
- Upoznavanje relevantnih stručnih organizacija ili nadležnih organa sa slučajem kako bi mogli da preduzmu odgovarajuće mere.

Prilikom rešavanja spornih situacija Uređivački odbor se rukovodi smernicama i preporukama Odbora za etiku u izdavaštvu (*Committee on Publication Ethics* – COPE, <http://publicationethics.org/resources/>).

POVLAČENJE VEĆ OBJAVLJENIH RADOVA

U slučaju kršenja prava izdavača, nosilaca autorskih prava ili autora, povrede profesionalnih etičkih kodeksa, tj. u slučaju slanja istog rukopisa u više časopisa u isto vreme, lažne tvrdnje o autorstvu, plagijata, manipulacije podacima u cilju prevare, kao i u svim drugim slučajevima grubog kršenja etičkih standarda, objavljeni rad se mora povući. U nekim slučajevima već objavljeni rad se može povući i kako bi se ispravile naknadno uočene greške.

Standardi za razrešavanje situacija kada mora doći do povlačenja rada definisani su od strane biblioteka i naučnih tela, a ista praksa je usvojena i od strane časopisa *Međunarodna politika*.

AUTORSKA PRAVA

Autori prenose sva autorska prava na časopis *Međunarodna politika*. Kada je rukopis prihvaćen za objavljivanje, autori prenose autorska prava na izdavača. U slučaju da rukopis ne bude prihvaćen za štampu u časopisu, autori zadržavaju sva prava. Spisak prava koje autori prenose na izdavača detaljno je uređen Ugovorom o prenosu autorskih prava, koji autor potpisuje nakon što je članak prihvaćen za objavljivanje.

ODRICANJE ODGOVORNOSTI

Stavovi izneti u objavljenim radovima ne izražavaju stavove uredništva i Uređivačkog odbora. Autori preuzimaju pravnu i moralnu odgovornost za ideje iznete u svojim radovima. Izdavač neće snositi nikakvu odgovornost u slučaju ispostavljanja bilo kakvih zahteva za naknadu štete.

UPUTSTVA ZA SARADNIKE

Međunarodna politika je tromesečnik koji izlazi u januaru, aprilu, julu i oktobru svake godine.

Časopis objavljuje recenzirane autorske priloge i prikaze skupova i knjiga iz oblasti međunarodnih odnosa, spoljne politike, međunarodnog javnog prava i međunarodne ekonomije.

Uslov za uzimanje u razmatranje priloga je da budu pripremljeni u skladu sa sledećim uputstvima.

I - Uputstvo za pisanje članaka

1. Autorski prilozi (članci) ne treba da sadrže više od 4.500 reči, odnosno do 32.000 znakova sa razmacima.
2. Članke pisati korišćenjem fonta *Times New Roman*, veličine 12, sa brojevima stranica u donjem desnom uglu.
3. Iznad naslova teksta stoji ime i prezime autora članka (i eventualna titula), naziv institucije u kojoj je zaposlen i njeno sedište, kao i lična adresa autora za korespondenciju (poštanska/institucionalna ili elektronska).
4. Ukoliko autor ima želju da ukaže čitaocima da pojedini pogledi izneti u članku odražavaju njegov lični stav, a ne institucije u kojoj je zaposlen, neophodno je da na kraju naslova teksta stavi posebnu fusnotu sa simbolom * u kojoj će to posebno napomenuti.
5. Apstrakt se prilaže i na srpskom i na engleskom jeziku i u njemu autor treba da ukaže na najbitnije hipoteze na kojima rad počiva. Apstrakt treba da sadrži do 120 reči, a ispod njega autor navodi do 12 ključnih reči.
6. Latinske, starogrčke i druge ne-engleske reči i izrazi u tekstu navode se u *italic*-u (npr. *status quo*, *a priori*, *de facto*, *acquis communautaire*, itd.).
7. U tekstu moraju biti data puna imena, nikako inicijali. Strano ime i prezime treba pisati u srpskoj transkripciji, s tim što se prilikom prvog pominjanja u tekstu mora navesti kako glase u originalu, i to u zagradi posle srpske transkripcije.
8. Fusnote je neophodno pisati na dnu strane (opcija *Footnote*), a oznake za fusnote stavljati isključivo na kraju rečenice.

Podatke o navedenoj bibliografskoj jedinici u fusnotama treba navesti u skladu sa sledećim sugestijama:

a) Monografije

Puno ime i prezime autora, naslov monografije (u *Italic-u*), naziv izdavača, mesto izdavanja, godina izdanja, str. ukoliko se navodi jedna ili više strana izvora na srpskom jeziku, odnosno p. ukoliko se citira jedna strana izvora na engleskom ili pp. ukoliko se citira više stranica. Ukoliko se navodi više stranica koristi se srednja crta bez razmaka pre i posle (npr. str. 123–245; pp. 22–50).

Kada se navodi zbornik radova na srpskom jeziku koji je priredila jedna osoba, stavlja se (ur.) ili (prir.) sa tačkom u oba slučaja. Sa druge strane, kada se radi o više urednika monografije na srpskom jeziku stavlja se (urs), bez tačke.

Kada se navodi priređeni zbornik radova na engleskom jeziku koji je priredilo više priređivača, iza imena priređivača se u zagradama stavlja (eds), bez tačke. Ako se radi o jednom priređivaču, stavlja se (ed.), sa tačkom.

Primeri:

Džon Rols, *Pravo naroda*, Alexandria Press i Nova srpska politička misao, Beograd, 2003, str. 107.

John Gillingham, *European Integration 1950–2003*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003, p. 221.

Duško Lopandić (ed.), *Regional initiatives in Southeast Europe: multilateral cooperation programs in the Balkans*, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2001, pp. 24–32.

Theodor Winkler, Brana Marković, Predrag Simić & Ognjen Pribićević (eds), *European Integration and the Balkans*, Center for South Eastern European Studies, Belgrade & Geneva Centre for the Democratic Control of the Armed Forces, Geneve, 2002, pp. 234–7.

b) Članci u naučnim časopisima

Puno ime i prezime autora, naslov teksta (pod znacima navoda), naziv časopisa (u *Italic-u*), broj toma, broj izdanja, str. (ili pp.) od-do. Brojevi stranica se odvajaju srednjom crticom (-), bez razmaka. Ukoliko su neki podaci nepotpuni neophodno je to i naglasiti.

Primeri:

Michael Levi, "The Organisation of Serious Crimes", in: Mike Maguire, Rod Morgan & Robert Reiner (eds), *The Oxford Handbook of Criminology*, Oxford University Press, Oxford, 2003, pp. 878–84. (pp. 878–9 ili p. 878).

Robert J. Bunker & John. R. Sullivan, "Cartel Evolution: Potentials and Consequences", *Transnational Organized Crime*, vol. 4, no. 2, Summer 1998, pp. 55–76.

c) Članci u dnevnim novinama i časopisima

Navesti ime autora (ili inicijale ukoliko su samo oni navedeni), naslov članka – pod znacima navoda, ime novine ili časopisa (u *Italic-u*) datum – napisan arapskim brojevima, broj strane/stranica.

Primer:

John Gapper, "Investor votes should count", *The Financial Times*, 17 April 2006, p. 9.

d) Navođenje dokumenata

Navesti naziv dokumenta (pod znacima navoda), član, tačku ili stav na koji se autor poziva, časopis ili službeno glasilo u kome je dokument objavljen (u *italic-u*, broj toma, broj izdanja, mesto i godinu izdanja).

Primeri:

"Resolution 1244 (1999)", Security Council of the United Nations, 10 June 1999.

"Statut Autonomne Pokrajine Vojvodine", *Službeni list APV*, br. 17/91, Novi Sad, 18. jun 1991, str. 1-14.

e) Navođenje izvora sa Interneta

Ime autora, naziv dela ili članka, puna Internet adresa koja omogućava da se do navedenog izvora dođe ukucavanjem navedene adrese, datum pristupanja stranici na Internetu, broj strane (ukoliko postoji i ako je prilog objavljen u PDF-u).

Primer:

Maureen Lewis, *Who is Paying for Health Care in Eastern Europe and Central Asia?*, IBRD & World Bank, Washington D.C, 2000, Internet, [http://Inweb18.worldbank.org/eca/eca.nsf/Attachments/Who+is+Paying+for+Health+Care+in+Eastern+Europe+and+Central+Asia/\\$File/Who+is+Paying+text.pdf](http://Inweb18.worldbank.org/eca/eca.nsf/Attachments/Who+is+Paying+for+Health+Care+in+Eastern+Europe+and+Central+Asia/$File/Who+is+Paying+text.pdf), 14/09/2004, p. 3.

f) Ponavljanje ranije navedenih izvora

Kada se pozivamo na izvor koji je već ranije navođen u tekstu posle drugih fusnota, obavezno treba staviti ime i prezime autora, naslov izvora, zatim op. cit. I na kraju broj strane (npr. Michael Levi, "The Organisation of Serious Crimes", op. cit., p. 879). Ibid. ili ibidem koristiti isključivo pri navođenju izvora navedenog u prethodnoj fusnoti, uz naznaku broja strane/stranica, ukoliko je novi navod iz tog izvora (npr. Ibid., str. 11).

9. Na kraju članka prilaže se bibliografija koja treba da sadrži sve izvore i literaturu navođene u tekstu, a u formi kakva je navedena u uputstvu za fusnote. Jedina razlika je što se u bibliografiji obavezno navodi prvo prezime pa ime autora citiranog rada, i celokupna bibliografija se

organizuje prema abecednom redosledu početnog imena navođenih autora (ili naziva korišćenih dokumenata).

II - Uputstvo za pisanje prikaza knjiga i skupova

1. Prikazi skupova i knjiga ne smeju biti duži od dve i po stranice *Word* formata (prored *single*), odnosno ne smeju sadržati više od 1.200 reči (8.800 znakova sa razmacima).
2. Na početku prikaza navode se bibliografske odrednice knjige u skladu sa pravilima koja su navedena za navođenje monografija u fusnotama, s tim što na kraju treba navesti ukupan broj stranica (npr. 345 str. p. 345).
3. Prikazi knjiga i skupova ne smeju sadržati fusnote, dok se sve eventualne napomene mogu navesti u zagradi.
4. Autor može navesti i nadnaslov prikaza knjige ili skupa velikim slovima – veličina slova 14, što je podložno izmenama od strane redakcije časopisa.
5. Veličina slova, font i poravnanje teksta treba da budu u skladu sa ranije navedenim sugestijama za pisanje članaka.
6. Na kraju prikaza navodi se puno ime i prezime autora u *Italij*-u, s tim što se prezime u celini piše velikim slovima (npr. *Žaklina NOVIČIĆ*).

* * *

Svi prilozi dostavljaju se dr Vladimiru Trapari, glavnom i odgovornom uredniku *Međunarodne politike* na e-mail: vtrapara@diplomacy.bg.ac.rs

Uredništvo

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

327

MEĐUNARODNA politika / glavni i
odgovorni urednik Vladimir Trapara. -
God. 1, br. 1 (1950)- . - Beograd : Institut
za međunarodnu politiku i privredu,
1950- (Beograd : Donat graf). - 24 cm

Tromesečno.

ISSN 0543-3657 = Međunarodna politika
COBISS.SR-ID 3092482

IZBOR IZ DANJA

INSTITUTA ZA MEĐUNARODNU POLITIKU I PRIVREDU

ČASOPISI:

Međunarodna politika

Specijalizovani časopis
za međunarodne odnose
Izlazi tromesečno

Review of International Affairs

Specijalizovani časopis
za međunarodne odnose
(na engleskom jeziku)
Izlazi tromesečno

Međunarodni problemi

Naučni časopis na srpskom
i engleskom jeziku
Izlazi tromesečno

Evropsko zakonodavstvo

Naučno-stručni časopis
za pravo Evropske unije
Izlazi tromesečno

KNJIGE:

David vs. Goliath: NATO war against Yugoslavia and its implications, Nebojša Vuković (ed.), tvrd povež, 2019, 482 str.

Energetska diplomatija Republike Srbije u savremenim međunarodnim odnosima, Dušan Proroković (ur.), broširano, 2019, 274 str.

Mihajlo Vučić, *Mehanizmi ostvarivanja načela neuzrokovanja štete u praksi upravljanja međunarodnim vodotokovima*, broširano, 2019, 276 str.

Srđan T. Korać, *Disciplinsko ratovanje u doba dronova i robota*, broširano, 2019, 212 str.

Sanja Jelisavac Trošić, Dragoljub Todić, Milorad Stamenović, *Svetska trgovinska organizacija, životna sredina i sistem zdravstvene zaštite*, tvrd povež, 2018, 309 str.

Upotreba sile u međunarodnim odnosima, Žaklina Novičić (ur.), broširano, 2018, 286 str.

Dragoljub Todić, *Ujedinjene nacije, međunarodni ugovori i životna sredina*, broširano, 2018, 372 str.

Dobrica D. Vesić, *Konstruktivna i kreativna destrukcija – u ekonomiji i menadžmentu*, tvrd povež, 2018, 222 str.

Budućnost saradnje Kine i Srbije, Ivona Lađevac (ur.), broširano, 2018, 150 str.

Dragan Petrović, *Kraljevina SHS i Sovjetska Rusija (SSSR) 1918–1929*, tvrd povež, 2018, 402 str.

Srbija i svet u 2017. godini, Dušan Proroković, Vladimir Trapara (ur.), broširano, 2018, 244 str.

Ivana Božić Miljković, *Ekonomije balkanskih zemalja na početku XXI veka*, broširano, 2018, 204 str.

Kosovo: sui generis or a precedent in international relations, Dušan Proroković (ur.), tvrd povež, 2018, 344 str.

Initiatives of the 'New Silk Road' – Achievements and Challenges, Duško Dimitrijević, Huang Ping (ur.), broširano, 2017, 530 str.

SPAJAJUĆI ISTOK I ZAPAD – Spomenica profesora Predraga Simića, Jasminka Simić (prir.), tvrd povež, 2017, 624 str.

Međunarodno javno pravo i međunarodni odnosi – Bibliografija 1834–2016., Đorđe Lopičić, Jelena Lopičić Jančić, (prir.), tvrd povež, 2017, 912 str.

Dragan Petrović, *Kraljevina Jugoslavija i SSSR 1935–1941*, broširano, 2017, 496 str.

Balkanska migrantska ruta: između politike prava i bezbednosti, Slobodan Janković, Zoran Pavlović, Dragana Dabić (ur.), broširano, 2017, 406 str.

Ana Pantelić, *Suzbijanje siromaštva i zemljama u razvoju*, tvrd povež, 2017, 396 str.

Aleksandar Jazić, *Vanredne situacije i savremeni trendovi razvoja sistema zaštita*, broširano, 2017, 128 str.

Ivan Dujčić, *Novi svet i Evropa: od početka procesa globalizacije do globalne finansijske i migracione krize*, broširano, 2017, 322 str.

Vladimir Trapara, *Vreme „resetovanja“: Odnosi Rusije i Sjedinjenih Država u periodu od 2009. do 2012. godine*, broširano, 2017, 414 str.

Social and Economic Problems and Challenges in Contemporary World, Proceedings, Branislav Đorđević, Taro Tsukimura and Ivona Lađevac (eds.), broširano, 2017, 264 str.